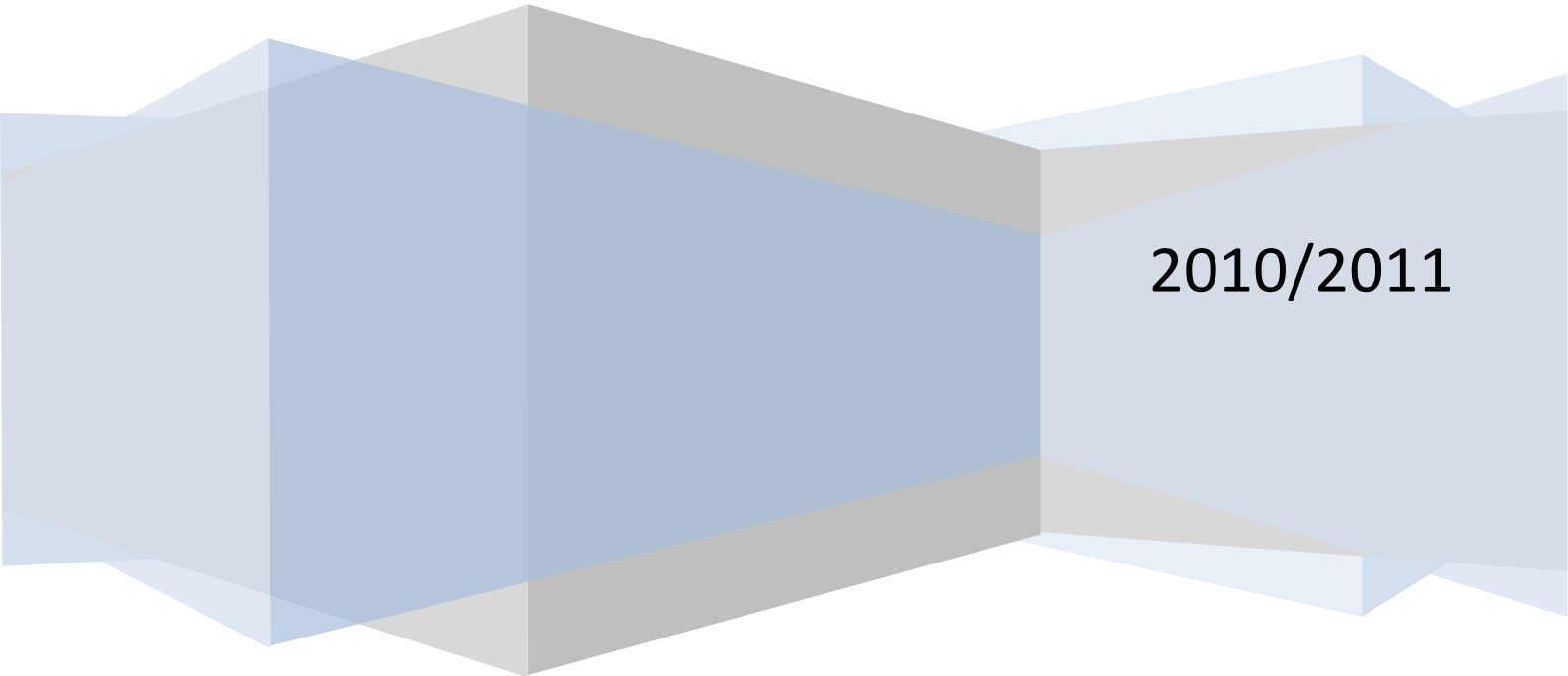

Groepsklimaat

Meesterstuk Master SEN GL

Amanda Lamers 2094476

Begeleid door Maria v/d Wiel

2010/2011

Samenvatting

'Het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school'

Dat is de kern van dit praktijkgerichte onderzoek. Het thema 'groepsklimaat' loopt als een rode lijn door dit onderzoek. Het onderzoek is geschreven in het kader van de opleiding Master Special Educational Needs met als specialisatie Gespecialiseerd Leraar. Aanleiding voor het schrijven van dit onderzoek was een schoolverlatersgroep op het SBO in Waalwijk waarbij het groepsklimaat regelmatig negatief was.

Aan de hand van de centrale vraagstelling: 'Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?' is dit onderzoek opgebouwd.

In de theoretische onderbouwing komt onder andere aan bod wat een groep is. Uit de theorie van Van Engelen (2007) blijkt er sprake te zijn van een groep: *'als er een gezamenlijk belang of taak is die om samenwerking vraagt.'* Daarnaast worden verschillende theorieën besproken die de verhoudingen tussen verschillende groepen duidelijk maakt.

De basisbehoeften van elk mens komen aan bod naar aanleiding van de theorieën van Maslow (1954) en Stevens (1994), daarnaast wordt de groepsvorming, rollen in een positieve en rollen in een negatieve groep (Van Engelen, 2007) beschreven.

Tot slot is er vanuit de theorie bekeken welke interventies er beschikbaar zijn voor het verbeteren van een groepsklimaat. Verstegen en Lodewijks (2009) benoemen het belang van interactie bij de inzet van een interventie. De methode: *'Beter omgaan met jezelf en de ander'* (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994) zou een positieve invloed kunnen hebben op het gedrag van kinderen en daarmee op het groepsklimaat in de klas, waarnaar deze methode voor dit onderzoek is ingezet. De *'Energizers'* van Apacki (2008) dragen bij tot het vergroten van respect en samenwerking en is daarom ook ingezet tijdens dit onderzoek.

Aan het begin van dit onderzoek is gestart met het afnemen van een aantal signaleringsinstrumenten zoals onder andere de *'Klassenklimaatschaal'* (Donkers, 2011). Na aanleiding van het theoretisch onderzoek en de signaleringsinstrumenten is er via de 1-Zorgroute (Clijsen, 2007) een groepsoverzicht en een pedagogisch groepsplan opgesteld. Tijdens de uitvoeringsperiode is er gebruik gemaakt van bovengenoemde interventies. Tot slot is er een eindmeting verricht met de signaleringsinstrumenten.

Uit dit onderzoek is gebleken dat het mogelijk is, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren door middel van het gebruik van verschillende signaleringsinstrumenten en de inzet van interventies.

Inhoudsopgave

Titel	1
Samenvatting	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding	5
<i>H.1 Aanleiding en probleemstelling</i>	<i>7</i>
1.1 Doelstelling van het onderzoek	7
1.2 Doelstelling in het onderzoek	9
<i>H.2 Theoretische onderbouwing groepsklimaat</i>	<i>10</i>
2.1 Groepen	10
2.1.1 Wat is een groep?	10
2.1.2 Basisbehoeften	11
2.1.3 Groepsvorming	11
2.1.4 Positieve en negatieve groepen	12
2.2 Interventies	13
<i>H.3 Onderzoeksmethodologie het onderzoek</i>	<i>15</i>
3.1 Onderzoeksvraag en deelvragen	15
3.1.1 Onderzoeksvraag	15
3.1.2 Deelvragen	15
3.2 Onderzoeksvorm	16
3.3 Onderzoeksmiddelen	16
3.3.1 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?	16
3.3.2 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?	16
3.3.3 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?	17
3.3.4 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?	17
3.3.5 Welke interventies heb ik ingezet?	17
3.3.6 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?	17
3.4 Triangulatie	18
3.5 Validiteit en betrouwbaarheid	18
3.6 Ethische kwesties	18
<i>H.4 Data analyse en resultaten</i>	<i>19</i>
4.1 Datapresentatie en analyse	19
4.1.1 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?	19
4.1.1.2 Samenvatting interview	19
4.1.1.3 School handelingsplan gedrag	19
4.1.2 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?	20
4.1.2.1 Sociogram eind maart 2011	20

4.1.2.2 BOTS-vragenlijst begin maart - nulmeting	21
4.1.3 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?.....	24
4.1.3.1 Klassenklimaatschaal begin maart - nulmeting	24
4.1.4 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?	25
4.1.4.1 Interactiewijzer pedagogische stijl.....	25
4.1.4.2 Interactiewijzer handelingsadviezen	26
4.1.5 Welke interventies heb ik ingezet?	27
4.1.5.1 Beter omgaan met jezelf en de ander	27
4.1.5.2 Energizers.....	27
4.1.6 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?.....	28
4.1.6.1 Sociogram eind april - eindmeting	28
4.1.6.2 BOTS-vragenlijst eind april - eindmeting	29
4.1.6.3 Klassenklimaatschaal eind april - eindmeting	31
4.1.6.4 Logboek	32
4.1.6.5 Evaluatie groepsplan	33
<i>H.5 Conclusies.....</i>	34
5.1 Conclusies	34
5.1.1 Wat wordt er onder een positief groepsklimaat verstaan?.....	34
5.1.2 Welke interventies zijn er beschikbaar voor verbetering van het groepsklimaat?	34
5.1.3 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?	35
5.1.4 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011??	35
5.1.5 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?	35
5.1.6 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?	35
5.1.7 Welke interventies heb ik ingezet?.....	36
5.1.8 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?	36
5.1.9 Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?.....	36
5.2 Aanbevelingen.....	37
<i>H.6 Reflectie.....</i>	38
6.1 Metafoor: als een achtbaan	38
6.2 Reflectie volgens de niveaus van Bateson.....	39
Literatuurlijst	41
Bijlagen	43

Inleiding

Mijn naam is Amanda Lamers, parttime groepsleerkracht van de schoolverlatersgroep op een SBO school in Waalwijk.

In schooljaar 2010/2011 volg ik de Master Special Educational Needs met als specialisatie Gespecialiseerd Leraar. In het kader van deze opleiding en mijn professionele ontwikkeling heeft dit onderzoek plaats gevonden.

Het onderzoek is een praktijkonderzoek wat grotendeels is uitgevoerd op een SBO school in Waalwijk. Op deze school zitten twee schoolverlatersgroepen en in de klas waar ik werkzaam ben, zitten momenteel 16 kinderen. Al vanaf het begin van het schooljaar is het groepsklimaat in de klas niet altijd prettig. Regelmatig hangt er een negatieve sfeer, helpen kinderen elkaar niet en maken ze regelmatig ruzie.

Het is 10.30u en de schoolverlatersgroep is zich in de kleedkamer aan het aankleden van het douchen na de gymles. De gymstagiair, meneer Jacob, loopt door de jongenskleedkamer naar buiten.

Dave¹: *'Wauw meneer, heeft u nieuwe schoenen?'*

Meneer Jacob: (lacht) *'Die zijn inderdaad nieuw, dankje!'*

Hij loopt verder naar buiten.

Ed: *'Oh Dave, dat zijn geen schoenen dat zijn gymschoenen...'*

Jos: *'Tss Ed, beter dan jouw schoenen!'*

Ed: *'Jouw schoenen zijn al oud.'*

Stef: *'Alsof jij er zo goed uit ziet, sukkel.'*

Jos: *'Ja Ed, waar bemoei je je eigenlijk mee? Altijd maar denken dat je het beter weet, nou jij weet helemaal niets.'*

Stef: *'Ja jonge!'*

Ondertussen is Ed stil geworden en verder aan het omkleden. Een aantal van de jongens is nog aan het lachen om de situatie. Ed lacht mee.

Een korte situatieschets over hoe het is gelopen tussen de kinderen.

Zoals te lezen is, maakt Dave een goedbedoelde opmerking. Ed wil hem verbeteren en bedoelt het niet negatief. De andere jongens grijpen de situatie aan om er op in te gaan. De sfeer slaat om en er wordt direct negatief tegen elkaar gepraat. Er ontstaat een groepje jongens dat zich tegen Ed keert. Een veelvoorkomend patroon. Niemand komt op voor Ed en hij weet zich soms nauwelijks uit situaties te redden.

Daarnaast zijn er nog meer voorbeelden te noemen in de klas. Meiden die onderling elkaar lopen op te stoken of achter elkaars rug om aan het roddelen zijn. Na de pauze komen de jongens en een aantal meisjes regelmatig terug met heethoofden, klagend over het feit dat het niet eerlijk ging en wat de leerling uit de andere klas wel niet fout had gedaan. De sfeer kan soms dus echt negatief zijn.

¹ Alle namen in dit voorbeeld zijn fictieve namen.

Het kost erg veel tijd en met name energie om hier steeds op in te gaan. Het is een groepsproces wat gaande is. Dit groepsproces zorgt er regelmatig voor dat de sfeer in de klas niet prettig is. Er kan niet altijd op een goede manier doorgegaan worden met de les, wanneer de kinderen naar elkaar toe zo negatief zijn.

Met dit onderzoek wil bekijken op welke manier het groepsklimaat verbeterd kan worden en wat de theorie hiervan zegt. Door zelf interventies in te zetten wil ik onderzoeken wat voor deze klas bruikbaar is.

Vanaf hoofdstuk 1 beschrijf ik verder de aanleiding en het doel van het schrijven van dit onderzoek. Vervolgens komt er een theoretische onderbouwing over het groepsklimaat en interventies die ingezet kunnen worden. Na de eerste twee hoofdstukken vervolgt het onderzoek, met resultaten en conclusies.

Het onderzoek is een praktijkgericht onderzoek en met name gericht op de doelgroep die ik heb gekozen; een schoolverlatersgroep op het SBO. Ik hoop dat ik met dit onderzoek de mensen bij mij op de werkvloer weet te inspireren en ze eventueel handvatten kan geven over hoe ze het groepsklimaat in hun klas positief kunnen beïnvloeden. Het onderzoek heeft mij in ieder geval veel bagage gegeven over het verbeteren van een groepsklimaat, maar het onderzoek heeft ook in het teken gestaan van mijn eigen professionele ontwikkeling. Ik heb bagage verzameld waar ik nog jaren mee vooruit kan, maar waar nog veel meer bij verzameld kan worden!

H.1 Aanleiding en probleemstelling

Doelstelling van het onderzoek

Sinds schooljaar 2008/2009 ben ik werkzaam op een SBO school. Het eerste jaar heb ik voor de PABO stage gelopen in kerngroep 3 en kerngroep 5. Vorig schooljaar ben ik afgestudeerd in kerngroep 1 en ben ik werkzaam geweest in de aanvangsgroep. Dit schooljaar ben ik in verschillende klassen werkzaam geweest zoals kerngroep 5, de aanvangsgroep en elke donderdag in de schoolverlaters 1. Op dit moment volg ik op de Fontys in Tilburg een Master Special Educational Needs, Gespecialiseerd Leraar, vanaf nu benoemd als SEN GL, waarin onderzoek de komende maanden centraal staat.

Al vanaf het begin van het schooljaar merk ik dat het groepsklimaat in de schoolverlatersgroep op de school waar ik werk, zijn ups en downs heeft. De ene week zijn de kinderen naar elkaar erg tolerant, zijn ze gemotiveerd en zijn de kinderen onderling erg aardig voor elkaar, wordt er goed naar de leerkracht geluisterd en zijn de kinderen behulpzaam. De andere keer kan het precies de omgekeerde wereld zijn. Kinderen stoken elkaar op, er worden onderling vervelende dingen gezegd, kinderen luisteren minder naar de leerkracht en met name richting en tegen een jongen, met de fictieve naam Ed, zijn er veel irritaties die de kinderen onderling lijken te versterken bij elkaar.

Ik ben zelf erg gefascineerd door groepsprocessen. Ik vind het een erg belangrijk en inspirerend onderwerp om mij in te verdiepen, er zijn namelijk zoveel factoren van belang zoals onderlinge relaties, de karakters van de kinderen, wie er voor de klas staat etc. Dat maakt dit onderwerp voor mij heel interessant en maakt dat mij er graag verder in wil verdiepen en ontwikkelen.

Tevens hebben de kinderen in de schoolverlatersgroep een grote voorgeschiedenis, elk kind afzonderlijk, maar ook de kinderen samen hebben al veel meegemaakt. Dat maakt het voor sommige kinderen soms extra moeilijk om nog rekening te kunnen houden met andere kinderen, wat daarom ook regelmatig kan leiden tot onderlinge conflicten die soms zelfs zo uit de hand lopen dat het gewelddadig kan worden. Deze conflicten zijn al ontstaan in eerdere klassen en de irritaties bij kinderen zijn soms moeilijk te achterhalen, maar heeft bij veel kinderen ook weer een grote voorgeschiedenis.

De aanleiding voor het uitvoeren van dit onderzoek ligt bij mij dus voornamelijk in mijn interesse en nieuwsgierigheid naar de werking van het groepsklimaat in deze klas. Met name omdat dit groepsklimaat van week op week, soms zelfs van dag op dag nog wel eens kan verschillen. Daarbij zit ook mijn innerlijke wil om mijzelf zodanig te ontwikkelen dat ik weet hoe ik dit groepsklimaat zoveel mogelijk positief kan beïnvloeden. Ik denk dat je als leerkracht goed insteekt op je pedagogisch klimaat en weet wat je kunt doen om het groepsproces in jouw klas te verbeteren, dat het uiteindelijk minder energie gaat kosten. Ik heb meerdere keren ervaren hoe lastig het soms kan zijn als je maar 1 dag in de week in een vaste klas staat. De eerste weken leek het net of ik elke dag weer

helemaal opnieuw moest beginnen. Ik merk dat dit nu al stukken beter gaat en mij dan ook meer rust geeft in de klas. Ik vind dat ik zelf op een veel betere manier les kan geven als iets op een luchtige manier opgelost kan worden in plaats van de hele dag te moeten mopperen. Hier word je zelf niet vrolijk van en de kinderen onderling ook niet.

Het onderwerp van dit meesterstuk is het groepsklimaat. Ik wil inzicht verwerven in de werking van groepsprocessen en daarbij onderzoeken op welke manier je het groepsklimaat van een schoolverlatersgroep op het SBO kunt verbeteren. Ik wil bereiken dat ik aan het eind van het schrijven van het meesterstuk een stuk kennisverbreding heb op het gebied van pedagogisch welzijn voor de groep. Kijkend naar de toekomst wil ik weten wat er aan materialen is en welke intervisies ik kan inzetten voor het verbeteren van het groepsklimaat. Daarbij wil ik voornamelijk zelf meer inzicht verwerven in groepsprocessen en de werking daarvan, tevens wil ik weten welke vaardigheden ik als gespecialiseerd leraar hiervoor nodig heb. Ik ben tevreden over de resultaten van mijn onderzoek als ik al mijn deelvragen en daarmee ook mijn hoofdvraag heb weten te beantwoorden. Ik hoop dat ik dan meer theoretische kennis heb opgebouwd over groepsprocessen en ik een goede koppeling kan maken naar de praktijksituatie. Ik hoop uiteindelijk te zien en onderzoeken dat de onderlinge verhoudingen tussen de kinderen zijn verbeterd. Dat vind ik belangrijk omdat ik hoop dat alle kinderen hun schoolcarrière met een positief gevoel afsluiten en later terug denken aan hun fijne, laatste jaar bij ons op school. De doelgroep waar ik mij op ga richten is een schoolverlatersgroep op een SBO school. Vanaf nu benoemd als sv1. In deze klas, door Harinck (2010) ook wel populatie genoemd, zitten 14 leerlingen ($N=14$) waarvan 9 jongens ($N=9$) en 5 meisjes. ($N=5$) *'De N is het gebruikelijke symbool om naar de grootte van de onderzoeksgroep te verwijzen'* (Harinck, 2010).

Doel *in* het onderzoek

Kijkend naar de aanleiding van dit onderzoek en de doelstelling *van* het onderzoek, ben ik tot de volgende onderzoeksvraag en deelvragen gekomen;

Onderzoeksvraag

Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?

Deelvragen

Theorievragen

1. Wat wordt er onder een positief groepsklimaat verstaan?
2. Welke interventies zijn er beschikbaar voor verbetering van het groepsklimaat?

Praktijkvragen

3. Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?
4. Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?
5. Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?
6. Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?
7. Welke interventies heb ik ingezet?
8. Wat zijn de effecten geweest van de interventies?

In hoofdstuk 2, de theoretische onderbouwing, zal ik ingaan op het beantwoorden van deelvraag 1 en deelvraag 2. Dit zijn de theoretische vragen over het groepsklimaat en methoden en interventies die ik kan inzetten bij het verbeteren van zo' n groepsklimaat.

Voordat de vragen beantwoord kunnen worden wil ik eerst meer weten over de samenstelling en werking van groepen om vervolgens met een goede voorkennis verder te gaan met het beantwoorden van deelvraag 1 en deelvraag 2.

H.2 Theoretische onderbouwing

Groepsklimaat

In het vorige hoofdstuk is de doelstelling *van* en de doelstelling *in* het onderzoek duidelijk geworden. In dit hoofdstuk staat de theoretische onderbouwing van het ontstaan en de werking van groepen. Deelvraag 1 wordt beantwoord met theorie over groepen en bij deelvraag 2 worden verschillende methoden en interventies bekeken.

2.1 Groepen

2.1.1 Wat is een groep?

Volgens van Engelen (2007) is er sprake van een groep: *'als er een gezamenlijk belang of taak is die om samenwerking vraagt.'* Remmerswaal (2004) beschrijft een tweedeling tussen soorten groepen, samengesteld door Colley (1902).

Namelijk de primaire groepen, die worden gekenmerkt door persoonlijke en intieme relaties in directe situaties. En de secundaire groepen worden gekenmerkt door onpersoonlijke en formelere relaties. Remmerswaal (2004) maakt een soortgelijke globale indeling, groepen die vooral aan onze sociaal-emotionele behoeften tegemoet komen zoals het gezin of vriendengroepen en groepen die vooral aan onze belangen tegemoet komen zoals werkgroepen en taakgroepen. Van Engelen (2007) spreekt over formele en informele groepen. Formele groepen zijn samengesteld door personen met een bepaalde functie zoals een leerkracht. Informele groepen zijn groepen die spontaan ontstaan uit sociale contacten. Een aantal termen die ogenschijnlijk overeenkomen maar met een degelijk verschil in betekenis voor de groep.

Oudenhoven en Giebels (2010) benoemen de individuele verschillen die waar te nemen zijn in de behoefte tot groepsvorming. *'Een kenmerk van je persoonlijkheid, dat sterk samenhangt met de behoefte tot groepsvorming is introversie-extraversie.'* Zo zullen voornamelijk extraverte personen met een hogere behoefte aan andere mensen, eerder contact zoeken dan introverte personen die deze behoefte niet zo sterk hebben.

Groepen zijn om vele redenen functioneel maar hebben volgens Oudenhoven en Giebels (2010) ook verschillende basisfuncties. Zij benoemen in hun boek de basisfuncties zoals Forsyth (1999) en Robbins (2000) deze hebben weergegeven. Daarin komen termen aan bod zoals affiliatie, zekerheid, sociale steun, invloed en status. De termen staan compleet omschreven in bijlage 1, basisfuncties van groepen.

2.1.2 Basisbehoeften

Er zijn verschillende fases te onderscheiden in de ontwikkeling van groepen. We hebben te maken met verschillende factoren die er voor zorgen dat we relaties met anderen in groepsverband willen aangaan en houden. Oudenhoven en Giebels (2010) benoemen dat we ons aangetrokken voelen tot anderen die op ons lijken en dat daarbij de fysieke aantrekkingskracht ook een rol speelt. Deze factoren zijn dynamisch, evenals de gehele werking van een groep. Vandaar dat er ook wordt gesproken van groepsdynamiek.

In het onderwijs is het vormen van groepen een belangrijk proces. Van Engelen (2007) beschrijft de behoeften van ieder mens en iedere groep in een piramide, de behoeftepiramide (Maslow, 1954).

Figuur 1: de behoeftepiramide (Maslow, 1954)

De eerste laag, het voorzien in fysiologische behoeften zoals eten en drinken komen we voornamelijk tegen in het gezin. De tweede laag wordt in eerste instantie ook vervuld door het gezin, maar daar is ook de groep leeftijdgenoten een erg belangrijk onderdeel in. Als groep sta je namelijk sterk.

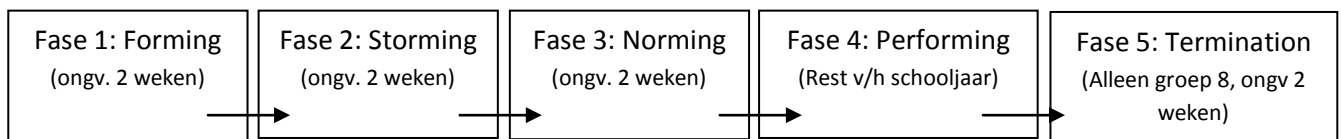
De volgende behoefte, de sociale acceptatie, is een behoefte waarin groepen elkaar voorzien. Je hoort namelijk ergens bij en je wordt geaccepteerd. *'Als er in voldoende mate in de behoeften uit de eerste drie lagen is voorzien, kan de groep voorzien in de behoefte uit de vierde laag, de waardering.'* Ieder kind wil namelijk gehoord en gewaardeerd worden. Tenslotte is er de behoefte aan zelfrealisatie, talenten ontwikkelen en verbreden. Ook de groep kan hierin voorzien en je verder op weg helpen.

Een andere bekende theorie over basisbehoefte van de mens beschrijft van Lieshout (2002) met relatie, competentie en autonomie (Stevens, vanaf 1994). Elk mens wil gezien, gehoord, gekend en erkend worden. Elk mens wil zich competent voelen, zelfvertrouwen hebben. Daarnaast wil elk mens zelfstandig zijn en verantwoordelijkheidsgevoel kennen.

2.1.3 Groepsvorming

Volgens van Engelen (2007) doorloopt een groep 5 fasen, in eigen tempo. Deze fasen zijn belangrijk om een beeld te krijgen bij het ontstaan van negatieve of

positieve waarden in een groep. In bijlage 2, Fases in de groepsvorming, worden deze fases nader toegelicht.

Figuur 2: Fases in de groepsvorming
(van Engelen, 2007)

2.1.4 Positieve en negatieve groepen

Elke groep vertoont volgens van Engelen (2007) een aantal kenmerken: '*relaties, rollen en groepsnormen*.' Ten eerste tref je binnen elke groep relaties aan. Oudenhoven en Giebels (2010) citeren '*belongingness hypothesis*' van Baumeister en Leary. (1995) Wat inhoudt dat alle mensen een natuurlijke behoefte hebben om zich aan te sluiten bij anderen. Daarnaast vervult een kind in de groep, een of meer rollen.

Remmerswaal (2004) maakt in grote lijnen een onderscheid in rollen in een groep. Hij noemt de taakrollen, die zijn van belang voor het uitvoeren van de groepstaak zoals het tonen van initiatieven bij spellen. Ten tweede de procesrollen, ook wel de groepshandhaving- en groepsvormingsrollen. Deze zijn vooral gericht op het verbeteren van het sociaal-emotionele klimaat in de groep zoals het aanmoedigen van de groepsleden. Tot slot noemt hij de disfunctionele rollen die vooral bestaan uit zelfgericht gedrag zoals agressie en het dwarsbomen van de groep.

Van Engelen (2007) maakt een specifiekere indeling in de groepsrollen, daarbij kijkend naar een positieve en negatieve groep. Buiten de leidinggevendenden zoals de leerkracht, spreekt van Engelen (2007) in een positieve groep over de rollen van gezagsdrager, de sociaal werker en de organisator. Daarnaast zijn er nog 4 overige groepsleden, namelijk de verkenner, de volger, de appellant en de joker. In bijlage 3, rollen in een positieve groep, worden deze rollen verder omschreven. Kenmerken van een positieve groep zijn volgens van Engelen (2007) te zien in de eensgezindheid en gemotiveerdheid van een groep. Bijvoorbeeld als ze gezamenlijk een groepsdoel kunnen halen. Het medeverantwoordelijkheidsgevoel voor de eigen groep, tonen van respect voor de mening en het karakter van andere groepsleden en het bereid zijn tot samenwerking met deze groepsleden zijn de andere kenmerken van een positieve groep.

Naast rollen in een positieve groep, zijn er ook rollen in een negatieve groep. De dictator speelt de belangrijkste rol, de overige groepsleden zijn de intrigant, de meeloper en de zondebok. Deze rollen zijn verwerkt in bijlage 4, rollen in een negatieve groep. Kenmerken van een negatieve groep die van Engelen noemt (2007) zijn een continue onderlinge strijd, het niet medeverantwoordelijk voelen

voor de groep, geen respect tonen voor de mening en het karakter van de andere groepsleden en het ontbreken van bepaalde rollen.

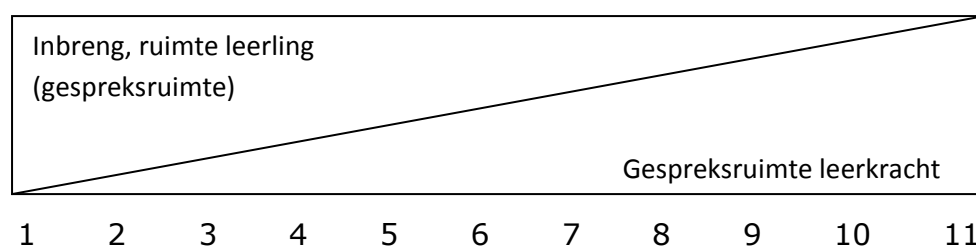
Tot slot zijn er regels die de groep zelf opstelt en waar mee ze gaan functioneren, de groepsnormen. Deze groepsnormen zijn van belangrijke invloed op relaties en de sfeer in de groep. Communicatie is erg belangrijk bij het overdragen van deze waarden en normen.

2.2 Interventies

Een interventie is een actieve, bewuste en geplande ingreep in een groep om het functioneren van de groep te verbeteren. Het functioneren van een groep heeft alles te maken met het gedrag wat een groep vertoont en het gedrag wat de individuen vertonen. Jeninga (2004) gaat uit van de volgende gedragstheoretische benadering: *'gedrag wordt bepaald door de gevolgen die het heeft.'* De gedragstheorie gebruikt drie begrippen om nader te verklaren hoe gedrag wordt aan- en afgeleerd; versterken, uitdoven en straffen. In bijlage 5, gedragstheorie aan- en afleren van gedrag, staat een toelichting van deze begrippen. Jeninga (2004) noemt tevens antecedents, oproepende en uitlokkende factoren, waar in combinatie met de gedragstheorie rekening gehouden dient te worden. Dit heeft te maken met het goed hanteren van de groepsregels, goede organisatie in de onderwijsleersituatie, uitdagende leerstof en didactische en pedagogische vaardigheden van de leraar.

Concreter gezien kunnen er op veel verschillende manieren interventies ingezet worden. Jeninga (2004) denkt hierbij aan het geven van complimenten en feedback en versterkende beloningssystemen zoals een beloningssysteem waarbij het kind beloningen verdient in de vorm van extra pauze.

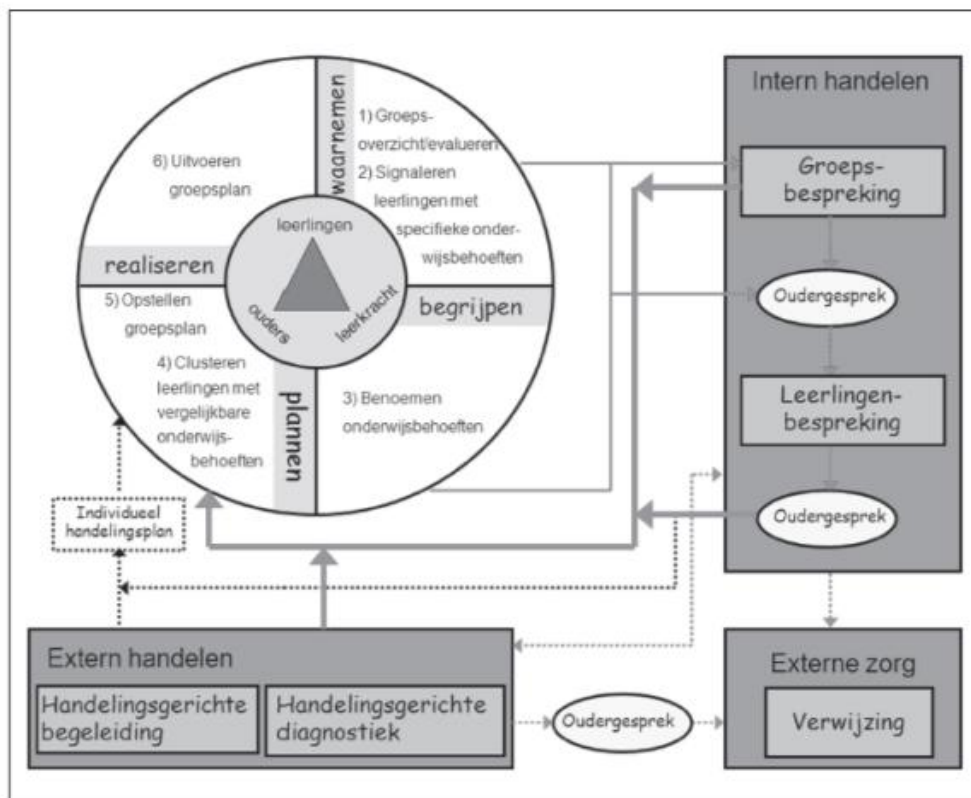
Verstegen en Lodewijks (2009) benoemen het belang van sociale vaardigheden. Zo blijkt dat probleemjongeren gemiddeld sociaal minder vaardig zijn dan niet-probleemjongeren. Sociale vaardigheidstraining (sova) zoals de methode *'Beter omgaan met jezelf en de ander'* (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994) zou daarbij een positieve invloed kunnen hebben op het gedrag van kinderen en daarmee op het groepsklimaat in de klas.

Figuur 3: Continuüm van interventies

Verstegen en Lodewijks (2009) gaan ook in op het belang van interactie. Deze interactie is figuurlijk weergegeven in het continuüm van interventies. Wanneer een leerling slechts weinig tot geen inzicht heeft in zijn gedrag of problematische

situatie zal de interventie meer rechts ingezet moeten worden en andersom (Jeninga, 2004). Interacties zijn in kaart te brengen door het invullen van de BOTS-vragenlijst. Verstegen en Lodewijks (2009) geven na het invullen per problematisch interactiegebied concrete interventies hoe te handelen in de praktijk. De interventies die in dit onderzoek ingezet zijn, zijn terug te lezen in bijlag 6 (Interactiewijzer, handelingsadviezen). Interventies kunnen op vele manieren ingezet worden. Zo beschrijft Noordzij (2010) in zijn hulpboek een stappenplan waarmee een interventie vorm krijgt. De eerste stap is een lijst te maken samen met de betrokkene waarin ongewenst gedrag naar voren komt waar je iets aan wilt doen. Vervolgens kies je een gebied waar je aan wilt werken. Noordzij (2010) noemt dit het maken van een categorie. Schat vervolgens in of het kind communiceert op laag niveau, midden niveau of hoog niveau en ontwerp aan de hand daarvan de interventie. Een interventie die bijdraagt tot respect en samenwerking zijn het gebruik van Energizers. Apacki (2008) benoemt de garantie tot een geanimeerde stemming. Om op een handelingsgerichte manier de interventies in te zetten kan gebruik gemaakt worden van de 1-Zorgroute. In onderstaand schema is te zien dat er wordt uitgegaan van de termen waarnemen, begrijpen, plannen en realiseren. Het groepsplan dat is ontstaan vanuit de 1-Zorgroute is te vinden in bijlage 14.

H.3 Onderzoeksmethodologie

Het onderzoek

In het vorige hoofdstuk is de theoretische achtergrond bekeken van groepen, het groepsklimaat en interventies ter beantwoording van deelvraag 1 en deelvraag 2. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksmethodologie waarin duidelijk wordt wat de definitieve onderzoeksvraag en deelvragen zijn, welke onderzoeksvormen en onderzoeksmiddelen er gebruikt gaan worden en de argumentatie voor triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid en ethiek van het onderzoek.

3.1 Onderzoeksvraag en deelvragen

3.1.1 Onderzoeksvraag

Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?

3.1.2 Deelvragen

Theorievragen

1. Wat wordt er onder een positief groepsklimaat verstaan?
2. Welke interventies zijn er beschikbaar voor verbetering van het groepsklimaat?

Praktijkvragen

3. *Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?*
4. Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?
5. Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?
6. Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?
7. Welke interventies heb ik ingezet?
8. Wat zijn de effecten geweest van de interventies?

3.2 Onderzoeksvorm

De onderzoeksvorm die voor dit onderzoek gebruik wordt is actieonderzoek. Harinck (2010) stelt dat een actieonderzoek heel erg geschikt is voor professionals die in de praktijk hun eigen vaardigheden willen verbeteren. Het onderzoek is gericht op het eigen handelen en de eigen situatie waarin dat handelen plaats vindt, in mijn geval in de schoolverlatersgroep. Bij het actieonderzoek wordt er gerichte informatie verzameld over aspecten van dat handelen, wat weer leidt tot een reflectie en eventuele verbetering in de

handelwijze. Harinck (2010) benoemt ook het belang van planmatig handelen. Daarom is dit onderzoek gekoppeld aan de werkwijze van de 1-zorgroute (Pameijer en Beukering, 2008).

3.3 Onderzoeksmiddelen

Voor de uitvoering van het onderzoek is het belangrijk na te gaan welke gegevens er van belang zijn. Dit komt in het volgende stuk per praktijk deelvraag aan de orde.

3.3.1 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?

Voor de beantwoording van deze deelvraag wordt het interview ingezet. Het interview zal plaatsvinden met de intern begeleider. *'Een interview heeft als doel het verzamelen van informatie over een bepaald onderwerp.'* (Harinck, 2010) Dit interview zal worden vastgelegd door middel van geluidsmateriaal om de kwaliteit van de uitwerking van het interview te garanderen. Het uitgewerkte interview is te vinden in bijlage 9. Daarnaast wordt het school handelingsplan gedrag onderzocht. Dit school handelingsplan zorgt voor het bewaren van de rust in de school, met als doel het gedrag van kinderen te bevorderen. De sociaal emotionele ontwikkeling van de kinderen wordt op deze manier ook positief beïnvloed. De complete uitwerking is te vinden in bijlage 10.

3.3.2 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?

Door middel van het afnemen van een sociogram wordt in kaart gebracht hoe de groep op het begin van de aangegeven periode functioneert.

Een sociogram is een voorstelling van de affectieve relaties in een sociale groep. (Van Eijkeren, 2005) Het is gebaseerd op een momentopname en het doel van een sociogram is het in kaart brengen van inter-persoonlijke relaties en interacties, in dit geval tussen klasgenoten.

Voor het invullen van een sociogram maak ik gebruik van de website van Sometics. De uitwerking van het sociogram staat in bijlage 7.

De kinderen van de schoolverlatersgroep vullen de lijst in aan het begin, de nulmeting, en aan het eind van het onderzoek, de eindmeting. Invullen gebeurt per leerling individueel op de afgeschermd computer achter in de klas.

Daarbij houd ik gedurende de onderzoeksperiode een logboek bij. De resultaten hiervan zullen in

Vervolgens ga ik voor de kinderen die bij de sociogram laag scoren, de BOTS-vragenlijst invullen (Verstegen en Lodewijks, 2009). Deze vragenlijst wordt ook wel het interactiewiel genoemd en is afgeleidt van de roos van Leary (Verstegen en Lodewijks, 2009). Ik heb voor deze vragenlijst gekozen omdat het een overzichtelijk schema, een wiel laat zien waarin de interactie tussen mij en het kind en de kinderen onderling is af te lezen. Het is een uitgebreide vragenlijst

over de relatie van het kind met de opvoeder en andersom en de relatie van het kind met andere kinderen en andersom.

3.3.3 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?

'Het doel van de klassenklimaatschaal is inzicht te krijgen op bepaalde factoren die een rol spelen bij het problematisch functioneren van een klas, een aantal leerlingen en individuele leerlingen' (Jeninga, 2004).

De vragenlijst heeft betrekking op de aspecten organisatie in de klas, onderlinge leerling relaties, relaties leraar tot de leerling en de affiliatie, de mate waarin de kinderen zich tot elkaar aangetrokken voelen.

3.3.4 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?

Ten eerste ga ik de vragenlijst, begeleidingsstijl / pedagogische stijl uit de Interactiewijzer (Verstegen en Lodewijks, 2009) invullen. Dit is de nulmeting om te bekijken welke pedagogische begeleidingsstijl ik hanteer.

De BOTS-vragenlijst, zie 3.3.2, geeft het per problematische interactie categorie een handelingsadvies voor mij als leerkracht om dit te verbeteren. Deze handelingsadviezen zet ik om naar leerkrachtvaardigheden, welke ik bij deze deelvraag beschrijf.

Daarnaast ga ik het competentieprofiel gespecialiseerd leraar onderzoeken op competenties rondom het groepsklimaat.

3.3.5 Welke interventies heb ik ingezet?

Tijdens de onderzoeksperiode ga ik gebruik maken van de methode *'Beter omgaan met jezelf en de ander'* (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994). Deze interventie is afkomstig uit een sociale vaardigheidstraining en draagt bij aan een positieve invloed op het gedrag van kinderen en daarmee op het groepsklimaat in de klas. Daarnaast maak ik gebruik van *'Energizers'* (Apacki, 2008). De inzet van deze interventie zorgt voor onderling respect en samenwerking en een garantie tot een geanimeerde stemming.

3.3.6 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?

Tijdens de uitvoering van het onderzoek wordt er handelingsgericht gewerkt door het inzetten van een groepsplan aan de hand van de methode van de 1-Zorgroute (Clijsen, 2007). Aan het begin van het onderzoek is er een nulmeting afgenomen door middel van de afname van een sociogram, de klassenklimaatschaal en de BOTS-vragenlijst. De effecten van de interventies worden getoetst middels een eindmeting met behulp van dezelfde instrumenten. Daarnaast heb ik gedurende de onderzoeksperiode een logboek bijgehouden die is omgezet in een puntenschaal. Daarvan ga ik onderzoeken of de interventies effecten hebben gehad.

3. 4 Triangulatie

Triangulatie is het gebruik van meerdere gegevensbronnen, '*letterlijk: vanuit drie hoeken,*' (Harinck 2010) om de betrouwbaarheid te vergroten.

Voor de beantwoording van deelvraag 1 en deelvraag 2 is gebruik gemaakt van theorie. Deelvraag 2 heeft antwoord gegeven op de vraag welke interventies er ingezet kunnen worden ter verbetering van het groepsklimaat. Deze interventies worden gebruikt bij het beantwoorden van deelvraag 5, inzet van de klassenklimaatschaal en deelvraag 7, inzet van de bots-vragenlijst.

Deelvraag 3 wordt beantwoord door middel van het bijhouden van een logboek in de onderzoeksperiode en het afnemen van een sociogram, met een nulmeting en een eindmeting. Deelvraag 4 en deelvraag 6 zullen worden beantwoord door middel van een interview.

3.5 Validiteit en betrouwbaarheid

Harinck (2010) omschrijft dat het onderzoek valide is als het een geldig beeld oplevert, als het onderzoek antwoord geeft op wat je wilt weten. Betrouwbaar is het onderzoek als het haalbaar en nauwkeurig is.

Dit onderzoek is valide omdat bovengenoemde onderzoeksmiddelen, met behulp van de deelvragen, uiteindelijk antwoord gaan geven op de gestelde hoofdvraag. Tevens is het onderzoek betrouwbaar omdat er in alle opzichten rekening gehouden wordt met de nauwkeurigheid van het eerlijk verwerken van de gegevens. Het onderzoek is haalbaar binnen de gestelde tijdsnorm die de opleiding hier aan stelt.

3.6 Ethische kwesties

Dit onderzoek is ethisch verantwoord omdat er tijdens de gehele onderzoeksperiode rekening gehouden wordt met de zestal ethische reflectie principes zoals deze genoemd staan in de studentmodule leer- en onderzoekslijn. (Boerman, Jespers, Kerstens, Laros, Riezebos, 2009) Dit onderzoek is in vertrouwen geschreven en waarborgt de privacy van alle betrokkenen die in contact zijn gekomen met het onderzoek, tevens hebben alle betrokkenen hier vrijwillig aan meegewerkt. Het onderzoek is zorgvuldig, volledig, geschreven uit collegiaal oogpunt en authentiek. Gegevens zijn anoniem verwerkt en de uitkomst van het onderzoek kan geen nadelig effect hebben op de betrokkenen (Baarda, De Goede en Teunissen, 2005).

H.4 Data analyse en resultaten

4.1 Datapresentatie en analyse

4.1.1 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?

4.1.1.1 Samenvatting interview

Op 31 maart 2011 heb ik een interview gehouden met onze intern begeleider. Het doel van dit interview was de visie helder te krijgen van de school, op sociaal emotioneel gebied. Voor de gehele uitwerking van het interview verwijs ik naar bijlage 9.

De visie die de school hanteert gaat uit van de drie basisbehoeften. Deze basisbehoeften zijn relatie, competentie en autonomie. Op deze behoeften wordt ingespeeld bij de begeleiding van kinderen en leerkrachten. De bewustwording bij leerkrachten met betrekking tot het werken aan deze basisbehoeften zou wel beter kunnen. Veel leerkrachten steken hier wel op in maar, kunnen dit meestal niet bewust verwoorden. Het vormen van een gemeenschappelijke visie gebeurt onder andere op studiedagen, zoals dat was op de studiedag van het No Blame pestprotocol. Op sociaal-emotioneel gebied mist de school nog een passende methode, die voldoet aan de vraag van de kinderen en de leerkrachten. De IB-er is van mening dat ieder kind een eigen plekje verdient in de groep, maar dat het 'wij-gevoel' ook erg belangrijk is. De leerkracht heeft daar bepaalde vaardigheden voor nodig, zoals duidelijk leiding kunnen geven, maar ook ruimte geeft aan kinderen. Er moet een soort balans zijn tussen leidinggeven en duidelijk zijn, maar daarnaast moet er ook warmte en vertrouwen zijn.

4.1.1.2 School handelingsplan gedrag

De school heeft sinds vorig schooljaar een schoolbreed handelingsplan ingezet met betrekking tot gedrag. Dit handelingsplan is een concreet, handelingsgerichte weergave van de visie van de school rondom gedrag en de sociaal emotionele ontwikkeling wat ook een positief effect heeft op het groepsklimaat.

De aandachtspunten in het handelingsplan zijn:

- Inzet routines zelfstandig werken
- Gedragsregels bespreken in de groep
- Bij binnenkomen, weggaan en wisselmomenten staat de leerkracht zoveel mogelijk in de deuropening
- Ambulante mensen staan bij het binnenkomen op strategische plaatsen in de gang om de rust te bewaken
- Ieder teamlid spreekt ieder kind aan op zijn ganggedrag

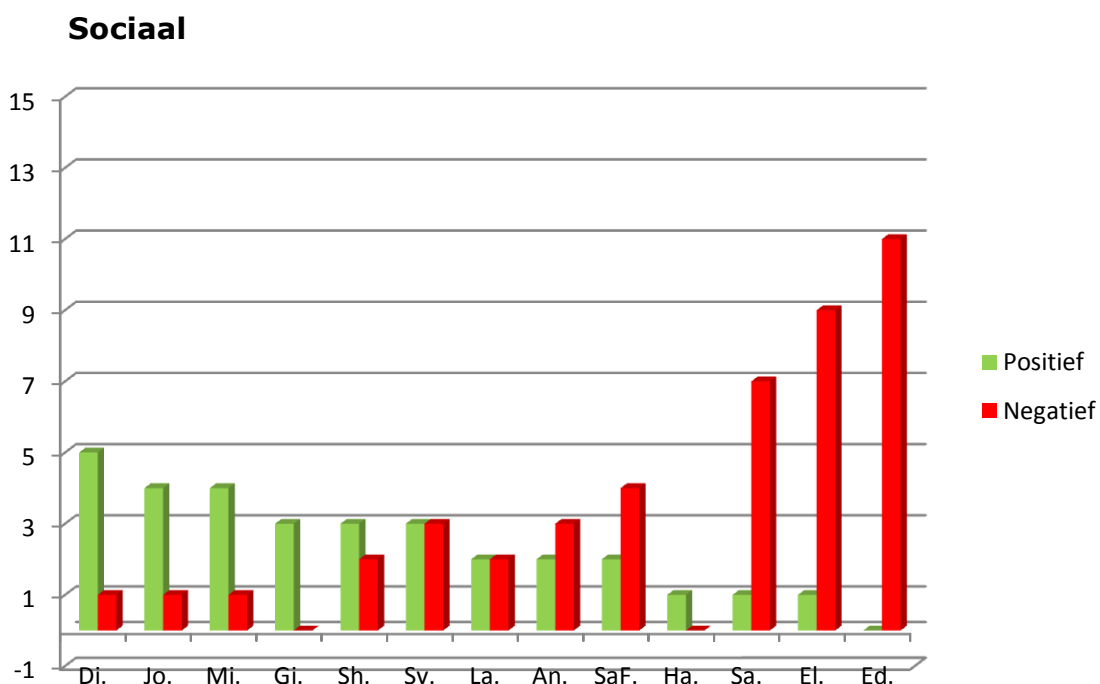
- Sancties: Bij naar binnen/buitengaan: 2 minuten op de trap van de kuil (gezamenlijke ontvangsthal)
- Kinderen die uit de klas gestuurd worden, worden door een leerkracht zelf naar een andere ruimte gebracht, of vraag hulp andere leerkracht
- We stimuleren ontvangstbevestiging (ja juffrouw, goedemorgen) als een kind wordt aangesproken
- We begroeten alle kinderen in de ochtend, leerkracht geeft hand
- Nieuwe routines luizenzakken, worden opgehangen door weekhulp, kinderen zijn in het lokaal en niet op de gang

Het handelingsplan is op meerdere momenten met de teamleden in vergaderingen geëvalueerd en aangepast. De regels en routines zijn effectief en sinds de inzet van het handelingsplan heerst er veel meer rust en duidelijkheid in de school.

4.1.2 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?

4.1.2.1 Sociogram eind maart 2011

Door middel van de website sometics.nl heb ik in de schoolverlatersgroep een sociogram afgenomen om onderlinge leerling-relaties op sociaal-emotioneel gebied in kaart te brengen. Het gaat hier om een nulmeting. Opvallend in de resultaten is dat er 3 kinderen erg negatief zijn beoordeeld en niet of nauwelijks positief zijn gekozen door de groep. De complete uitwerking van het sociogram is te vinden in bijlage 7.

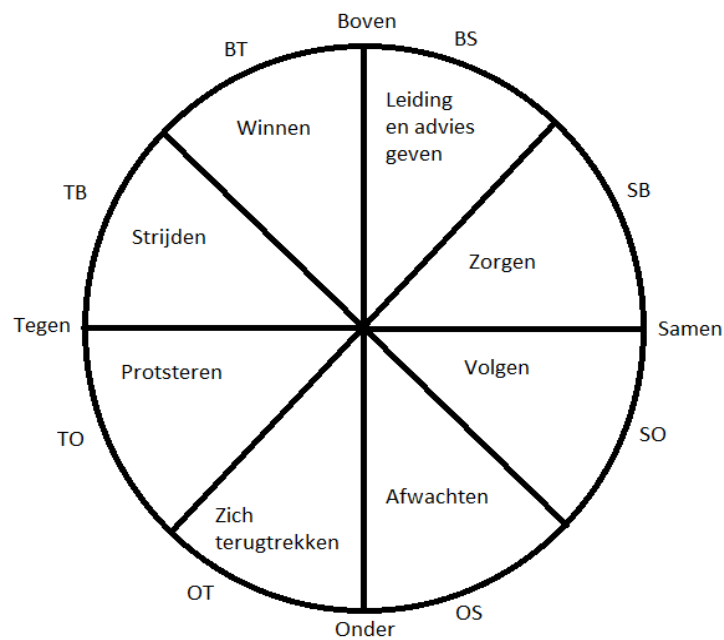

4.1.2.2 BOTS-vragenlijst begin maart -nulmeting

Deze vragenlijst (Verstegen en Lodewijks, 2009) is ingevuld aan de hand van de signalering in het groepsoverzicht, bijlage 14. In het sociogram scoorden Ed. en El. beide erg laag. Naar aanleiding hiervan heb ik voor beide leerlingen de BOTS-vragenlijst ingevuld. Met het omcirkelen van een cijfer heb ik aangegeven welke uitspraak over de interactiestijl van het kind van toepassing is, waarbij een score van -2 veel te weinig aanduidt, -1 te weinig, 0 normaal, komt voor in situaties waar dat nodig is, +1 te veel en +2 veel te veel. Aan de hand van het figuur dat ontstaat na het invullen van de BOTS-vragenlijst heb ik gekeken waar er een overdrijving of tekortkoming, een exces, voorkomt.

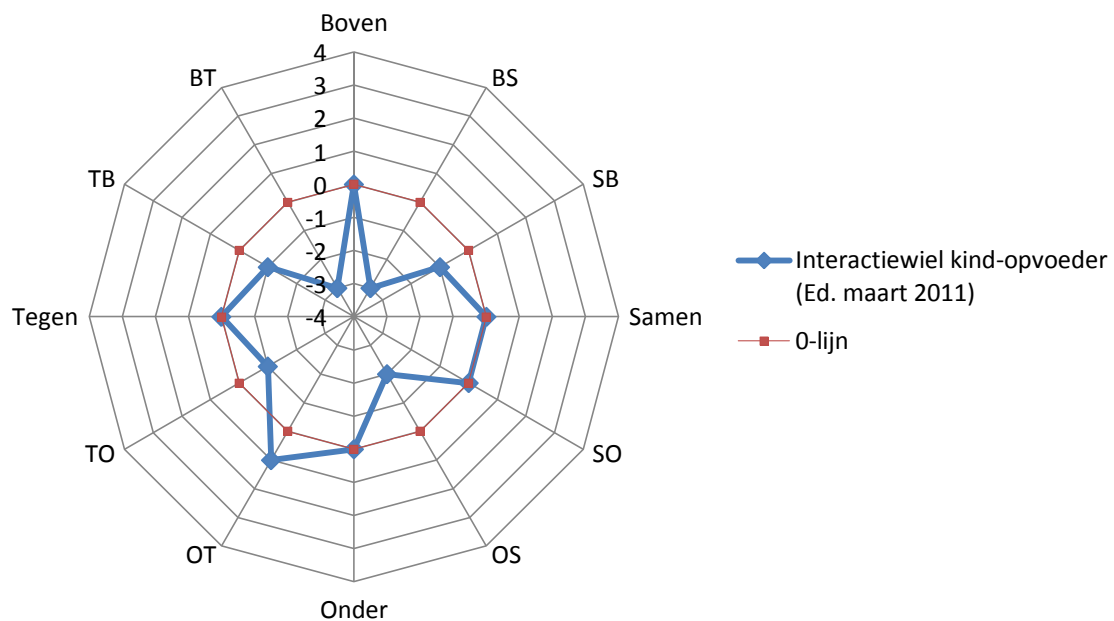
In bijlage 13 staan de complete vragenlijsten van de nulmeting opgenomen.

Globale typering van vaardigheden van de acht interactionele posities (Verstegen en Lodewijks, 2009):

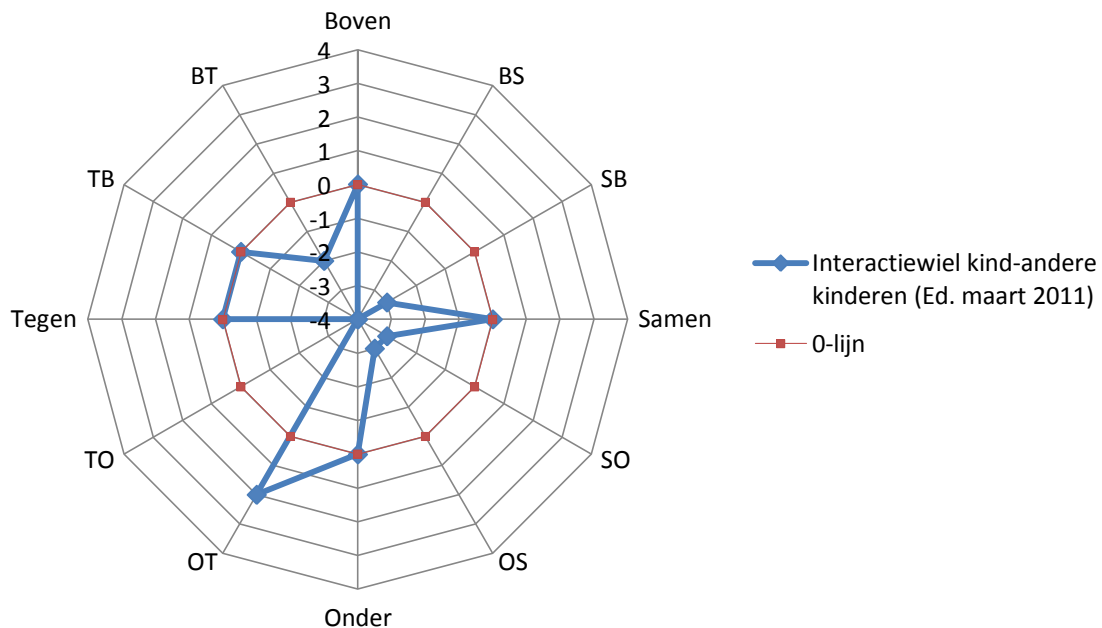
Resultaten:

Interactiewielen Ed. (jongen) Kind-opvoeder

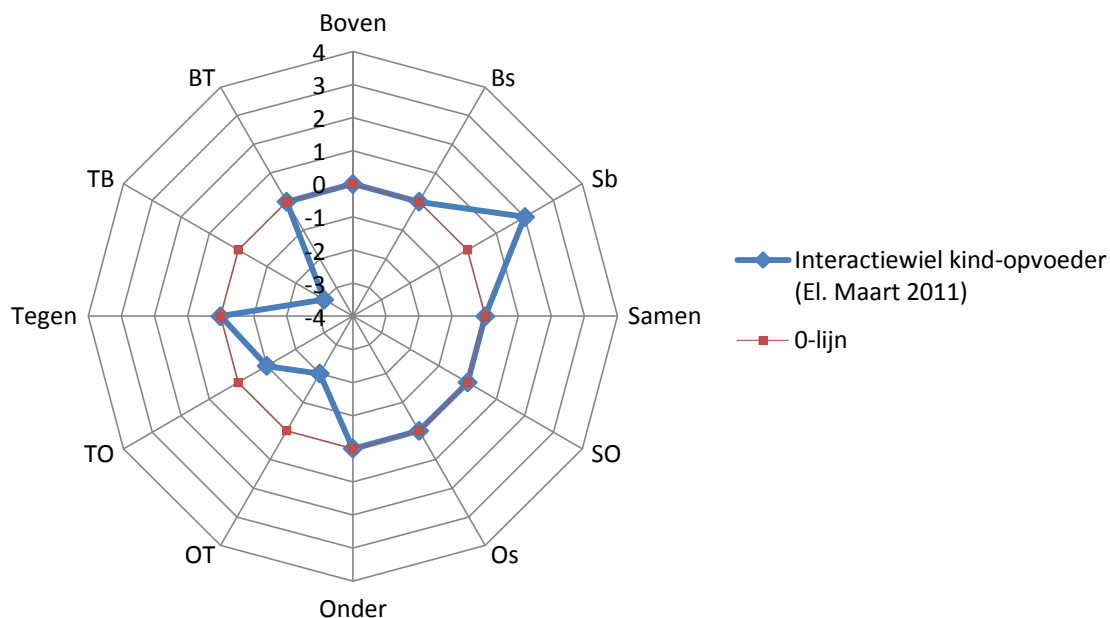
In dit interactiewiel is er een exces in de vorm van een tekortkoming in het gebied BS (Boven-Samen = Leiding en advies) en BT (Boven-Tegen = Winnen).

Interactiewielen Ed. (jongen) Kind-andere kinderen

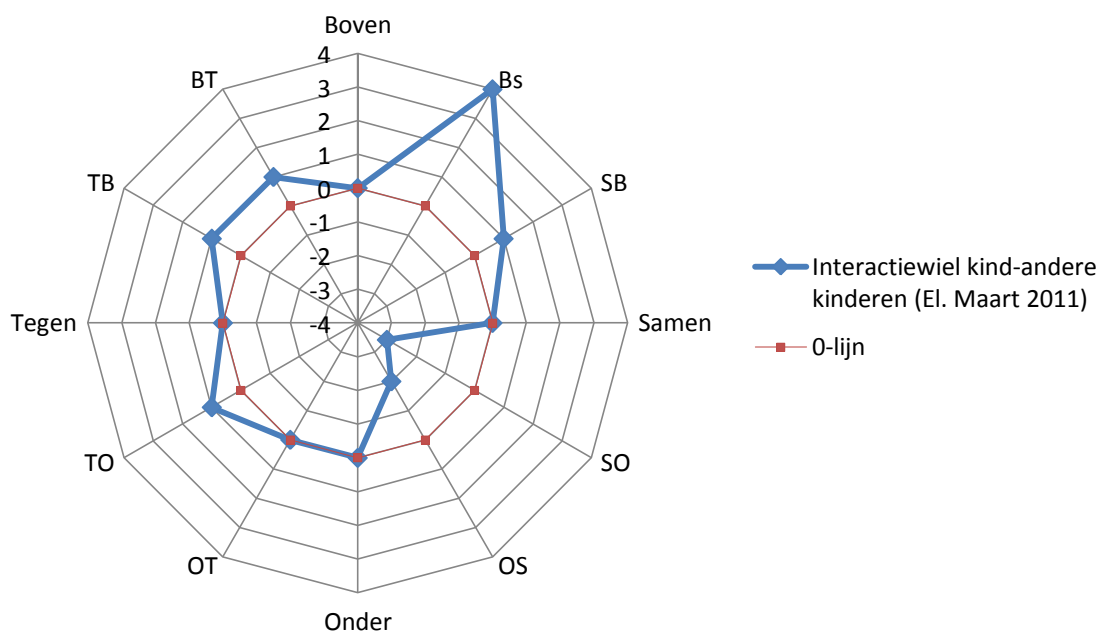
In dit interactiewiel is er een exces in de vorm van een tekortkoming in het gebied BS (Boven-Samen= Leiding en advies) en TO (Tegen-Onder = Protesteren)

Interactiewielen El. (meisje) Kind-opvoeder

In dit interactiewiel is er een excès in de vorm van een tekortkoming in het gebied TB (Tegen-Boven = Strijden)

Interactiewielen El. (meisje) Kind-andere kinderen

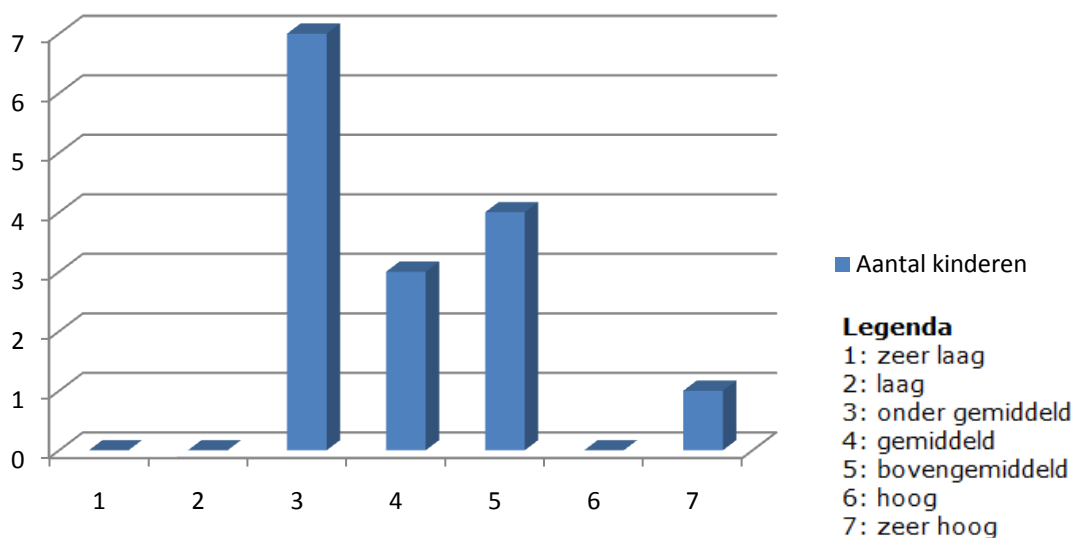
In dit interactiewiel is er een excès in de vorm van overdrijving in het gebied BS (Boven-Samen = Leiding en advies)

4.1.3 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?

4.1.3.1 Klassenklimaatschaal begin maart 2011-nulmeting

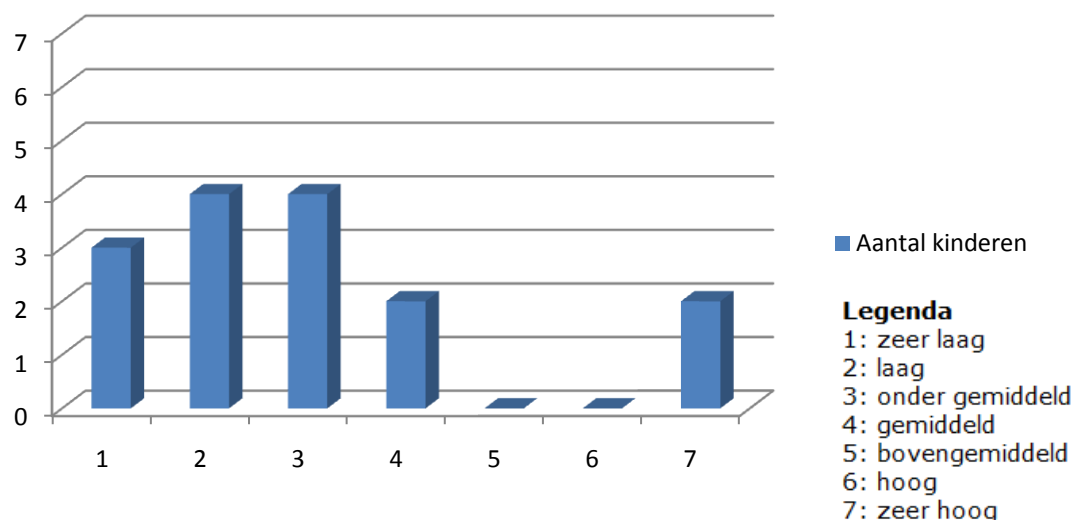
Door middel van de website klimaatschaal.nl heb ik bij de schoolverlatersgroep de klassenklimaatschaal afgenomen. Deze klimaatschaal meet de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de klas. De complete uitwerking van de klimaatschaal is te vinden in bijlage 11.

Sfeer in de klas - nulmeting

De sfeer in de klas wordt door de kinderen gemiddeld met een 4 beoordeeld, op een schaal van 1 t/m 7. Dit houdt in dat de sfeer in de klas gemiddeld is. Op een schaal 1 t/m 10 komt de score uit op een 5,7.

Kwaliteit onderlinge leerling-relaties - nulmeting

De kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties wordt door de kinderen gemiddeld met een 3 beoordeeld, op een schaal van 1 t/m 7. Dit houdt in dat de onderlinge leerling-relaties onder gemiddeld is. In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties laag. Op een schaal 1 t/m 10 komt de score uit op een 4,3.

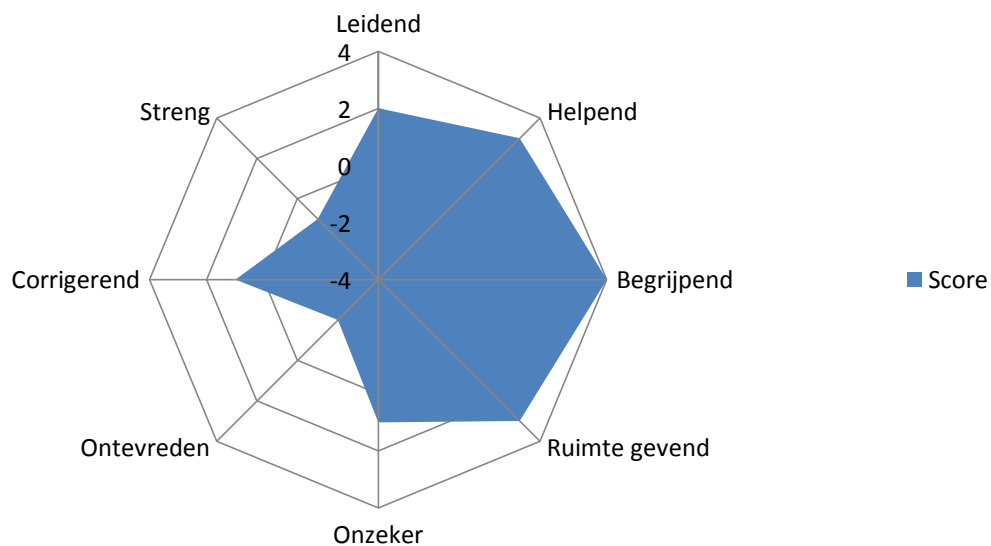
4.1.4 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?

4.1.4.1 Interactiewijzer pedagogische stijl

Door middel van het invullen van de vragenlijst 'pedagogische stijl' (Verstegen en Lodewijks, 2009) wordt duidelijk welke pedagogische stijl mijn voorkeur heeft.

Score:

Pedagogische stijl

Leidend	+2
Helpend	+3
Begrijpend	+4
Ruimte gevend	+3
Onzeker	+1
Ontevreden	-2
Corrigerend	+1
Streng	-1

Opvallend aan deze uitkomst is dat mijn pedagogische stijl zich voornamelijk richt op de rechterzijde van het figuur. Volgens Verstegen en Lodewijks (2009) concentreert mijn pedagogische stijl zich voornamelijk op de kant van de ontspannen groepssfeer met een gestructureerde groepssfeer en een tolerante wanorde in de groep. Daarnaast is te zien dat mijn pedagogische stijl ook de kant op gaat van een corrigerende groepssfeer. In bijlage 12 staat de complete vragenlijst opgenomen.

Aan de hand van de uitkomst die hier links boven staat, is duidelijk dat de pedagogische stijlen 'ontevreden' en 'streng' niet mijn pedagogische voorkeur hebben. Leerkrachtvaardigheden die ik volgens Verstegen en Lodewijks (2009) nog kan inzetten zijn: Controleren van kinderen, mijzelf strenger opstellen en op mijn hoede zijn.

4.1.4.2 *Interactiewijzer handelingsadviezen*

Vanuit de BOTS-vragenlijst uit de '*Interactiewijzer*' (Verstegen en Lodewijks, 2009) heb ik een aantal handelingsadviezen omgezet in leerkrachtvaardigheden. Aan deze leerkrachtvaardigheden heb ik in de onderzoeksperiode gewerkt. Wat in de leerkrachtvaardigheden naar voren kwam is dat het belangrijk is voor mij om duidelijk te zijn. Ik besef mij dat ik niet altijd duidelijk uitspreek wat ik verwacht van de kinderen. Door bij mijzelf bewust na te gaan wat ik van de kinderen verlang, bijvoorbeeld over het gedrag dat wordt vertoond, kan ik dit ook duidelijker verwoorden. De vaardigheid consequent zijn, is op deze manier ook beter uit te voeren.

Luisteren naar kinderen is naar mijn mening een algemene vaardigheid, maar wel erg belangrijk. Ik heb geleerd beter te luisteren naar kinderen door bewuster te luisteren. Wat voor mij als zeuren over kan komen, kan voor het kind erg vervelend aanvoelen. Ik probeer hier op alerter te zijn. Nog vaker tijd vrij maken om even te babbelen met de kinderen en in conflicten vraag ik vaker door naar de beleving van het kind, hoe het heeft gevoeld voor het kind.

In de handelingsadviezen kwam verder naar voren dat het belangrijk is kinderen met elkaar in contact te brengen. Ik ben hier mee bezig geweest tijdens de interventies, maar ook in andere situaties, tijdens het spelen van een spelletje, groepsactiviteiten of vakgebieden. Soms heb ik bewust bepaalde kinderen met elkaar laten samenwerken om ze positieve ervaringen met elkaar op te laten doen. Ik heb geleerd hoe ik de kinderen hier wat in kan laten sturen zodat ze zelf ook wat meer experimenteren met het samenwerken en werken met andere kinderen dan ze gewend zijn.

Tot slot kwam er in de handelingsadviezen naar voren om een groepsaanpak in te zetten. Dit heb ik gedaan door de inzet van de interventies en de kringgesprekken over de sfeer in de klas. Soms na een situatie in de klas of na het invullen van een lijst over de sfeer in de klas, maar ook op geplande momenten.

4.1.5 Welke interventies heb ik ingezet?

4.1.5.1 Beter omgaan met jezelf en de ander

Vanuit de methode '*Beter omgaan met jezelf en de ander*' (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994) zijn een aantal lessen tijdens de onderzoeksperiode ingezet. In hoofdstuk 9 is in het logboek, per dag terug te lezen hoe de activiteiten in de klas zijn verlopen.

Lessen die zijn gebruikt uit deze methode zijn onder andere de lessen over 'sfeer in de klas'. Aan de hand hiervan zijn kringgesprekken gevoerd en is dit op papier gezet in de vorm van een woordveld. Met behulp van de methode zijn er afspraken in de klas gemaakt zoals afspraken over hoe we omgaan met elkaar. Aan de hand hiervan hebben we nog wat spel activiteiten gedaan zoals 'het moordspel' en 'wat ben ik?'

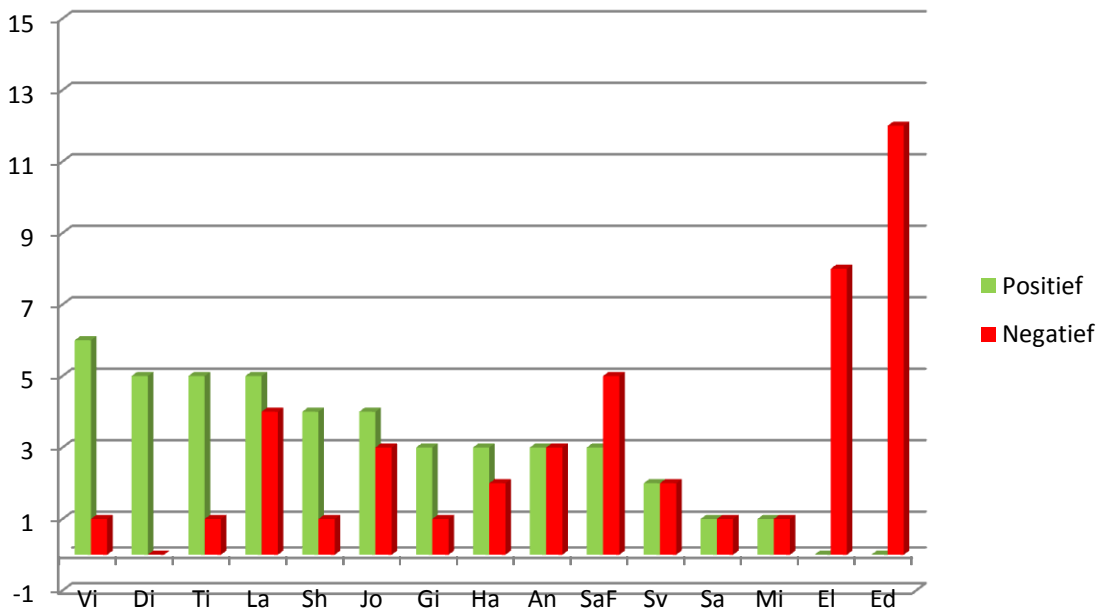
4.1.5.2 Energizers

Tijdens de onderzoeksperiode is er veel gewerkt met de groepsactiviteiten van Apacki (2008), '*Energizers*' genaamd. In hoofdstuk 9 is in het logboek, per dag terug te lezen hoe de groepsactiviteiten in de klas zijn verlopen. Onder andere zijn de volgende activiteiten aan bod gekomen: 'Geef de hoed door', 'Tweestemmige beschrijving', 'Stalen gezichten', 'Gemene delers', 'Rara wie heeft de ring', 'IJspegels', en 'Verzamelen geblazen'.

4.1.6 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?

4.1.6.1 Sociogram eind april 2011

Ter eindmeting is er eind april in de schoolverlatersgroep nogmaals de sociogram afgenomen om de onderlinge leerling-relaties op sociaal-emotioneel gebied in kaart te brengen. De complete uitwerking hiervan is te vinden in bijlage 7.

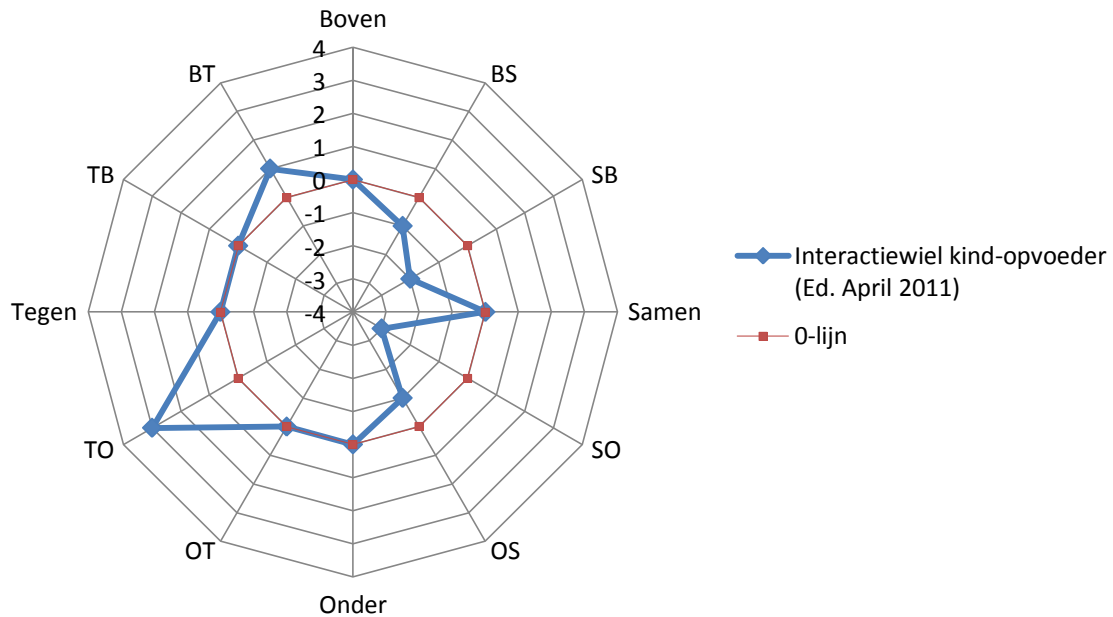

Opvallend aan deze eindmeting is dat El. en Ed. beide weer erg laag scoren. Bij de scores van de overige kinderen zijn wel verschillen aan te merken, maar niet zo zorgwekkend als de scores van El. en Ed., die beide alleen maar negatief gekozen zijn door de groep.

4.1.6.2 BOTS-vragenlijst eind april - eindmeting

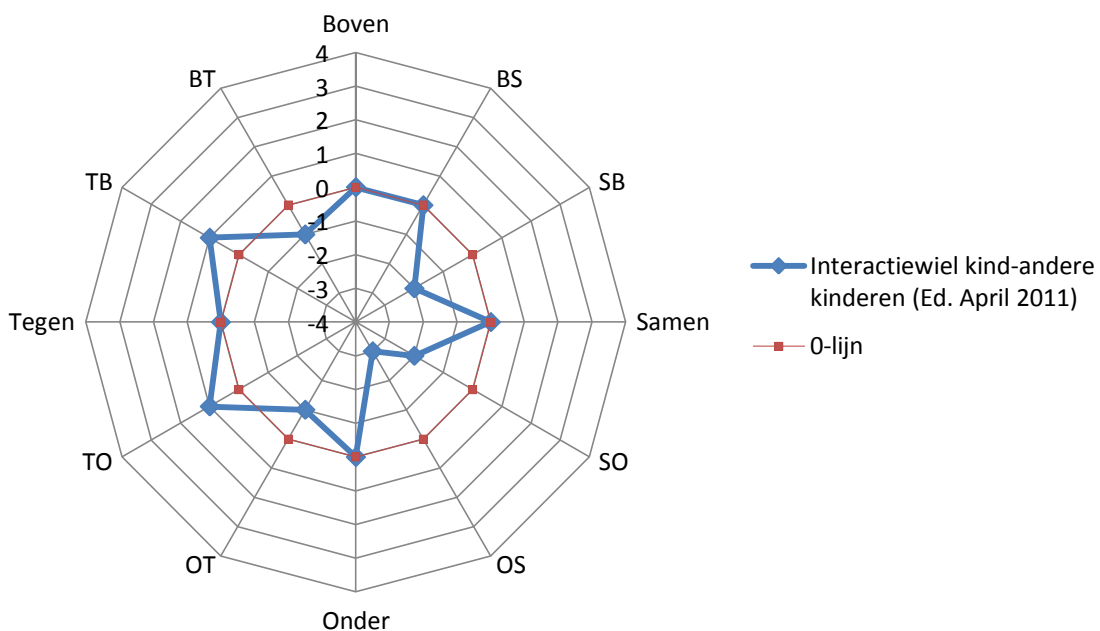
Resultaten:

Interactiewielen Ed. (jongen) Kind-opvoeder

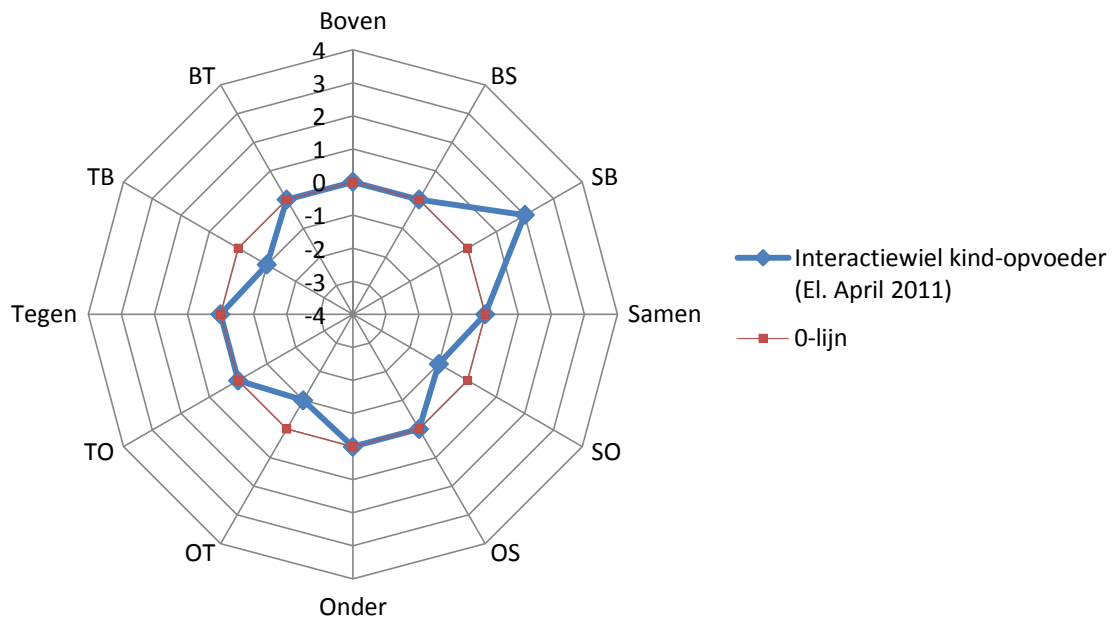
In dit interactiewiel is er geen exces aanwezig.

Interactiewielen Ed. (jongen) Kind-andere kinderen

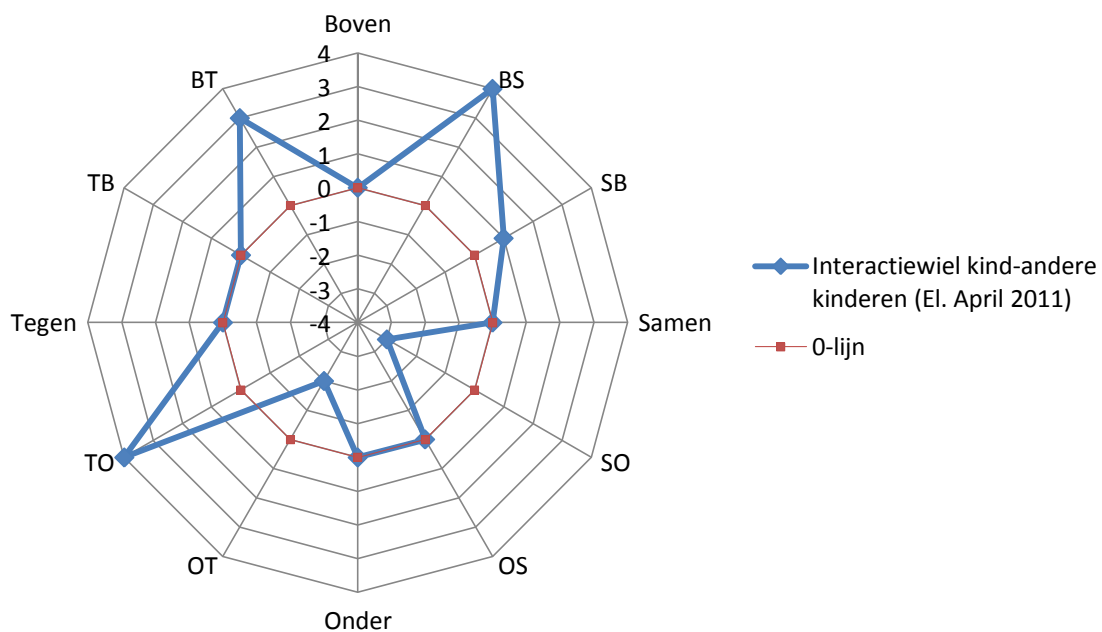
In dit interactiewiel is er geen exces aanwezig. Wat wel erg opvallend is, is dat Ed. op veel gebieden laag en in de min scoort. Er is in beide interactiewielen op meerdere gebieden een tekort, alleen niet in de vorm van een exces.

Interactiewielen El. (meisje)
Kind-opvoeder

In dit interactiewiel is er geen exces aanwezig.

Interactiewielen El. (meisje)
Kind-andere kinderen

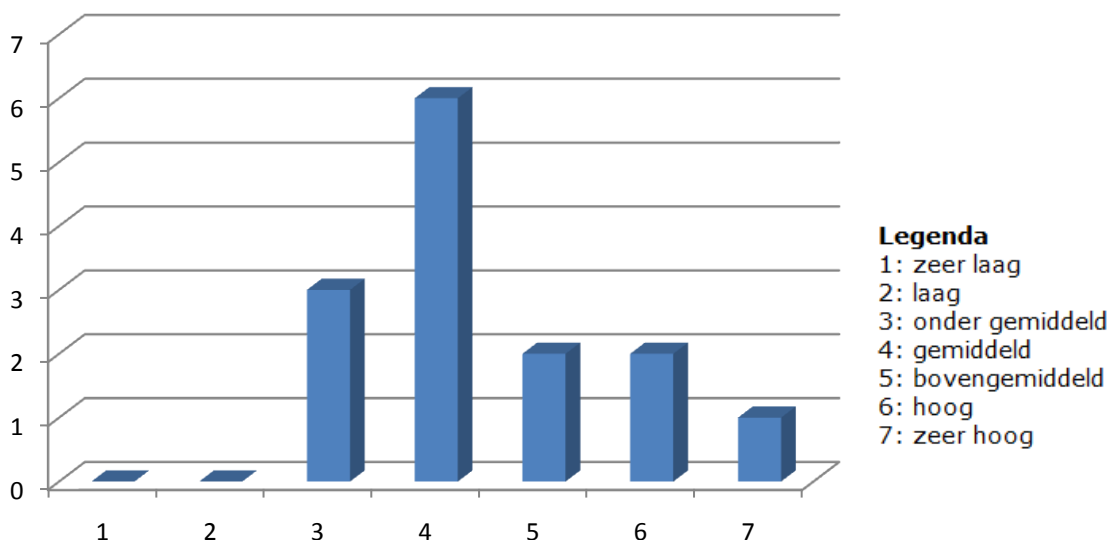

In dit interactiewiel is er een exces in de vorm van een overdrijving in het gebied BS (Boven-Samen = Leiding en advies geven) en het gebied TO (Tegen-Onder =Protesteren)

4.1.6.3 Klassenklimaatschaal eind april 2011-eindmeting

Aan het eind van de onderzoeksperiode heb ik bij de schoolverlaters ter eindmeting de klassenklimaatschaal nogmaals afgenomen. De complete uitwerking van de klimaatschaal is te vinden in bijlage 11.

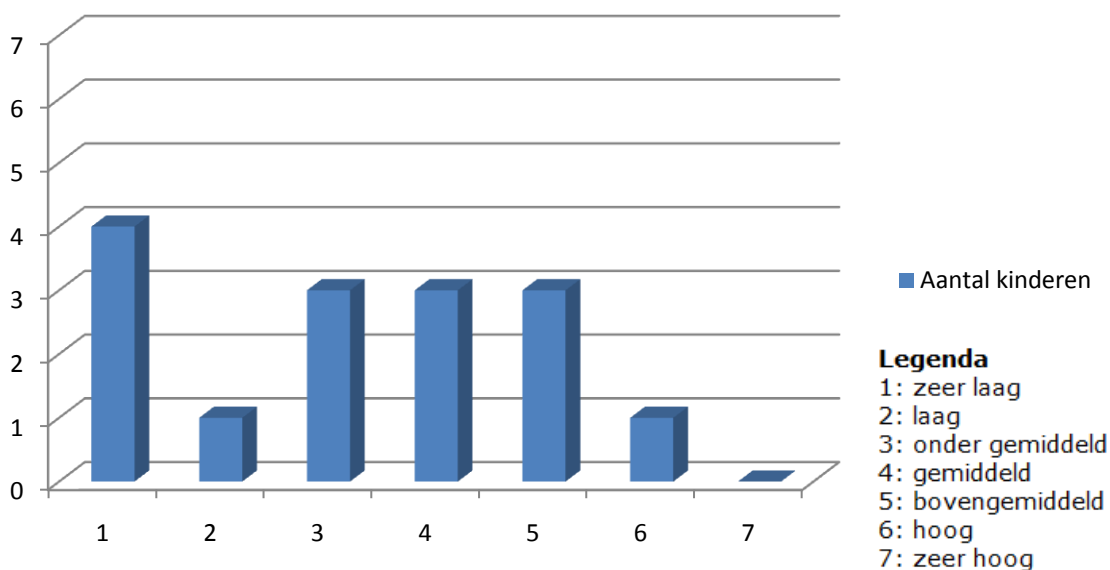
Sfeer in de klas - eindmeting

De sfeer in de klas wordt door de kinderen gemiddeld met een 4,4 beoordeeld, op een schaal van 1 t/m 7. Dit houdt in dat de sfeer in de klas bovengemiddeld is. Op een schaal 1 t/m 10 komt de score uit op een 6,3.

Nulmeting 5,7 -> eindmeting 6,3

Kwaliteit onderlinge leerling-relaties - nulmeting

De kwaliteit onderlinge leerling-relaties wordt door de kinderen gemiddeld met een 3,2 beoordeeld, op een schaal van 1 t/m 7. Dit houdt in dat de sfeer in de klas boven onder gemiddeld is. Op een schaal 1 t/m 10 komt de score uit op een 4,6.

Nulmeting 4,3 -> eindmeting 4,6

4.1.6.4 Logboek

In de onderzoeksperiode van maart t/m april heb ik op de dagen dat ik les geef in de schoolverlatersgroep een logboek bijgehouden. Door middel van een puntenschaal aan de hand van steekwoorden, heb ik de dagen met een punt beoordeeld, waarbij 10 de beste beoordeling is.

Punten:

1= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, totaal geen fijn gevoel, gestrest gevoel

2= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, geen fijn gevoel, gestrest gevoel

3= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, overal bovenop zitten, gestrest gevoel

4= veel ruzie en veel mopperen, overal bovenop zitten, gestrest gevoel

5= paar ruzies, redelijk wat mopperen, overal bovenop zitten

6= enkele ruzie, enkele keer mopperen, redelijk bovenop alles moeten zitten

7= geen/enkele ruzie, enkele keer mopperen, redelijk fijn gevoel

8= geen ruzie, kinderen die elkaar helpen, weinig mopperen, weinig overal bovenop zitten, fijn gevoel

9= geen ruzie, leuke activiteiten kunnen doen, fijn gevoel, niet mopperen

10= geen ruzie, niet mopperen, veel vrijheid en leuke activiteiten kunnen doen, relaxte dag, heel fijn gevoel

Over het algemeen scoort de klas positief. Dat wil zeggen dat er op deze dagen in mindere mate conflicten tussen de kinderen onderling aanwezig waren

waardoor het groepsklimaat positief beoordeeld is. Op enkele dagen is te zien dat de klas lager scoort wat inhoudt dat er die dagen veel conflicten in de klas zijn geweest waardoor het groepsklimaat lager beoordeeld is.

4.1.6.5 Evaluatie groepsplan

In bijlage 14 is het complete groepsoverzicht inclusief groepsplan opgenomen. Dit groepsplan is aan het eind van de onderzoeksfase geëvalueerd door middel van een eindmeting van het sociogram, evaluatie van het logboek, eindmetingen klimaatschaal en BOTS-vragenlijst. Volgens de stappen van de 1-Zorgroute (Clijsen, 2007) hebben we de volgende fasen doorlopen: Waarnemen, Begrijpen, Plannen, Realiseren. Door het volgen van de cyclus zijn we opnieuw aangekomen bij de fase waarnemen: Groepsoverzicht evalueren en opnieuw signaleren van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Dit nieuwe groepsoverzicht staat aan het eind van bijlage 14 opgenomen.

Opvallend bij de evaluatie is dat door het uitvoeren van de interventies de sfeer in de klas door de kinderen hoger wordt beoordeeld. De uitkomsten van de sociogram zijn nagenoeg gelijk of in kleine aantallen aangepast. La. was een nieuwe leerling in onze groep en in de resultaten is te zien dat zij positiever in de groep wordt beoordeeld.

De opgestelde doelen voor de groep en voor Ed. en El. zijn pas gedeeltelijk behaald. Daarom gaat de groepsleerkracht aan de hand van het nieuwe groepsoverzicht voor de komende periode verder met een nieuw groepsplan. Aanbevelingen rondom de uitvoering van dit plan komen aan bod in hoofdstuk 5.

H.5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de centrale hoofdvraag van dit onderzoek en bijbehorende deelvragen, vervolgens worden er aanbevelingen gegeven ten aanzien van het verbeteren van een groepsklimaat.

5.1 Conclusies

Theorievragen

5.1.1 Wat wordt er onder een positief groepsklimaat verstaan?

Onder een positief groepsklimaat wordt volgens Van Engelen (2007) een klimaat verstaan waarin kinderen eensgezind en gemotiveerd zijn. De kinderen hebben medeverantwoordelijkheidsgevoel, tonen respect voor de mening en het karakter van andere groepsleden en zijn bereid tot samenwerking. Dit is in de praktijk steeds meer terug te zien. De kinderen hebben geleerd hoe ze respectvoller met elkaar om kunnen gaan en met name in het aspect samenwerking, is een vooruitgang te zien. De kinderen staan positiever tegenover elkaar en zijn bereid met andere kinderen samen te werken.

Rollen die volgens Van Engelen (2007) in een positief groepsklimaat voorkomen zijn de gezagsdrager, de sociaal werker en de organisator. De sociaal werker en de organisator zijn in de klas aanwezig. Een aantal kinderen bewaakt de sfeer in de groep en wil situaties sussen als het niet leuk gaat. Daarnaast zijn er een aantal kinderen die het organiseren goed afgaat en dit ook doen. Naast deze belangrijke rollen geeft Van Engelen (2007) aan dat ook de verkenners, de volger, de appellant en de joker voorkomen in een positief groepsklimaat. Er zijn veel volgers in de klas aanwezig die doen wat de verkenners en de organisator zegt of van ze vraagt. De joker, degene die zorgt voor de relativering in de groep, kan er echter ook wel weer voor zorgen dat de sfeer omslaat. De appellant, degene die feitelijk de laagste in de hiërarchie van de groep is, is ook aanwezig. Dit zijn met name de twee kinderen die slecht hebben gescoord in het sociogram (via sometics.nl, 2011).

5.1.2 Welke interventies zijn er beschikbaar voor verbetering van het groepsklimaat?

Er zijn meerdere interventies inzetbaar voor de verbetering van het groepsklimaat. Ten eerste ben ik gaan kijken naar de onderlinge interacties tussen kinderen. Dit heb ik gedaan door de handelingsadviezen uit de *'Interactiewijzer'* (Verstegen en Lodewijks, 2009) om te zetten in leerkrachtvaardigheden en deze toe te passen tijdens de interventies. Ik heb gewerkt met de methode *'Beter omgaan met jezelf en de ander'* (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994). Deze methode was een erg verouderde versie. Uiteindelijk zijn de lessen die ik heb geselecteerd wel leuk geweest, maar de totale methode is naar mijn mening niet uitdagend genoeg om in te zetten als doorlopende lijn. De *'Energizers'* van Apacki (2008) zijn daarentegen makkelijk inzetbaar als groepsactiviteit en geven leuke argumenten ter verbetering van het groepsklimaat. Om deze interventies handelingsgericht uit te voeren kan er gebruik gemaakt worden van de werkwijze van de *'1-Zorgroute'* (Clijsen, 2007).

Praktijkvragen

5.1.3 Welke visie heeft de school m.b.t. de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?

De school gaat in zijn visie uit van de drie basisbehoeften van elk kind, volgens Stevens (vanaf 1994), relatie, competentie en autonomie (Van Lieshout, 2002). De kinderen hebben de afgelopen tijd steeds vaker samengewerkt en dit is positief voor de onderlinge relaties. De positieve groepservaringen dragen bij aan de competentievorming. Daarnaast leren de kinderen steeds meer zelfstandig worden. Dit is een schoolverlatersgroep helemaal van belang. Ze leren beter omgaan met situaties waardoor ze ook steeds zelfstandiger zich in situaties kunnen redden. Er wordt veel aandacht besteed aan gemeenschappelijke visievorming op teamdagen en bijscholingsdagen. Uitgangspunt van de school is: *'als je lekker in je vel zit, kun je goed leren.'* Dit is ook een onderliggend uitgangspunt van dit onderzoek. Ik hecht veel waarde aan het gevoel van kinderen, eerder kunnen ze ook niet tot leren komen. Een goed groepsklimaat draagt bij aan een betere eigenwaarde en zorgt ervoor dat kinderen beter in hun vel zitten.

5.1.4 Hoe functioneert de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april 2011?

Uit onderzoek (Klimaatschaal, Donders 2011 en Sociogram, via sometics.nl, 2011) is gebleken dat de schoolverlatersgroep op sociaal-emotioneel gebied in de periode maart t/m april gemiddeld functioneert.

Van Engelen (2007) spreekt van een groep *'als er een gezamenlijk belang of taak is die om samenwerking vraagt.'* In de onderzoeksperiode is hier op ingestoken door groepsactiviteiten in te zetten. We spreken hier van een formele groep. Er is ingespeeld op de behoefte van de groep door in te spelen op veiligheid, zekerheid, orde en regelmaat (Maslow, 1954). In de groep wil ieder kind gehoord en gewaardeerd worden. Hier kan ook aan worden voldaan als er sprake is van sociale acceptatie. De schoolverlatersgroep is hier nog niet altijd aan toe waardoor niet alle kinderen toekomen aan het ontwikkelen van talenten. De groep heeft wel gewerkt aan de relatie, competentie en autonomie (Stevens, vanaf 1994).

5.1.5 Hoe ervaren de kinderen het groepsklimaat in de klas?

De klimaatschaal (Donkers, 2011) beoordeelt het groepsklimaat op twee aspecten; sfeer in de klas en kwaliteit onderlinge leerling relaties. Volgens de klimaatschaal (Donkers, 2011) ervaren de kinderen de sfeer in de klas als gemiddeld. Op de schaal van 1 t/m 10 scoren ze daarbij een 5,7. De kwaliteit onderlinge leerling relaties wordt op de schaal van 1 t/m 10 met een 4,3 beoordeeld en dat is een ondergemiddelde score.

5.1.6 Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?

Aan de hand van het invullen van de pedagogische stijl en de BOTS-vragenlijst (Verstegen en Lodewijks, 2009) zijn er een aantal handelingsadviezen naar voren gekomen die ik heb omgezet naar leerkrachtvaardigheden ter verbetering van het groepsklimaat. Door middel van dit onderzoek ben ik er achter gekomen dat de vaardigheden duidelijk en consequent zijn voor mij nog erg belangrijk zijn. Als ik niet duidelijk aangeef wat ik van de kinderen verwacht en daarin consequent ben, dan komt dit ten nadele van het groepsklimaat en het functioneren van de groep. Daarbij heb ik geleerd dat het luisteren naar

kinderen, het luisteren naar hun gevoel, een zeer positieve bijdrage levert voor het verbeteren van het groepsklimaat. Want door echt te luisteren kan ik als leerkracht veel beter inspelen op de behoeften van de kinderen. Ik ben bewust bezig geweest met het in contact brengen van kinderen en daarbij heeft een groepsaankpak ertoe geleid dat ik deze leerkrachtvaardigheden tijdens de interventies, maar ook daar buiten, heb kunnen toepassen.

5.1.7 Welke interventies heb ik ingezet?

Tijdens de onderzoeksperiode heb ik de interventiemethode methode '*Beter omgaan met jezelf en de ander*' van Vos, Kersten, Casteren, Dennissen (1994) en de groepsactiviteiten '*Energizers*' van Apacki (2008) ingezet.

De methode '*Beter omgaan met jezelf en de ander*' is afkomstig uit een sociale vaardigheidstraining en draagt bij aan een positieve invloed op het gedrag van kinderen. Ik ben van mening dat delen uit deze methode goed te gebruiken zijn. Echter zou ik de inzet van de gehele methode niet aanbevelen, tenzij er gebruik gemaakt wordt van een nieuwe uitdagendere versie. De '*Energizers*' (Apacki, 2008) zijn makkelijk in te zetten als groepsactiviteit en als activiteit tussendoor. Het is simpel, snel, leuk en efficiënt.

5.1.8 Wat zijn de effecten geweest van de interventies?

Nadat het onderzoek is uitgevoerd is er een eindmeting verricht met behulp van de signaleringsinstrumenten. Aan de hand hiervan kunnen de effecten van de interventies worden bepaald.

De eindmeting van het sociogram (via sometics.nl, 2011) laat zien dat er een aantal kinderen in de groep (6) populair zijn en een aantal kinderen (4) verstoten zijn in de groep. De interventies hebben de afgelopen periode geen positieve bijdrage geleverd aan het aantal verstoten kinderen in de groep. Uit het bijgehouden logboek van de onderzoeksperiode komt een gemiddelde score van een 6,7 op de schaal van 10. Deze score is een subjectieve score, bijgehouden aan de hand van een puntenschaal. De score laat een redelijk positief groepsklimaat zien.

De eindmeting van de BOTS-vragenlijst (Verstegen en Lodewijks, 2008) voor Ed en EL geeft een positievere uitkomst dan de beginmeting. Er is alleen voor EL een excès op het gebied van 'leiding en advies' en 'protesteren' als het gaat om de omgang met andere kinderen. Voor Ed zijn er geen excessen of tekortkomingen aanwezig. Er is dus sprake van verbetering.

Uit de eindmeting van de Klassenklimaatschaal (Donkers, 2011) blijkt verbetering. De sfeer in de klas is 0,6 punt hoger gescoord met een 6,3. De kwaliteit onderlinge leerling relaties laat ook een kleine vooruitgang zien van 0,3. De eindmeting scoort een 4,6. Beide scores zijn vooralsnog onder het gemiddelde.

5.1.9 Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?

Uit dit onderzoek blijkt dat het mogelijk is, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren door middel van het gebruik van signaleringsinstrumenten en de inzet van interventies. Daarnaast heb ik gewerkt aan een aantal leerkrachtvaardigheden. Zo heb ik mij meer

ontwikkeld in het duidelijk en consequent zijn naar kinderen. Ik luister bewuster naar ze en heb het belang ondervonden van de inzet van een groepsaankpak als het gaat om het verbeteren van het groepsklimaat.

5.2 Aanbevelingen

Door middel van het uitvoeren van het onderzoek de afgelopen maanden, ben ik na de conclusies tot een aantal aanbevelingen gekomen. Er is een kleine stijgende lijn in de sfeer in de klas te zien, mede dankzij de inzet van '*Energizers*' (Apacki, 2008), kringgesprekken en de methode '*Beter omgaan met jezelf en de ander*' (Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, 1994). Deze methode zou ik echter niet aanbevelen voor een volgend onderzoek.

Het eind van het schooljaar komt in zicht en omdat de klas een schoolverlatersgroep is, gaan alle kinderen uit deze klas over een korte periode van school af. Ik zou willen dat de kinderen deze laatste periode als fijn ervaren om hun schoolcarrière op een mooie manier af te sluiten. Ik beveel aan om in de tussentijd door te gaan met de '*Energizers*'. Dit kan eventueel op een planmatige manier door middel van de inzet van een groepsplan uit de 1-Zorgroute (Clijsen, 2007)

In een volgende situatie waar het gaat om het verbeteren van het groepsklimaat, beveel ik het gebruik van de instrumenten van het sociogram, de klassenklimaatschaal en de interactiewijzer aan. Er is heel erg veel nuttige informatie te halen uit deze signaleringsinstrumenten met daarbij theoretische verantwoording en handelingsadviezen die direct gekoppeld kunnen worden aan de praktijk. Een volgende keer zou ik van de klassenklimaatschaal ook graag de kinderen het leerkrachtgedeelte in willen laten vullen. Door een technische fout was dit tijdens dit onderzoek helaas niet mogelijk.

H.6 Evaluatie onderzoek

6.1 Metafoor: Als een achtbaan...

Het schrijven van mijn meesterstuk heb ik als een ritje in de achtbaan ervaren. In mijn karretje zijn een aantal bijzondere zitplaatsen aanwezig, maar aan het begin van de rit is het voor mij nog niet helemaal duidelijk wie er tijdens deze rit meegaan. We gaan van start.

Op het begin kwam ik moeilijk van de grond en wist ik nog niet welke kant ik op zou gaan. Op den duur zit er een stijgende lijn in, ik ging vanuit het perspectief van de achtbaan gezien, omhoog. Het duurde een tijdje voor ik boven was en in de achtbaan kwam ik op een hoogtepunt; ik dacht het overzicht over de rit te hebben toen ik zo ver boven was. Overal om mij heen zag ik hoe de weg van de achtbaan zou gaan lopen. Zo ook met het meesterstuk.

Ik ben veel tijd bezig geweest met plannen en vooruit denken. Hoofdstuk voor hoofdstuk afwerken. Ik dacht het overzicht te hebben, te weten wat ik wilde bereiken met mijn onderzoek, namelijk het verbeteren van het groepsklimaat in de schoolverlatersgroep van mijn SBO school. Dan komt de vrije val, de achtbaan maakt een duik in het diepe en alles komt in een stroomversnelling. Alles vloog aan mij voorbij, zo ook de tijd. Alles gaat zo snel ineens. Tijdens de rit heb ik mij zorgen gemaakt of ik het allemaal wel juist doe, of ik genoeg tijd heb, of dit wel een waardig afstudeerstuk wordt en ondertussen ben ik ook bezig geweest met het werken aan de andere modules en bezig geweest met het maken van aanpassingen in de stukken die ik al geschreven had. Tot het moment dat ik bij de grote looping in de achtbaan aan kwam. Ik moest een kleine medische ingreep ondergaan waardoor de tijd even stil stond voor mij. Voordat ik er erg in had was het alweer carnavalsvakantie en tot mijn schrik kwam ik er achter dat ik na de vakantie 6 weken het onderzoek in de praktijk ging uitvoeren. Daar kwam de looping, het moment waar de hele achtbaan om draait, waar het hele onderzoek om draait, letterlijk en figuurlijk om draaierig van te worden.

Na het maken van een looping maak je altijd weer wat snelheid. Zo ook in mijn onderzoek, er kwam weer vaart in het onderzoek en na vele voorbereidingen was het tijd voor 6 weken in de praktijk uitvoeren. Ik heb deze periode als een leuke periode ervaren. Ik ben alert geweest op het groepsklimaat en de groepsprocessen, hoe de kinderen met elkaar omgaan en wat het met de sfeer doet om dit bespreekbaar te maken. Tijdens deze 6 weken heeft het ook wel eens gevoeld alsof er geen eind kwam aan de achtbaan, aan het meesterstuk. Er lagen nog heel wat bochten en hobbels te kijken, want alles op papier krijgen en het goed verwoorden is nog een hele klus.

Het einde begon in zicht te komen, hier en daar de nodige aanpassingen, maar het einde komt er aan. Ik ben nog niet klaar om uit te stappen en het denkbeeldige karretje van de achtbaan staat nog niet stil. Het gaat wat langzamer, tijd om na te denken en aanpassingen op papier te verwerken.

Ondertussen heb ik de tijd om eens rond te kijken in mijn karretje. Te zien wie mij hebben bijgestaan tijdens deze rit. Twee mensen die mij direct opvallen. Critical friend maatje Nicole die tijdens de rit letterlijk en figuurlijk dichterbij is komen zitten. Ons onderzoek had veel raakvlakken en we hebben elkaar dan ook de nodige hulp kunnen bieden. De samenwerking met Nicole heeft zich in de loop van de tijd steeds verder uitgebreid van een critical friend, tot een friend. Vervolgens valt het mij op dat Maria, onze begeleidster van het onderzoek, ook in mijn karretje zit. Ik besef mij dat ik veel van haar heb geleerd. Ik zou best nog een tijd in mijn karretje willen blijven zitten omdat ik weet dat ik van haar nog zoveel andere dingen kan bijleren. De hele achtbaanrit lang heeft Maria bij ons gezeten met een denkbeeldig stuur in haar handen, steeds om ons de goede richting te wijzen. Eva en Eveline, mijn andere twee critical friends zijn ook aanwezig in mijn karretje. Ze zitten net iets verder weg, maar het feit dat we een groepje waren tijdens het onderzoek schepte toch een band. Met zijn 4en maakte we altijd het grapje dat we geen cf's (critical friends) zijn, maar cff's (critical friends forever). Nog wat verder weg zie ik dat er een heleboel mensen in mijn karretje zitten. Geliefden, familie, vrienden, collega's, kinderen, iedereen die mij heeft geholpen en gesteund om deze weg af te leggen, een heerlijk gevoel om te weten dat ik zoveel mensen bij mij draag. Ik ben bijna klaar om uit te stappen. 27 Juni is het dan eindelijk zover. Tot die tijd rijdt mijn karretje nog rustig door over de rails van de achtbaan, de weg voor ons is bijna recht en het einde is in zicht.

6.2 Reflectie volgens de niveaus van Bateson

Omgeving: De omgevingsprikkel was het maken van een afstudeerproject waarin ik wilde leren hoe ik een negatieve groepssfeer kan ombuigen naar een positieve groepssfeer. De omgeving waarin dit voornamelijk werd geprikkeld was de schoolverlatersgroep op mijn SBO school.

Gedrag: Ik ben in de uitvoerende periode van het onderzoek steeds zeer gemotiveerd geweest. De ene keer deed ik er meer aan dan de andere keer, maar ik wilde het tot een goed einde brengen. Hard werken heeft hierbij geholpen. Dit geldt voor zowel in de praktijk als thuis het achter de computer met het verwerken en op school. Hier gaat veel tijd in zitten. Wat er concreet veranderd is aan mijn gedrag is dat ik in de loop van dit jaar een stuk zelfverzekerder ben geworden. Ik heb het gevoel meer aan te durven en nu ook beter klaar voor het 'echte' werk te zijn. Daarnaast ben ik wat positiever gaan denken. Dit heeft ook te maken met een leerontwikkeling die ik doormaak in mijn privéleven. Als er iets tegen zit probeer ik sneller ergens toch het positieve van in te zien in plaats van in het negatieve te blijven hangen. Dit vind ik een groot voordeel naar het werkveld toe omdat ik nu ook beter in kinderen de positieve kanten kan benadrukken en helpen te zoeken naar verbeteringen.

Ik ben het meest tevreden met het feit dat ik degene ben geweest die van invloed is geweest op de positievere groepssfeer in de klas. Ik ben degene die het verschil heeft gemaakt en daar ben ik trots op.

Vaardigheden: De vaardigheden die ik heb opgedaan tijdens het werken kan ik ook omzetten in andere situaties. Dan heb ik het niet over het schrijven van het meesterstuk aangezien ik niet verwacht dat dit in een korte tijd weer gaat gebeuren. Maar dan heb ik het over het bewustwording van een situatie, mezelf daarvoor inzetten om iets te veranderen en door middel van planmatig handelen daar een verschil in te maken.

Overtuiging: Mijn overtuiging speelt een grote rol in hoe ik handel in de praktijk. Ik merk dat ik al vaak werk op de automatische piloot. Met name didactisch gezien, maar ook vanuit het pedagogisch oogpunt heb je een eerste, primaire reactie op situaties. Mijn overtuiging daarbij is dat ook al gaan dingen steeds meer automatisch, je moet er toch over blijven nadenken of je het op de goede manier doet. Ik probeer steeds kritisch naar mijzelf te blijven kijken. Als er bijvoorbeeld een kind uit de klas iets komt vertellen kan ik wel eens achteraf denken; ik had dat anders moeten aanpakken. Bewustwording vind ik de eerste stap. Door deze kritische kijk ben ik uiteindelijk een stap dichterbij dit onderzoek gekomen. Het is makkelijk en veilig om een situatie te houden zoals hij is. Maar door na te denken over wat er anders kan, ben ik bezig geweest met een verandering die in kleine stapjes steeds positiever wordt, de sfeer in de klas wordt steeds beter.

Voor mij is het belangrijk om iets als een succes te zien als ik weet dat ik mijn best er voor heb gedaan en dat het dan ook op een goede manier uitpakt. In het verleden heb ik het vaak moeilijk gevonden om trots op mijzelf of op mijn prestaties te zijn. Dit ben ik nog steeds niet altijd. Ik heb geleerd om af en toe eens stil te staan en te overdenken waar ik mee bezig ben. Wat ik goed vind en wat er beter kan. Het onderzoek heeft mij een goed gevoel gegeven, belangrijker nog, ik zie ook dat het de kinderen een goed gevoel geeft om positiever met elkaar om te gaan. Daar hecht ik waarde aan, dat maakt mij trots.

Identiteit: Identiteit is een onderwerp wat mij de afgelopen maanden heeft beziggehouden. Wie ben ik eigenlijk en waar sta ik voor? Dat is een leerproces over mijzelf wat ik meemaak en dat is niet te omschrijven in een paar zinnen. Ik weet wel wanneer ik gelukkig ben. Dat is over het algemeen wanneer ik thuis ben bij mensen van wie ik hou en lol maak. Maar ik voel me ook zeker gelukkig wanneer ik voor de klas sta, bezig ben met werken. Moe en voldaan thuis kom. Ik weet nog niet alles over mijzelf maar dat weet ik wel. Het is mijn passie om juf te zijn, ik heb het altijd al geweten. Toen ik 11 jaar was kwam ik thuis en zei ik tegen mijn ouders: 'Ik wil juffrouw worden.' Zo jong, maar zo zeker.

Literatuurlijst

Apacki, C., (2008) *Energize! Groepsactiviteiten voor groot en klein*, Lions Quest Nederland: Amstelveen

Baarda, D. Goede, de, M., Teunissen, J., (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek, handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, Groningen: Wolters-Noordhoff

Bateman, B., Golly, A., (2010) *Waar komt dat gedrag vandaan? 20 tips en interventiestrategieën voor leerkrachten*, Pica: Huizen

Boerman, A., Jespers, H., Kerstens, P., Laros, P., Riezebos, A., (2009) *Module student, leer- en onderzoekslijn*, Fontys Opleidingscentrum speciale onderwijszorg: Tilburg

Clijsen, A., (2007) *Handreiking 1-Zorgroute voor leerkrachten en intern begeleiders in het primair onderwijs*, WSNS plus en KPC groep: 's Hertogenbosch

Donkers, A., (2011) Klimaatschaal www.klimaatschaal.nl

Eijkeren, van M. (2005). *Pedagogisch-didactisch begeleiden*. Baarn: HBUitgevers

Engelen, R. van, (2007) *Grip op de groep, jeugd in school en wereld boek 36*, Uitgeverij Bekadidact: Baarn

Harinck, F., (2010) *Basisprincipes praktijkonderzoek*, Garant uitgevers: Apeldoorn

Jeninga, J., (2004) *Professioneel omgaan met gedragsproblemen, praktijkboek voor het primair onderwijs*, Hb uitgevers: Baarn

Jeninga, J., Meersbergen, E. van, Louwe, J., (2010) Webbased simulatieprogramma, Train het volgen van sociaal-emotionele ontwikkeling, *Jeugd in School en Wereld*, jaargang 95 (5), 12-15.

Lieshout, T. van, (2002) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*, Bohn Stafleu Van Loghum: Houten

Oudenhoven, J. P., (1998) *Groepsdynamica, relaties binnen en tussen groepen*, Wolters-Noordhoff Groningen

Oudenhoven, J. P., Giebels, E., (2010) *Groepen aan het werk*, Noordhoff Uitgevers: Groningen

Pameijer, N., Beukering, T. van, (2008) *Handelingsgericht werken: een handreiking voor de interne begeleider, samen met leraar, ouders en kind aan de slag*, Acco: Voorburg

Remmerswaal, J., (1995) *Begeleiden van groepen, groepsdynamica in praktijk*, Bohn Stafleu Van Loghem: Houten

Remmerswaal, J., (2004) *Handboek groepsdynamica, een inleiding op theorie en praktijk*, H. Nelissen: Soest

Schachtschabel, H., (2005) *Buitenbeentjes, psychische stoornissen bij kinderen en adolescenten*, Boom: Amsterdam

Verstegen, R., Lodewijks, H., (2009) *Interactiewijzer, analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties*, Van Gorcum: Assen

Vos, Kersten, Casteren, Dennissen, (1994) *Beter omgaan met jezelf en de ander*, CPS: Amersfoort

Bijlagen

Bijlage 1: Basisfuncties van groepen	
Bijlage 2: Fases in de groepsvorming	
Bijlage 3: Rollen in een positieve groep	
Bijlage 4: Rollen in een negatieve groep	
Bijlage 5: Gedragstheorie aan- en afleren van gedrag	
Bijlage 6: Interactiewijzer, handelingsadviezen	
Bijlage 7: Sociogram	
Bijlage 8: Logboek	
Bijlage 9: Interview	
Bijlage 10: School handelingsplan gedrag	
Bijlage 11: Klassenklimaatschaal	
Bijlage 12: Vragenlijst pedagogische stijl	
Bijlage 13: BOTS-vragenlijst	
Bijlage 14: Groepsoverzicht en groepsplan	
Bijlage 15: Competentieprofiel	
Bijlage 16: Signaleringslijst m.b.t. gedrag	

Bijlage 1:
Basisfuncties van groepen.

Bron: Oudenhoven, J. P., Giebels, E., (2010) *Groepen aan het werk*, Noordhoff Uitgevers: Groningen

'Affiliatie: groepen verbinden individuen met elkaar en voorzien daarmee in de basale behoefte om ergens bij te horen en geaccepteerd te worden door anderen.

Zekerheid: groepen bieden zekerheid aan hun leden. Door het lidmaatschap van groepen voelen individuen zich vaak sterker staan en kunnen zij beter het hoofd bieden aan bedreigingen van buiten.

Intimiteit: groepen verschaffen groepsleden de mogelijkheid plezierige, intensieve contacten met anderen te onderhouden. Dit vormt niet zelden de basis voor hechte vriendschappen.

Sociale steun: groepen vormen een belangrijke bron van sociale steun bij kleine en grote problemen. Groepsleden moedigen elkaar bijvoorbeeld aan of beuren elkaar op.

Sociale vergelijkingsinformatie: groepen voorzien mensen van informatie over hoe vergelijkbare andere mensen het doen. Door anderen te kiezen die slechter presteren in een situatie (neerwaartse sociale vergelijking) vijzel je je gevoel van eigenwaarde op; anderzijds kun je je optrekken aan anderen die beter presteren (opwaartse sociale vergelijking)

Invloed: groepen bieden de mogelijkheid invloed uit te oefenen doordat de macht van de groepen groter is dan die van eenling en zij vaak meer mensen kunnen bereiken. Daarnaast verschaffen groepen ook de mogelijkheid om invloed op andere groepsleden uit te oefenen.

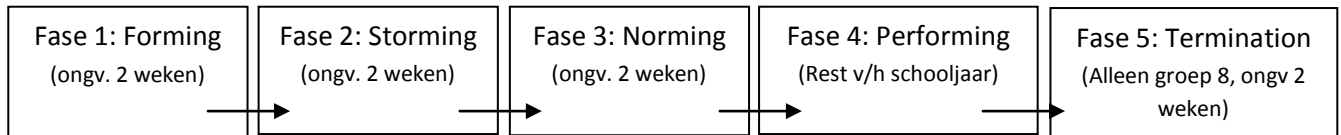
Status: het lidmaatschap van een groep die anderen belangrijk vinden, biedt erkenning en status.

Productiviteit: groepen kunnen hun leden helpen hun productiviteit te verhogen en persoonlijke en gezamenlijke doelen te realiseren, zeker als dit individueel niet haalbaar is.

Exploratie: groepen voorzien leden van informatie, nieuwe ideeën en nieuwe ervaringen. Op deze wijze bieden ze mogelijkheden om te leren van elkaar.

Bijlage 2: Fases in de groepsvorming

Bron: Engelen, R. van, (2007) *Grip op de groep, jeugd in school en wereld boek 36, Uitgeverij Bekadidact: Baarn*

Fase 1: Forming

De zomervakantie is voor de kinderen een lange periode geweest. De 'nieuwe' groep tast elkaar in de eerste fase af. Sommige kinderen worden daar zelfs onzeker van. In deze eerste fase begint de groep zich langzaam te vormen. De groep lijkt in deze eerste weken rustig. Het kan in een volgende fase echter behoorlijk veranderd zijn.

Fase 2: Storming

Tijdens deze fase is het erg onrustig in de klas. De grenzen worden duidelijk en de kinderen gaan op zoek naar erkenning en positieverweving. Ieder kind wil ruimte om keuzes te maken, dit leidt vaak tot botsingen. In de stormingsfase zoeken de kinderen naar die positie in de groep die bij hen past. Ze kunnen ook meerdere rollen vervullen.

'De uitkomsten van de stormingsfase kunnen verschillend zijn.

1. Er groeit een samenhangende, positief samenwerkende groep. De groep neigt naar positieve waarden en normen. De rollen die bij een positieve groep horen zijn ontstaan.

2. De klas wordt een negatieve groep waarin concurrentie en machtsstrijd de boventoon voeren. Er is een neiging naar negatieve normen. Er zijn rollen te vervullen die horen bij een negatieve groep.

3. De klas wordt niet een groep. Er ontwikkelen zich twee of drie subgroepen die ieder een eigen groepsproces in gaan. Iedere subgroep kan hierbij zowel positief als negatief ontwikkelen.

4. De klas is verdeeld in een hoofdgroep en enkele outsiders. Deze outsiders lopen het risico de zondebok te worden.'

Fase 3: Norming

In deze fase worden de normen door de leiders vastgesteld die binnen de groep gelden. Soms zijn leiders zich niet eens bewust van deze rol.

Bij het ontstaan van positieve normen ontstaat er ruimte voor de kinderen om hun eigen grenzen te verkennen en avonturen te beleven.

De normen, die zowel positief als negatief kunnen uitpakken zijn gerelateerd aan de volgende punten:

- Groepsverantwoordelijkheid

- Wederzijds respect
- Samenwerking
- Besluitvorming
- Aanpakken van problemen

Het bekijken van deze punten kan veel inzicht geven in de ongeschreven normen die heersen in de groep.

Fase 4: Performing

Deze fase is de uitvoerende fase, de langste fase. De rollen zijn verdeeld en vastgelegd. Voor het leef en leerklimaat is het bijzonder prettig als de eerste drie fases een positieve groep hebben opgeleverd. De kinderen lossen conflicten snel op, komen voor elkaar op, gaan graag naar school en er heerst een fijn werkklimaat.

Een negatieve groep is daarentegen veel minder bezig met het werkklimaat, ze zijn veel minder productief. er heerst een continue strijd om de macht.

Als de groep negatief is, valt er weinig aan te veranderen. Door echter een of meer nieuwe kinderen in de groep te brengen is er kans op een nieuw groepsproces.

Fase 5: Termination

Tegen het einde van het schooljaar treedt de laatste fase in. Het meest bewust wordt deze fase ervaren in groep 8, of bij de schoolverlaters, omdat deze groep permanent uit elkaar gaat. De groep doet bijvoorbeeld andere activiteiten zoals een slotmusical of kamp.

Kinderen uit een positieve groep hebben behoefte aan het vastleggen van contacten en herinneringen. Zij vinden afscheid nemen moeilijk omdat ze zo'n leuke tijd achter de rug hebben. De negatieve groep zal dit afscheid als opluchting ervaren. De continue strijd om de macht is afgelopen. Kinderen uit een negatieve groep kunnen een negatief zelfbeeld overhouden.

Bijlage 3:
Rollen in een positieve groep

Bron: Engelen, R. van, (2007) *Grip op de groep, jeugd in school en wereld* boek 36, Uitgeverij Bekadidact: Baarn

'Naast het ontstaan van groepsnormen is het ontstaan van rollen typerend voor een groep. Ieder kind vervult in de groep een of meer rollen. In een groep met positieve groepsnormen krijgen de kinderen de ruimte om die rol die ze van nature het meeste ligt ook te vervullen. De rollen in een groep worden verdeeld via het proces van groepsvorming. In een klas is er sprake van een redelijk sterke groepsbeleving. Ze komen zo'n 40 weken voor een flink aantal uren per dag bij elkaar. De rollen die een individu vervult in zo'n groep kunnen dan ook een vervormde invloed hebben op het kind.

We maken in een groep onderscheid tussen leidinggevenden en overige groepsleden. De leidinggevenden nemen vaak het initiatief, organiseren en bewaken de goede gang van zaken. Bij de overige groepsleden zien we verschillende andere rollen en taken.

Leidinggevenden.

- 1. Gezagsdrager: Dit is vaak de meest opvallende persoon in een klas. Wat de gezagsdrager zegt of aangeeft wordt echter wel direct opgepakt door de rest van de groep. Een gezagsdrager vormt de opinie van de groep en bewaakt feitelijk het groepsdoel.*
- 2. Sociaal werker: heeft vooral interesse in mensen en relaties en bewaakt de sfeer in de groep en het welzijn van de groepsleden. Bij akkefietjes grijpt de sociaal werker op positieve wijze in. Kenmerkend voor een sociaal werker is het aanbieden van compromissen op het moment dat er een impasse ontstaat binnen de groep.*
- 3. Organisator: Weet alles te regelen. Een organisator geeft in een groep feitelijk direct leiding aan andere groepsleden.*
- 4. Verkenners: zijn niet leidinggevend, maar nemen vaak initiatieven op het moment dat duidelijk is wat de bedoeling is. De verkenners zijn directe concurrenten met de organisatoren. Als deze fouten maken of wegvallen, neemt de verkenner deze positie vaak over.*
- 5. Volgers: zijn groepsleden die binnen de groep trouw doen wat er van hen gevraagd wordt. De macht van de organisator is afhankelijk van de loyaliteit van de volgers.*
- 6. Appellant: is feitelijk de laagste in de hiërarchie van de groep. Toch is deze rol essentieel voor de positieve groep.*
- 7. Joker: deze rol zorgt voor een grote mate van relativering in de groep. De joker doorbreekt de regels van de groep en de groepshiërarchie. De joker voorkomt dat zaken binnen de groep te serieus worden en uit de hand lopen.'*

Bijlage 4:
Rollen in een negatieve groep

Bron: Engelen, R. van, (2007) *Grip op de groep, jeugd in school en wereld boek 36*, Uitgeverij Bekadidact: Baarn

'Leidinggevend.

1. Dictator: dit is de enige leidinggevende in de negatieve groep maar heeft geen natuurlijk, door de groep ondersteunt en erkend gezag. Hij zal door middel van negatieve doelen proberen de groep bijeen te houden en zo toch saamhorigheid te creëren.

2. Intrigant: zij proberen onder de overige groepsleden, met name de meelopers, voldoende aanhang te verwerven om een leidinggevende positie te verwerven. De middelen die worden gebruikt zijn negatief, zoals roddelen en pesten.

3: Meeloper: zij voelen zich veilig zolang ze maar een intrigant of dictator kunnen ondersteunen. Zolang dat gebeurt, worden ze geen slachtoffer zullen zij niet het slachtoffer worden.

4: Zondebok: de zondebok wordt continu gepest. De meelopers doen hieraan mee zodat ze zelf geen 'zondebok' worden.'

Bijlage 5:

Gedragstheorie aan- en afleren van gedrag

Bron: Jeninga, J., (2004) *Professioneel omgaan met gedragsproblemen, praktijkboek voor het primair onderwijs*, Hb uitgevers: Baarn

De gedragstheorie gebruikt drie begrippen om nader te verklaren hoe gedrag wordt aan- en afgeleerd:

- versterken
- uitdoven
- straffen

Het vermeerderen van gewenst gedrag door versterken

Positieve versterking: de gevolgen zijn prettig

Negatieve versterking: gedrag wordt versterkt wanneer het gevolgd wordt door het wegnemen van een onplezierige gebeurtenis of situatie.

Primaire versterkers: van biologisch belang (zoals eten, maar ook snoep en alcohol)

Secundaire versterkers: van sociaal belang, een compliment, iets leuks mogen doen.

Continue versterking: Versterken elke keer wanneer het gewenste gedrag vertoond wordt

Onderbroken versterking: niet altijd meer, maar soms

Ratio schema: bijvoorbeeld elke derde keer wordt het gedrag beloond

Interval schema: de leerling moet het een bepaald tijdsduur vertonen

Soorten versterkers

Sociale versterkers: Deze vinden plaats in de omgang met elkaar. Aandacht.

Ruilversterkers: Bijvoorbeeld na 10 stickers ruilen voor vrije tijd

Activiteitenversterkers: De beloning bestaat uit een prettige activiteit

Materiële versterkers: Materiële beloningen

Het verminderen van ongewenst gedrag door uitdoving

Het versterken van het gewenst gedrag: het versterken van concurrerend gedrag

Het negeren van ongewenst gedrag: Moeilijk uit te voeren van heel belangrijk.

De eerste reactie van de leerling zal zijn door het gedrag in grotere mate voort te zetten omdat het gedrag niet meer de juiste reactie krijgt.

Tips: letten op gewenst gedrag, soms wel 10 of 30 seconde wachten voordat je reactie geeft, leerlingen afleiden, op andere leerlingen concentreren, leerling uit het gezichtsveld zetten.

Het verminderen van ongewenst gedrag door straf

- a. Het wegnemen van de plezierige gevolgen van het ongewenst gedrag
Time out: een leerling uit de versterkende situatie plaatsen. Hoe minder drama, hoe beter.
- b. Het toedienen van vervelende gevolgen op ongewenst gedrag
 - Materiële straf:* Het afstaan van iets fijns
 - Sociale straf:* Denk hierbij aan een boos gezicht
 - Activiteitenstraf:* Denk hierbij aan vervelende taken zoals het opruimen van het schoolplein
 - Fysieke straf:* fysiek contact (Niet doen!!!)

Bijlage 6: Interactiewijzer, handelingsadviezen

Naar aanleiding van de sociogram (nulmeting februari) heb ik twee kinderen gekozen waarvoor ik de BOTS-vragenlijst heb ingevuld. Ik heb daarbij gekeken naar het interactiewiel kind-opvoeder, ter beantwoording van deelvraag 6. *Welke leerkrachtvaardigheden heb ik nodig voor het verbeteren van een groepsklimaat?* Daarnaast heb ik gekeken naar het interactiewiel kind-andere kinderen ter beantwoording van de hoofdvraag. *Hoe kan ik als GL-er (i.o.) m.b.v. de 1-zorgroute, het groepsklimaat in een schoolverlatersgroep op een SBO school positief verbeteren?*

Resultaten:

Kind-opvoeder:

Interactiewielen Ed. (jongen)
Tekortkoming in het gebied

BS (Boven-Samen = Leiding en advies) en
BT (Boven-Tegen = Winnen)

Interactiewielen El. (meisje)
Tekortkoming in het gebied

TB (Tegen-Boven = Strijden)

Kind-andere kinderen:

Interactiewielen Ed.(jongen)
Tekortkoming in het gebied

BS (Boven-Samen= Leiding en advies) en
TO (Tegen-Onder = Protesteren)

Interactiewielen El. (meisje)
Overdrijving in het gebied

BS (Boven-Samen = Leiding en advies)

Handelingsadviezen

De handelingsadviezen die Verstegen en Lodewijks (2009) hebben opgesteld zijn gericht op overdrijvende excessen. Bij Ed. en El. komen met name tekortkomende excessen voor. De aanpakken voor deze excessen zijn daarom omgezet van overdrijvingen naar tekortkomingen. Hieronder staan alleen de aanpakken vermeld die mijns inziens overeenkomen met het kind. Daarom zijn sommige handelingsadviezen deels of geheel weggelaten.

Kind-opvoeder

BS: Leiding en advies geven
(Ed. jongen, tekortkoming)

Aanpak:

- Behoud je leidende rol, wees duidelijk en gedecideerd.
- Benoem het openstaan voor zwaktes in de positieve zin

- Praat stellend in plaats van vragend tegen dit kind als je iets van hem wil
- Wees duidelijk wanneer je wel of geen inbreng van dit kind wilt
- Negeer ongewenste inbreng of reageer er neutraal- corrigerend op
- Benadruk in de groep het thema: Er zijn verschillen tussen mensen
- Maak bij voorkeur non-verbaal contact, wanneer het kind juist niet opvalt.

Bijvoorbeeld door een schouderklopje of een knipoog

- Laat het kind eens zeggen wat het denkt dat jouw mening is
- Geef eens extra aandacht aan andere kinderen die goed kunnen luisteren naar anderen, die een positieve sfeer kunnen scheppen, die gewoon mee doen, als modelgedrag voor deze leerling
- Vraag het kind eens iets gezelligs te organiseren zonder dat daarbij een prestatie geleverd moet worden
- Video opnames kunnen het kind helpen zich meer bewust te worden van het probleem

Kind-opvoeder

BT: Winnen

(Ed. jongen, tekortkoming)

Aanpak:

- Gedragsproblemen kunnen altijd een reactie zijn op een vorm van overvraging door de opvoeder
- Probeer een machtsstrijd te voorkomen en voorkom dat je geëmotioneerd daarin laat meeslepen
- Houdt een emotioneel- neutrale houding aan, laat je niet op de kast jagen
- Blijf betrouwbaar en consequent
- Start steeds met een schone lei
- Zoek contact op niet belanden momenten

Kind-andere kinderen

BS: Leiding en advies geven

(Ed. jongen, tekortkoming)

Aanpak:

- Het lijkt alsof het kind wil dat de groepsleden een hekel aan hem of haar hebben of krijgen. Het roept ergernis en afwijzing op.
- Wat vooral opvalt is de irritatie die het kind meestal oproept in de groep.
- Stimuleer het contact met een groepsgeenoot die het kind steun in zijn kritiek kan bieden, die er wat mee doet.
- Benadruk de vaardigheden van het kind positief ten opzichte van groepsleden
- Laat eens gerichte groepsobservaties naar subtiel pestgedrag verrichten in vrije situaties door neutrale derden
- Kan het kind fouten bij zichzelf zoeken? Kan het op grond daarvan zich uit een onaangename situatie terugtrekken?

Kind-andere kinderen
BS: Leiding en advies geven
(El. meisje, overdrijving)

Aanpak:

- Het kind wil dat er naar haar geluisterd wordt, dat het door andere kinderen als meerdere of de deskundige wordt erkend die hen dan eventueel wel wil helpen
- Minder complementair reagerende kinderen kunnen zich echter ook irriteren aan het dominante gedrag van het kind
- Breng dit kind in contact met andere kinderen die een of meer dezelfde interesses delen
- Groepsaanpak is een mogelijkheid; bijvoorbeeld in kringgesprekken of vaardigheidstrainingen. Denk aan thema's als sfeer, saamhorigheid, samen genieten of leef je om te werken of werk je om te leven?

Handelingsadviezen omgezet in leerkrachtvaardigheden:

- Behoud je leidende rol, wees duidelijk, gedecideerd, betrouwbaar en consequent
- Luister naar het kind
- Reageer neutraal- corrigerend op ongewenste inbreng
- Maak bij voorkeur non-verbaal contact, wanneer het kind juist niet opvalt, bijvoorbeeld door een schouderklopje of een knipoog
- Probeer een machtsstrijd te voorkomen en voorkom dat je geëmotioneerd daarin laat meeslepen
- Houdt een emotioneel- neutrale houding aan, laat je niet op de kast jagen
- Start steeds met een schone lei
- Zoek contact op niet belanden momenten
- Stimuleer het contact met een groepsgenoot die het kind steun in zijn kritiek kan bieden, die er wat mee doet.
- Breng dit kind in contact met andere kinderen die een of meer dezelfde interesses delen
- Groepsaanpak is een mogelijkheid; bijvoorbeeld in kringgesprekken of vaardigheidstrainingen. Denk aan thema's als sfeer, saamhorigheid, samen genieten of leef je om te werken of werk je om te leven?

Bijlage 7:
Sociogram

februari 2011 NULMETING

Testresultaten sociaal, 3-2-2011

Sv1, Februari 2011

Persoon tot persoon:

Wie kiezen positief voor elkaar?

An . en SaF.
Gi . en Mi .
Mi . en Jo .
Ti. en Di .
Ti . en Sh .
Ti . en Vi .
Vi . en Sv .
Vi . en Jo .
Sv . en Jo .
Sh . en Di .
Ha . en Di.

Wie kiezen negatief voor elkaar?

La en Ed .
Ed . en El .
Ed . en Sa .
Sa . en Jo .
El . en Vi .
SaF . en Sh .

De negatief-positief gevallen

Het eerste groepslid heeft de tweede negatief gekozen en het tweede groepslid de eerste positief

La en El .
Sa . en Ed .
An . en El .
Gi . en Sa.
Mi . en El .
Ti . en Ed .
Di . en Ed .
Di . en Sa .

Groep:

Wie zijn populair in de groep? (Aantal positief > 3)

Vi . (8x)
Ti . (6x)
Di . (5x)
Jo. (4x)
Mi . (4x)

Wie zijn verstoeten uit de groep? (Aantal negatief > 3)

Ed . (11x)
El . (9x)
Sa . (7x)
SaF . (4x)

De tegenstrijdige gevallen (Aantal positief > 3 en aantal negatief > 3)

Geen

Geen enkele keer positief gekozen

Ed .

Geen enkele keer negatief gekozen

Ti .
Ha .
Gi .

Sv1, Februari 2011 (sociaal), 3-2-2011

~	di	ed	ha	jo	sa	sh	sv	ti	vi	la	an	el	gi	mi	sF	+	-
Di .	X	X	V		X	V		V							X	3	3
Ed .	V	X			V			V		X		X			X	3	3
Ha .	V	X	X					V	V		X			X		3	3
Jo .		X		X	X		V		V	X				V		3	3
Sa .	V	X		X	X							X	V		V	3	3
Sh .	V	X				X		V	V			X			X	3	3
Sv .	X			V	X	X	X	V	V							3	3
Ti .	V	X			X	V		X	V			X				3	3
Vi .		X		V	X		V	V	X			X				3	3
La		X				V	X			X		X	V	V		3	3
An .		X			X		V		V		X	X			V	3	3
El .		X					X		X	V	V	X		V		3	3
Gi .				V	X				V		X	X	X	V		3	3
Mi .				V					V		X	X	V	X	X	3	3
SaF .		X				X	X			V	V	V			X	3	3
Totaal positief	5	0	1	4	1	3	3	6	8	2	2	1	3	4	2	45	
Totaal negatief	1	11	0	1	7	2	3	0	1	2	3	9	0	1	4		45

Legenda

V Positief

X Negatief

Testresultaten werk gerelateerd, 3-2-2011

Sv1, Februari 2011

Persoon tot persoon:

Wie kiezen positief voor elkaar?

An . en Sa .
El . en Sa .
Gi . en Mi .
Gi . en Jo .
Gi . en Ti .
Mi . en Jo .
Vi . en Sv .
Sh . en Di .
Ha . en Di .

Wie kiezen negatief voor elkaar?

La en Ed .
La en Jo .
Ed . en El .
Ed . en Sa .
Sa . en Jo .
El . en Vi .
Sa . en Sh .
Sa . en Ti .
Sv . en Di .

De negatief-positief gevallen

Het eerste groepslid heeft de tweede negatief gekozen en het tweede groepslid de eerste positief

An . en Ed .
An . en Sa .
An . en El .
Gi . en SaF .
Gi . en El .
Ti . en Ed .
Ha . en E .
Di . en Sa .

Groep:

Wie zijn populair in de groep? (Aantal positief > 3)

Ti . (7x)
Gi . (7x)
An . (5x)
Jo . (5x)
Di. (4x)

Wie zijn verstoten uit de groep? (Aantal negatief > 3)

Ed. (12x)
El. (8x)
SaF . (5x)
Sa . (4x)

De tegenstrijdige gevallen (Aantal positief > 3 en aantal negatief > 3)

Geen

Geen enkele keer positief gekozen

Ed .
La

Geen enkele keer negatief gekozen

Mi.
Ha
Gi.

Sv1, Februari 2011 (werkgerelateerd), 3-2-2011

~	di	ed	ha	jo	sa	sh	sv	ti	vi	la	an	el	gi	mi	sF	+	-
Di	X	X	V	V	X	V	X									3	3
Ed		X	V					V		X	V	X			X	3	3
Ha	V	X	X	X	V	X		V								3	3
Jo		X		X	X			V		X			V	V		3	3
Sa	V	X		X	X						V	X	V			3	3
Sh	V	X				X					V	X	V		X	3	3
Sv	X			V	X	X	X	V	V							3	3
Ti	V	X				V		X				X	V		X	3	3
Vi		X		V			V	V	X	X		X				3	3
La		X		X		V		V		X		X		V		3	3
An		X			X		V		V		X	X			V	3	3
El		X					X		X		V	X	V		V	3	3
Gi				V				V			X	X	X	V	X	3	3
Mi		X		V					V		X		V	X	X	3	3
SaF		X				X		X			V	V	V		X	3	3
Totaal positief	4	0	2	5	1	3	2	7	3	0	5	1	7	3	2	45	
Totaal negatief	1	12	0	3	4	3	2	1	1	3	2	8	0	0	5		45

Legenda

- V Positief
- X Negatief

April 2011 EINDMETING

Testresultaten sociaal, 17-4-2011

Sv1, Eindmeting eind apr

Persoon tot persoon:

Wie kiezen positief voor elkaar?

La en An .
La en SaF .
La en Sh.
Sv . en Vi .
Sh. en Di .
Ha . en Di .
Ha . en Ti .
Jo. en Vi .
Ti. en Vi .
Sa. en An .
Gi . en Mi .

Wie kiezen negatief voor elkaar?

La en Ed .
La en Sv.
Sv . en SaF .
Jo. en Ed.
Jo . en El .
Ti. en SaF .
Gi . en El .
Mi en An .

De negatief-positief gevallen

Het eerste groepslid heeft de tweede negatief gekozen en het tweede groepslid de eerste positief

La en El.
Sh . en Ed .
Ha . en An .
Gi . en SaF.
Di . en Ed .
An . en El .
Sa. en Ed .

Groep:

Wie zijn populair in de groep? (Aantal positief > 3)

Vi . (6x)
La (5x)
Di. (5x)
Ti . (5x)
Sh . (4x)
Jo. (4x)

Wie zijn verstoten uit de groep? (Aantal negatief > 3)

Ed . (12x)
El . (8x)
SaF . (5x)
La (4x)

De tegenstrijdige gevallen (Aantal positief > 3 en aantal negatief > 3)

La

Geen enkele keer positief gekozen

Ed .
El .

Geen enkele keer negatief gekozen

Di.

Sv1, Eindmeting eind apr (sociaal), 17-4-2011

~	Di	Ed	Ha	Jo	Sa	Sh	Sv	Ti	Vi	La	An	El	Gi	Mi	SaF	+	-
Di .	X	X	V			V			V			X			X	3	3
Ed .	V	X		X	V	V				X		X				3	3
Ha.	V	X	X		X	V		V			X					3	3
Jo.	V	X		X				V	V	X		X				3	3
Sa.		X		X	X	X			V	V			V			3	3
Sh .	V	X				X		V		V		X			X	3	3
Sv.		X		V			X	V	V	X					X	3	3
Ti .	V	X	V					X	V			X			X	3	3
Vi .		X	X	V			V	V	X	X						3	3
La		X				V	X			X	V	X			V	3	3
An .		X	V							V	X	X		X	V	3	3
El.				X					X	V	V	X	X		V	3	3
Gi .				V			V				X	X	X	V	X	3	3
Mi.		X	X	V					V		X		V	X		3	3
SaF .		X					X	X		V	V		V		X	3	3
Totaal positief	5	0	3	4	1	4	2	5	6	5	3	0	3	1	3	45	
Totaal negatief	0	12	2	3	1	1	2	1	1	4	3	8	1	1	5		45

Legenda

 Positief

 Negatief

Testresultaten werkgerelateerd, 17-4-2011

Sv1, Eindmeting eind apr

Persoon tot persoon:

Wie kiezen positief voor elkaar?

La en An .
La en Sh .
Sh . en Di .
Ha . en Dir .
Jo . en Mi .
Jo. en Ti .
SaF . en An .
Vi . en Mi .
Vi . en Gi .
Gi . en Mi .

Wie kiezen negatief voor elkaar?

Sh . en SaF.
Jo . en Sa .
Jo . en Ed .
Jo . en El .
SaF . en Ed .
Mi . en An.
Ed . en El .

De negatief-positief gevallen

Het eerste groepslid heeft de tweede negatief gekozen en het tweede groepslid de eerste positief

Ti . en Ed .
Gi . en Ti .
Mi . en SaF.
Mi . en El .
Di . en Ed .
Sa . en Ed .

Groep:

Wie zijn populair in de groep? (Aantal positief > 3)

Mi . (5x)
Jo . (5x)
Gi . (5x)
Vi . (5x)
La (4x)
Ti . (4x)
Di. (4x)
Sh. (4x)

Wie zijn verstoten uit de groep? (Aantal negatief > 3)

Ed . (13x)
El . (7x)
SaF . (6x)
Sa . (4x)

De tegenstrijdige gevallen (Aantal positief > 3 en aantal negatief > 3)

Geen

Geen enkele keer positief gekozen

Ed .
El .

Geen enkele keer negatief gekozen

Di .

Sv1, Eindmeting eind apr (werkgerelateerd), 17-4-2011

~	Di	Ed	Ha	Jo	Sa	Sh	Sv	Ti	Vi	La	An	El	Gi	Mi	SaF	+	-
Di .	X	X	V		X	V		V							X	3	3
Ed .	V	X		X	V			V				X			X	3	3
Ha .	V	X	X		X	V	V				X					3	3
Jo .	V	X		X	X			V				X		V		3	3
Sa.		X		X	X		V		V	V		X				3	3
Sh .	V	X				X				V	V	X			X	3	3
Sv .		X		V			X	V	V	X		X				3	3
Ti.		X		V	X	V		X					V		X	3	3
Vi .		X	X	V					X				V	V	X	3	3
La		X				V				X	V		X	X	V	3	3
An .		X							V	V	X	X		X	V	3	3
El.		X		X					X	V		X	V	V		3	3
Gi .		X	X	V				X	V				X	V		3	3
Mi .				V					V			X	X	V	X	3	3
SaF .		X				X	X				V		V	V	X	3	3
Totaal positief	4	0	1	5	1	4	2	4	5	4	3	0	5	5	2	45	
Totaal negatief	0	13	2	3	4	1	1	1	1	1	2	7	1	2	6		45

Legenda

- V Positief
- X Negatief

Bijlage 8: Logboek

Schaal 1 t/m 10, waar 10 de hoogste waardering is.

- 1= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, totaal geen fijn gevoel, gestrest gevoel
- 2= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, geen fijn gevoel, gestrest gevoel
- 3= vechtende kinderen, ruzie maken, veel mopperen, overal bovenop zitten, gestrest gevoel
- 4= veel ruzie en veel mopperen, overal bovenop zitten, gestrest gevoel
- 5= paar ruzies, redelijk wat mopperen, overal bovenop zitten
- 6= enkele ruzie, enkele keer mopperen, redelijk bovenop alles moeten zitten
- 7= geen/enkele ruzie, enkele keer mopperen, redelijk fijn gevoel
- 8= geen ruzie, kinderen die elkaar helpen, weinig mopperen, weinig overal bovenop zitten, fijn gevoel
- 9= geen ruzie, leuke activiteiten kunnen doen, fijn gevoel, niet mopperen
- 10= geen ruzie, niet mopperen, veel vrijheid en leuke activiteiten kunnen doen, relaxte dag, heel fijn gevoel

Logboek groepsklimaat:

Woensdag 16 maart

Vanavond zijn we met de schoolverlaters naar de musical van Kruimeltje in de Efteling geweest. De sfeer was erg goed. Kinderen kwamen netjes gekleed voor een echt avondje uit.

Ik vond een goede groepssfeer hangen. Er moesten wel wat kinderen gewaarschuwd worden maar dat was onderdeel van de zenuwen, het was ook iets nieuws, iets wat de meeste kinderen nog nooit hebben gedaan.

Op het eind was er iemand die moest huilen en de kinderen hielpen hem.

Wat mij wel is opgevallen is dan E. veel met de juffen optrok en niet echt met de kinderen. De rest van de kinderen hadden wel wat groepjes vrienden.

Klimaat 8,5

Donderdag 17 maart

Vandaag zijn er veel kinderen laat en een aantal kinderen afwezig door de voorstelling van gisteren. Ik merk dat ik zelf in opperbste stemming ben. De kinderen zijn moe en een aantal zelfs chagrijnig.

In de kleedkamer na de gym met gym stagiair. 2 kinderen T. en J. tegen E.

E. komt na het douchen met een boos gezicht langs lopen. In een gesprek met hem zegt hij dat T. en J. veel op hem aan het letten waren en daarbij uitdagend waren. In de pauze alles goed gegaan en de opstart daarna ook.

In de middag zijn E. en T. onderling weer aan het kletsen, dus dat ging goed. Vraag: Wat maakt het dat het ene moment het wel goed gaat, en het andere moment niet?

Aan het eind van de dag ter afsluiting 'geef de hoed door' gespeeld. Om het wat persoonlijker te maken heb ik in de kring een persoonlijk item gevraagd. We hebben als doorgeefitem de armband van A. geleend. Het verhaal is niet erg groot geworden en voor sommige kinderen was het moeilijk iets te bedenken. Punten die goed gingen waren het aanvullen op elkaar. Wel tussendoor veel moeten waarschuwen, maar er kwam ook nog niet echt een verhaal. (wel met hulp)

Voor de totale dag geef ik het klimaat een 7. Best wel goed maar ik heb zelf veel dingen moeten regelen en in de hand houden. Kans op omslag was groot vandaag, toch wel goed gegaan.

Vrijdag 18 maart

Vanmorgen zijn we in de kring begonnen. We hebben gesproken over de vragenlijst die de kinderen gisteren hebben ingevuld. (www.klimaatschaal.nl) We hebben het gehad over de 'sfeer' in de klas. Hoe moet het niet? Kinderen kwamen met de volgende antwoorden:

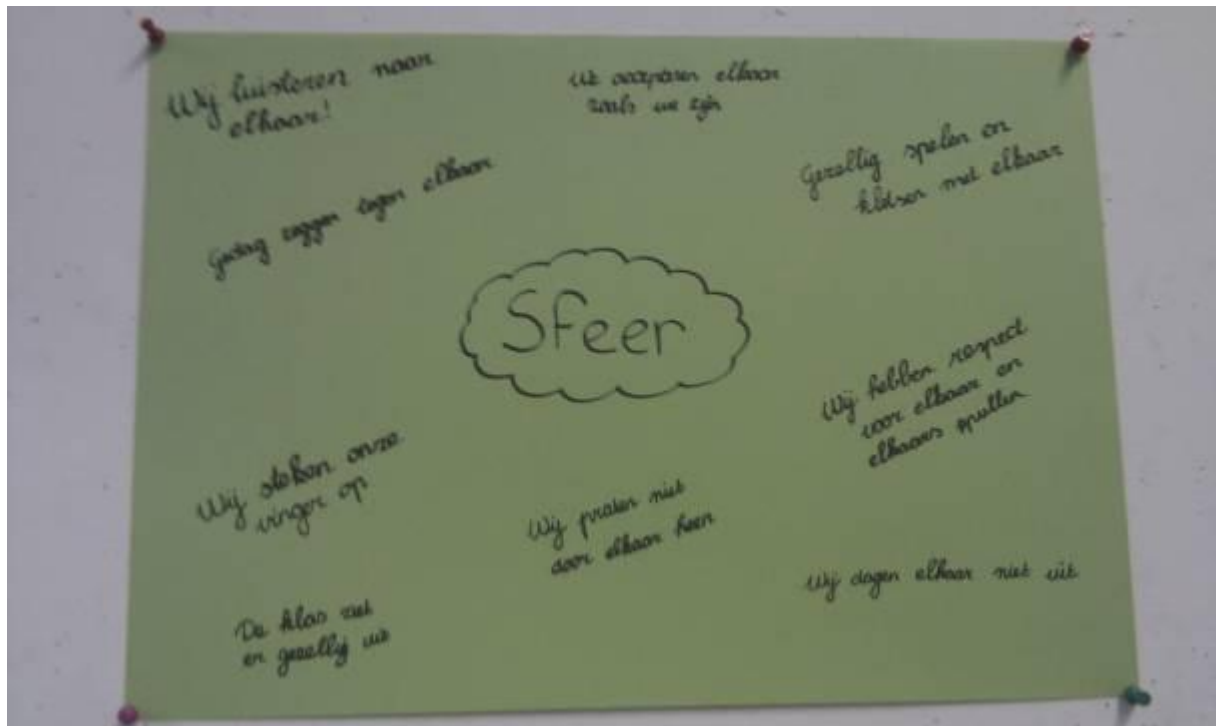
- Niet pesten
- Niet uitdagen
- Niemand buitensluiten
- Geen ruzie maken
- Boos zijn is niet fijn
- Niet vechten
- Niet teveel zeuren
- Niet roepen door de klas
- Niet opscheppen
- Niet weglopen als je boos bent

De 'negatieve' antwoorden hebben we omgezet in positieve antwoorden. Hoe moet het dan wel?

Naar aanleiding hiervan een gesprek gehad met de kinderen over gevoel en wat fijn is in de klas. T. nog vaak gewaarschuwd ondertussen op zijn gedrag.

Uiteindelijk uit de kring 'gezet.'

De rest van de dag heb ik totaal niet hoeven mopperen en hebben we een gezellige dag gehad. Als beloning aan het eind van de dag lekker buiten kunnen spelen. Klimaat 8,5

Donderdag 24 maart

Vandaag weer erg rustig begonnen. Helaas is vorige week een leerling 2 dagen afwezig geweest. Deze week is hij wel weer op school. De reden voor zijn afwezigheid was vanwege het feit dat hij niet naar school toe wilde. Hij geeft zelf aan zich erg te irriteren aan E. en dat hij daarom niet naar school wilde. Wij hebben zelf juist het idee dat dit de laatste tijd erg goed gaat. Hiervan staat ook een verslag in het leerling volgsysteem.

Na de gym was het ondanks de begeleiding van de gym stagiair erg rommeling bij de jongens in de kleedkamer. Ik heb een tijdje buiten de kleedkamer staan luisteren welke kinderen en hard roepen en een grote mond hebben. Deze heb ik aangesproken en in het bijzonder J.

Ik ben er toen bij gebleven. D. zei tegen de gym stagiair dat hij mooie schoenen heeft. E. reageert met: dat zijn gym schoenen! J. reageert op zijn beurt hier weer op met: dat zijn toch ook schoenen? In ieder geval beter dan jouw schoenen! Dat was voor mij de druppel omdat ik vind dat je zoiets niet tegen elkaar kunt zeggen. J. heb ik rustig naar de klas gestuurd en hij heeft strafregels moeten schrijven in de kamer van juf C.

In de pauze kwam een meisje naar ons toe om te zeggen dat J. achter E. aan het rennen is. Samen met Arco ben ik er naar toe gegaan. Aan de ene kant van de deur stond E. de deur dicht te houden en aan de andere kant stond een woeste J. Blijkbaar had E. staan lachen/kijken naar J. toen hij naar buiten liep. Arco heeft J. rustig meegenomen en ik heb E. binnen gezet. Na gesprekken met beide jongens zijn we het in de klas weer gaan proberen. Met E. heb ik specifiek

afgesproken dat hij niet omdraait op zijn stoel. Dit gaat goed. (dan kan hij niet uitdagen/kijken/lachen o.i.d. naar de andere jongens)

Later wilde hij naast V. gaan zitten en dit ging opmerkelijk goed. V. hielp E. met dingen en was met hem aan het kletsen. In de middag moest ik ze zelfs bijna weer uit elkaar zetten omdat het zo gezellig was met die twee.

Klimaat 6. Veel kleine situaties in de ochtend. In de middag ging het wel beter maar ik heb overal bovenop moeten zitten.

Vrijdag 25 maart

Vanmorgen zijn we in de kring begonnen met het spel; wat ben ik? Een erg leuk spel om in groepsverband te spelen! 4 kinderen krijgen een band om hun hoofd met een kaartje erop wat ze zijn. Aan de overige kinderen mogen ze vragen stellen. De kinderen deden dit erg leuk en we liepen zelfs uit met de tijd omdat het zo gezellig was.

Onder de rekenles hebben we met de rekengroep tekeningen en verhalen gemaakt voor achter op de Hordijkwijzer over de musical Kruimeltje.

Onder de leesles vond ik het al niet zo goed gaan. Kinderen waren niet serieus bezig aan hun taak en ik moest veel waarschuwen. Nadat ik S. had gewaarschuwd rende L. huilend de klas uit. Ik heb gevraagd of Arco de tussendeur even open wilde laten zodat ik met L. kon praten. Volgens L. hadden Ma. en Mi. haar uitgescholden voor bitch en ze vonden dat zij niet zo moest zeuren. Voor Mi. leek mij dit best onwaarschijnlijk, maar om het verdriet van L. kon ik natuurlijk ook niet heen. Ik heb apart met Mi. gesproken om te vragen wat er aan de hand was. Mi. reageerde geschrokken, zij hadden namelijk niets tegen L. gezegd maar Mi. en Ma. zaten onderling tegen elkaar te katten. L. had dit opgevat alsof het over haar ging. Ik heb Mi. toen meegenomen naar L. en het haar laten uitleggen. L. was opgelucht en gelukkig was het toen opgelucht.

Ik besepte mij des te meer dat zulke situaties echt voorrang hebben en ik ben blij dat ik op dat moment Arco naast mij had staan die mij kon helpen.

De rest van de middag was het nog erg druk, ook in de andere sv groep.

In de middag onder EHBO. Mijn regel is: als je niet weet waar we gezamenlijk aan het lezen zijn, dan moet je de bladzijde overschrijven. Dit heb ik nog eens herhaald en ook nog eens extra tegen S. omdat hij al eens ermee weggekomen was. Onder het lezen zag ik dat S. aan het tekenen was. Ik vertelde hem dat hij om kwart over 1 het kon overschrijven. Boos deed hij zijn map dicht en ik vroeg hem of hij deze weer open kon doen omdat de les nog niet klaar is. 'Dat heeft toch geen nut jonge!' Schreeuwde hij boos. Ik heb gevraagd of hij op de gang kon gaan zitten omdat ik zo niet aangesproken wil worden.

Veel tranen en woede bij hem, nog tot een half uur later. Hij draaide de situatie om en het was mijn schuld aangezien ik wel zag dat hij niet wist waar we waren en hem toch de beurt gaf.

Het laatste half uur tijdens het buitenspelen het voetballen geleidt. Ook hier veel kleine incidenten wat bijna uit de hand liep. Arco was binnen ook ruzies aan het oplossen en zelf toen de bel ging was het nog niet allemaal opgelost. Op het

einde hebben ze van mij gewoon even stil op een stoel moeten zitten omdat een aantal kinderen elkaar in de haren aan het vliegen waren.

Ik was erg blij dat de dag voorbij was en dat heb ik niet zo snel. Ik baalde er behoorlijk van en toen ik 's avonds thuis was had ik er nog wat last van.

Klimaat 4

Donderdag 31 maart

Vandaag hebben we een erg goede dag gehad! Vanaf het begin heb ik op sommige dingen bovenop gezeten, dit hielp echter wel. Tevens heb ik het idee dat ze de afgelopen dagen al behoorlijk zijn aangesproken op hun gedrag. Zo was het ook op dinsdag bij een andere invaller niet helemaal zoals gewenst gegaan.

Na geschiedenis hebben we het spel; tweestemmige beschrijving gedaan. Om het nu te oefenen zijn we begonnen met 1 leerling per keer. De volgende keer kunnen ze het samen doen. Woorden/voorwerpen die aan de orde zijn gekomen zijn een pen, stekkerdoos, handzeep, klok, stift, plant en een digibord. De kinderen waren enthousiast over het spel.

Klimaat 7,5

Vrijdag 1 april

Ook vandaag weer een goede dag gedraaid. Hoogtepunt was toch wel het spelen van het spel van gisteren in de ochtendkring en in de middag het moordspel van de lama's. We hebben alles opgeschreven zodat we hier volgende week mee verder kunnen gaan. De kinderen zijn er erg enthousiast over.

Het contact met E. ging vandaag redelijk goed tussen de kinderen. Toch wel weer moeten waarschuwen om dingen te voorkomen.

Samen met M. naar de overlaet geweest tussendoor om de papieren af te geven voor haar inschrijving. I.v.m. de thuissituatie was dit nog niet mogelijk geweest voor haar dus hebben we het zo opgelost. Klimaat 7

Donderdag 7 april

Vandaag hebben we de energizer Stalen gezichten gedaan. Het was een erg lachwekkende activiteit. De kinderen stonden in 2 rijen tegen over elkaar en in het midden liepen steeds 2 kinderen. De overige kinderen mogen van alles doen, behalve aanraken, om ervoor te zorgen dat de ander in de lach schiet. Veel kinderen deden dit erg goed, maar schoten ook snel in de lach. Het viel mij op dat V. het erg goed en serieus volhield. Een leuke activiteit.

Verder hebben we aan het eind van de dag samen met sv2 de video over het kamp van 2007 gekeken. Erg leuk! De kinderen waren heel enthousiast en kwamen met erg veel vragen. Zelf kreeg ik ook al echt 'kriebels' en een gevoel dat het heel leuk gaat worden. Vandaag verder niet hoeven mopperen en alleen na de ochtendpauze twee kinderen die op elkaar aan het mopperen waren wat moeten bedaren. Klimaat 7

Donderdag 14 april

Vandaag hebben we een gezellige dag gehad!

In het begin van de ochtend was E. afwezig en het viel mij op dat er totaal geen conflicten waren. Vanaf het moment dat hij er was, begon het weer. Ik heb ook getwijfeld over waarheden. E. kwam 'klagen' dat kinderen hem lieten struikelen en aan het uitdagen waren, toen ik het in de gaten ging houden heb ik bij de andere kinderen niets gemerkt. A. kwam vertellen dat de dag ervoor hij zag dat iemand per ongeluk tegen hem opliep (zacht) en dat hij vervolgens met het verhaal kwam dat hij expres kei hard was geduwd en dat ze hem aan het uitdagen waren. Een vreemd verhaal en iets wat zeker het onthouden waard is en een punt om extra bij op te letten.

In de middag hebben we samen met de andere schoolverlatersgroep een klassenlunch gehouden. We hebben het zelfs met ene half uur verlengd omdat het zo gezellig was. Verder weinig hoeven mopperen, hooguit in de ochtend. Tijdens de gymles vond de gymleraar het wel rommelig, maar daar heb ik in de klas niks van gemerkt. Klimaat 7

Vrijdag 15 april

Vandaag is Arco, de leerkracht naast mij afwezig. Ik ben daarom vandaag extra strak begonnen, om al kleine conflicten voor te zijn. Met de kring hebben we de activiteit verzamelen geblazen gedaan. Ik heb de energizer wat aangepast op andere vragen. Vragen die ik de kinderen heb gesteld zijn zoal; Vertel eens of je je wel eens blij voelt op school? Ben je wel eens verdrietig op school? Van wie hou jij? Waar ben je geboren? De kinderen reageerden erg open en vertelden ook in groepsverband van wie ze houden. Er kwam zelfs een 'bekentenis' van een jongen die stiekem een vriendinnetje heeft waar hij van houdt, heel erg leuk!

Opdacht: pak elkaars rechter enkel en vertel van wie je houdt.

Daarna tijdens rekenen, lezen en taal ben ik met name op het begin erg strak en streng geweest om ervoor te zorgen dat de kinderen rustig aan het werk gingen. Dat lukte dan ook zeer goed. Wat ik wel merk is dat de kinderen anders reageren als ze van de andere klas af komen, ze zijn wat drukker en denken meer te kunnen zeggen. Het lukt mij dan wel weer om het goed en gezellig te krijgen. Vanmorgen heb ik zelfs tijdens het fruit eten lekker de radio aan gehad voor wat sfeer tijdens het kletsen.

Na de middagpauze kwamen veel kinderen erg onrustig binnen. Na meerdere waarschuwingen, ook van de ochtend zei ik tegen T. dat als hij zo door zou gaan hij de rest van de middag strafwerk kon gaan schrijven. Hij daagde uit door te zeggen dat ik dat toch niet deed en dat ik anders maar vast een blaadje moest pakken. Dat heb ik gewoon gedaan en hij heeft zeker nog 1,5 uur strafwerk zitten maken. Daarnaast zat S. op de gang wegens een conflict met J. S. vroeg ik om weer in de klas te komen nadat we dit hadden besproken. Hij zei dat hij geen zin had en ik heb hem de keuze gegeven; of gewoon meedoen en de middag ook leuke dingen mee doen; of de rest van de middag strafwerk schrijven. Het maakte hem niet uit en hij zei dat hij liever strafwerk zou maken. Ook hij heeft bijna de hele middag apart gezeten. Na 2 keer praten en een uur verder kwam hij tot de conclusie dat hij dom was geweest dit te kiezen. Tot slot heeft hij nog een hele tijd zitten schrijven. De twee jongens, T. eerder dan S. hebben het laatste kwartier nog mee mogen buiten spelen.

Vandaag was erg vermoeiend, ik heb het druk gehad met van alles en nog wat. De ochtend wierp zijn vruchten af, door consequent en duidelijk te zijn lukte het nog wel goed te werken. In de middag hielp dit ook alleen gingen sommige kinderen net te lang door waardoor ze een groot deel van de middag aan strafwerk hebben gezeten. Niet echt leuk, maar ze zijn dan ook vaak genoeg gewaarschuwd. Klimaat 5 Zelf niet echt een gestrest gevoel, wel overal bovenop moeten zitten, mopperen en ruzies.

Donderdag 21 maart

Vandaag een korte les dag gehad, en veel leuke dingen gedaan. Veel gesproken met Ed. over zijn gedrag. Vandaag zag ik weer heel erg terug dat hij zich laat verleiden tot het negatieve gedrag. Dit heeft te maken met het feit dat wanneer hij veel omgedraaid zit, de jongens achterin de klas op hem gaan reageren. De reacties gaan dan over en weer en dan wordt ik korte tijd de stemming negatief. In de middag zijn we met 5 klassen naar het Lido geweest. Heerlijk weer was het, we hebben gevoetbald en veel van de meiden hebben in de zon gezeten en gekletst. Ik vond het erg leuk, heb op mijn gemak met een heleboel kinderen kunnen kletsen en dit doet toch iets met je. Klimaat 6

Het totaal aantal opgetelde punten is 73,5, gedeeld door 11 momenten is een gemiddeld van 6,7 als eindcijfer voor het groepsklimaat van de afgelopen onderzoeksperiode.

Bijlage 9:

Interview Intern begeleider op sociaal emotioneel gebied

Amanda

Teja Pauëlsen

Zoals ik net zei gaan we het in dit interview hebben over de visie van de school en over jouw visie op sociaal emotioneel gebied. Als eerste vraag had ik opgeschreven welke speerpunten onze school uitdraagt als het gaat over de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen. Waar staat de school voor?

Oké, dat is wel duidelijk, dat staat ook in dit stukje weer beschreven: waar de school voor staat en gaat, zie je? En dan zie je wel dat de school wel uitgaat van drie basisbehoeften van het kind, die ken je ook wel, autonomie, relatie en competentie en dat zijn ook de drie basiscomponenten van svib eigenlijk. Zo te zien komt dat wel heel mooi bij elkaar. Oké dus het centrale punt is relatie, competentie en autonomie? Ja. En wat ik zelf ook wel heel mooi vind, ik begeleid natuurlijk kinderen en leerkrachten, maar dat voor mij ook de drie belangrijke componenten zijn voor een leerkracht. Dus dat kan je naar dat niveau tillen. En ook op voorbouwen uiteindelijk. Ja.

Heb je het idee dat iedereen hier op school die punten van relatie, competentie en autonomie ook echt, ja nastreeft, naleeft, denk je dat iedereen daar echt rekening mee houdt? **Dat is een hele goede vraag, we gaan er altijd wel van uit dat het zo is en dat het ook gebeurt. Maar wat ik net ook al zei dat ik al moet gaan zoeken van oh ja waar staat die visie ook al weer, en wat staat er ook al weer in. Dan kun je er van uit gaan dat dit bij anderen ook zo is, Ja, en als ik gewoon heel eerlijk antwoord dan, dan zeg ik nee. Er zijn denk ik heel veel mensen die, over autonomie, die daar net echt over nadenken, dat die niet, natuurlijk zit het er allemaal wel doorheen want je bent niet voor niets leerkracht geworden, maar echt zo helder, nee. Bewust, bewust en dan dat mensen dat zo kunnen oplepelen van daar ben ik in mijn dagelijkse praktijk dan houd ik daar rekening mee, Nee dat gebeurt niet zo. Oké. Wat zou er op sociaal emotioneel gebied op deze school denk je nog veranderd kunnen worden, wat zou er beter kunnen? **Nou ik denk dat het sowieso heel belangrijk is dat er een methode is voor sociaal emotionele ontwikkeling, tenminste een methode die ook iedereen gebruikt, want we hebben er nu een maar die wordt niet veel gebruikt.** Die van 'Beter omgaan met jezelf en de ander'? **Ja, ja, die voldoet niet aan de vraag, aan de behoefte. Een aantal dingen daarvan vind ik dat we wel heel erg goed bezig zijn zoals de cursus van NoBlame en dan merk je door daar mee bezig te zijn dat mensen ook een gezamenlijk denkkader ontwikkelen, dat is wel heel belangrijk. En, hoe heet het, ik denk dus dat dat heel belangrijk is en daaraan gerelateerd ook het werken aan je pedagogisch klimaat, daar valt ook nog wel wat winst te halen hier en daar. Dat is echt heel erg verschillend en dat is****

ook per leerkracht verschillend, dat zul je altijd houden, want als je daar meer ervaring in hebt dan kun je daar ook weer meer mee doen. Maar daar helpt zo'n methode ook weer heel erg bij. Zo'n NoBlame helpt daar ook weer bij omdat je dan meer daar mee bezig bent, er over denkt en ook samen er mee bezig bent. Ik denk dat daar ook iets heel belangrijks in zit. Dat niet iedereen het op zijn eigen houtje doet, maar dat je als team daar over uitwisselt en elkaar daarin bevraagd en ook die bewustwording krijgt van oh ja, er is ook nog meer dan taal, lezen en rekenen. Oké, en het pedagogisch klimaat wat je net benoemde, wat vind jij, als je het daar over hebt, wat vind jij nou een goed pedagogisch klimaat in de klas, een goed groepsklimaat? **Ik denk dat het heel belangrijk is in een groep dat ieder kind een plakje heeft in die groep, als individu. Maar dat je daarnaast ook zoiets hebt van het wij gevoel. Wij zijn samen deze groep. Dat wil zeggen, een stukje veiligheid, dat kinderen daar ook mogen zijn wie ze zijn en met hun vragen mogen komen, of dingen die ze willen weten, maar ook samen plezier hebben en dat er ook ontspanning kan zijn. Dus ja dat vind ik hele belangrijke dingen.** Oké. **En dat je dingen ook samen kunt delen, wat je in de kring wel vaker ziet. Leuke dingen of verdrietige dingen dat je dat met elkaar kunt delen. Goed dat vraagt ook wel veel van de leerkracht.** Ja want dat was mijn volgende vraag, heb je voor jezelf helder, of waar denk je dat een leerkracht op een goede manier daarmee bezig te zijn? De leerkrachtvaardigheden zeg maar. **Nou, ik zei al dat vraagt best wel wat van de leerkracht want sowieso al dat je op een bepaalde manier leiding kunt geven, zodat niet bijvoorbeeld bepaalde kinderen de sfeer in de klas bepalen. Aan de andere kant dat je zodanig leiding kunt geven dat het niet zo is dat jij alleen de baas bent, dus dat je ook weer leiding kunt geven, maar ook ruimte geeft aan kinderen om, ja, jezelf te zijn. Dat je ook, ja, een soort balans moet er zijn tussen leidinggeven, helderheid, duidelijkheid, maar daarnaast moet er ook warmte en vertrouwen en ja, kom maar, kom maar met wie jij bent, tot op zeker hoogte.** Oké, dankjewel. Ik had verder nog als laatste vraag opgeschreven, over de schoolverlatersgroep. Ik weet niet of je daar een beetje kijk op hebt, hoe zie jij dat terug, vind je dat.. ik zeg even hoe ik het heb opgeschreven. Hoe of wat vind je van de sociaal emotionele ontwikkeling in de schoolverlatersgroep. Dat is natuurlijk een hele brede, moeilijke vraag. Ik weet niet of je een beetje kijk hebt daarop. **Ik heb daar zo niet genoeg kijk op om daar een oordeel over te vellen, maar de vraag is ook of ik dat wel moet doen. Wat ik wel zie en wat ik wel heel leuk vind is dat er daar binnen het pedagogisch klimaat, aandacht is voor, ja, ik wou zeggen voor elkaar, dat kinderen ook gestimuleerd worden om naar elkaar dingen te doen bijvoorbeeld complimenten geven aan elkaar of iets in sociaal gedrag, vragen aan de ander of opkomen voor jezelf, dat gestimuleerd wordt. Wat ik ook heel leuk vind is dat er een samenwerking is tussen beide groepen, dat het niet altijd even duidelijk is, dit is schoolverlaters 1 en dit is schoolverlaters 2, dat dit ook heel makkelijk door elkaar loopt**

en dat daar leerkrachten onderling ook veel relatie hebben met alle leerlingen, dat vind ik wel heel erg positief. Voor de rest kan ik er niet veel over zeggen, dan zou ik meer in die groep moeten zijn. Oké, dat waren mijn vragen, dankjewel voor het interview!

Bijlage 10:
Schoolhandelingsplan gedrag

Schoolhandelingsplan: 2010-06-01-team-gedrag

DAT wat aandacht krijgt groeit.

Activiteiten:

Afspraken 1 maart 2010:

1. Luizenzakken in de klas enz. (zie de agenda van de teamvergadering: het nieuwe binnenkomen) voor de groepen KG4/5/6/7 SV1 en 2, start op 1 maart. Evaluatie op de eerst komende teamvergadering.
2. Iedere leerkracht die een groep heeft staat bij de klas als de bel gaat.
3. Ambulante mensen staan bij het binnenkomen op strategische plaatsen om de rust te bewaken.
4. De groepen :AV/KG1/2/KG3 doen de jassen op de gang in de luizenzakken.
5. We denken nog na hoe we met de luizenzakken omgaan i.v.m. de pauzes. We komen daar ook op de volgende teamvergadering op terug.
6. De kinderen worden door de leerkrachten begroet bij het binnenkomen en weggaan naar huis, geldt voor alle groepen. Dit gaat ook op maandag 1 maart in.

Afspraken 1 juni 2010; **ganggedrag**

Doel: -Er heerst rust in de school.

Gedragsregels: -In de gang wordt rustig gelopen en gepraat.
- Kinderen die in de gang of in de kuil werken, doen dit rustig/
stil.

- Groepen die in de gang, de kuil of het computerlokaal werken, proberen alleen werkgeluid te produceren.
- Als de groep door de gang naar een ander lokaal gaat, loopt iedereen stil/ in vaste klassenrij?

(Deze regels verbeelden in verkeersborden/ picto' s).

Activiteiten: -De nieuwe gedragsregel kort bespreken in de groep.
- Bij binnenkomen, weggaan en wisselmomenten staat de leerkracht zoveel mogelijk in de deuropening, zodat zij/ hij zicht heeft op klas en gang. Eventueel wordt een vaste looproute afgesproken.
- Ambulante mensen staan bij het binnenkomen op strategische plaatsen om de rust te bewaken.
- Ieder teamlid spreekt ieder kind aan op zijn ganggedrag (1^e, naam, 2^e gedrag benoemen, 3^e gedragsregel benoemen). Kinderen die uit de klas gestuurd worden, worden door een leerkracht naar een andere ruimte gebracht.

- Sancties: Bij naar buitengaan: 2 minuten op de trap van de kuil.

Zonder leerkracht: terug naar waar je vandaan komt .

Evalueren: - tussentijds in teamvergadering
- Na 6 weken = half juli?

Gesignaleerd probleem:

Een aantal van onze leerlingen laat probleemgedrag zien;

- Niet luisteren naar ander- dan- de – eigen leerkracht
- uitdagende houding tov leerkracht en/ of andere leerlingen
- grensoverschrijdend gedrag tov leerkracht en/ of andere leerlingen (fysiek/ verbaal).

Relevante observatiegegevens:

Ervaringen en observaties van leerkrachten
KIIJK 2009-2010 I

Doelen: (geselecteerde sub- items uit KIIJK signaleringslijst)

KIIJK; Maatschappelijke betrokkenheid:

1) Het kind kan omgaan met autoriteit:

- Het kind houdt zich aan regels en afspraken
- het kind is gehoorzaam
- Het kind accepteert uw beslissing, ook als deze voor hem teleurstellend is

2) Het kind behandelt een ander met respect:

- het kind is beleefd tov volwassenen

KIIJK: Interpersoonlijke Ontwikkeling;

3) Het kind is een teamspeler:

- het kind luistert als een ander praat
- het kind houdt zich aan regels

4) Het kind komt voor Zichzelf op:

- het kind vraagt hulp indien nodig
- het kind geeft aan wat hem niet bevalt op een acceptabele manier

5) Het kind heeft goed contact met u:

- het kind gaat in op initiatief tot contact door u
- het kind erkent uw leiding

6) Het kind houdt rekening met de ander:

- houdt rekening met grenzen van anderen

Als leerkracht ben je uren, maanden, jaren bezig om de kinderen te leren lezen en rekenen. Het aanleren van gedrag vraagt soms eenzelfde benadering. Te vaak gaan we ervan uit dat de leerling wel weet hoe hij/ zij zich moet gedragen.

*Gedrag moet aangeleerd, getraind en onderhouden worden.
(uit: Waar komt dat gedrag vandaan?)*

Onderwijsbehoeften:

- Het kind heeft behoefte aan een prettige en veilige sfeer.
- Het kind heeft behoefte aan een positieve relatie met leerkrachten en leerlingen.
- Het kind heeft behoefte aan duidelijke, eenduidige regels/ grenzen.
- Het kind heeft behoefte aan eigen verantwoordelijkheid en het kunnen/ mogen maken van eigen keuze (autonomie).
- Sommige kinderen hebben behoefte aan visuele ondersteuning van de regel.
- Het kind heeft behoefte aan duidelijkheid over wat er gebeurt bij overtreding van de regel.
- Het kind heeft behoefte aan leerkrachten die consequent de regels hanteren.
- Het kind heeft behoefte aan leerkrachten die professioneel rekening houden met mogelijkheden en onmogelijkheden van de betreffende leerling.
- Het kind heeft behoefte aan leerkrachten die ongewenst gedrag als onmacht kunnen zien(en niet als uitdaging).
- Het kind heeft behoefte aan leerkrachten die gewenst gedrag op inhoud bekrachtigen (competentie).
- Sommige kinderen hebben behoefte aan leerkrachten die via "modeling" en voordoen het goede voorbeeld laten zien en laten oefenen.

Bijlage 11:
Klassenklimaatschaal

Begin maart **NULMETING**

Verslag over: Klimaat in de klas

Voornaam Tussenvoegsel Achternaam Geslacht Kwaliteit Sfeer

Mi	Meisje	1	3
Ed	Jongen	2	3
Sh	Jongen	1	5
Jo	Jongen	3	3
An	Meisje	2	3
Di	Jongen	7	4
Ti	Jongen	3	4
SaF	Meisje	4	5
Sa	Jongen	1	3
Sv	Jongen	2	3
Ha	Jongen	4	3
La	Meisje	7	7
El	Meisje	3	5
Gi	Meisje	2	5
Vi	Jongen	3	4

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld 4=gemiddeld 5=bovengemiddeld,
6=hoog en 7=zeer hoog

Kwaliteit onderlinge leerlingrelaties:	Gemiddelde = 3,00	(standaardafwijking = 1,89)
Sfeer in de klas:	Gemiddelde = 4,00	(standaardafwijking = 1,20)

Verslag:

In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties laag. Dit is erg zorgelijk. Hoe zou dit komen? Zijn er veel conflicten in deze klas? Interessant is het om eens met je klas hierover in gesprek te gaan?

Blijkbaar in tegenstelling met het eerste cluster wordt de sfeer in de klas als gemiddeld ervaren. Dit is een voldoende resultaat: er is blijkbaar een positieve sfeer in de klas.

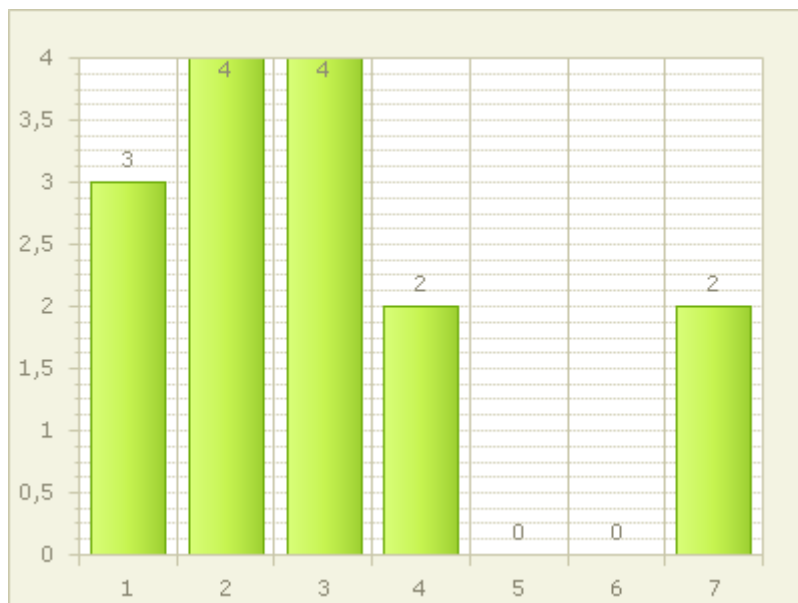
Indien er leerlingen op het cluster onderlinge leerling-relaties of op sfeer in de klas zorgelijk (septiel 1 of 2) scoren, zijn dit leerlingen die zich waarschijnlijk niet veilig voelen in deze klas. Worden zij gepest of buitengesloten? Ga eens in gesprek met deze leerlingen. Neem eventueel een sociogram af in je klas om te kijken of er subgroepen zijn en wie de leidersfiguren in je klas zijn.

Mogelijk biedt de handelingswijzer van de Klimaatschaal hiervoor aanknopingspunten. Vraag hierbij extra ondersteuning en begeleiding en neem

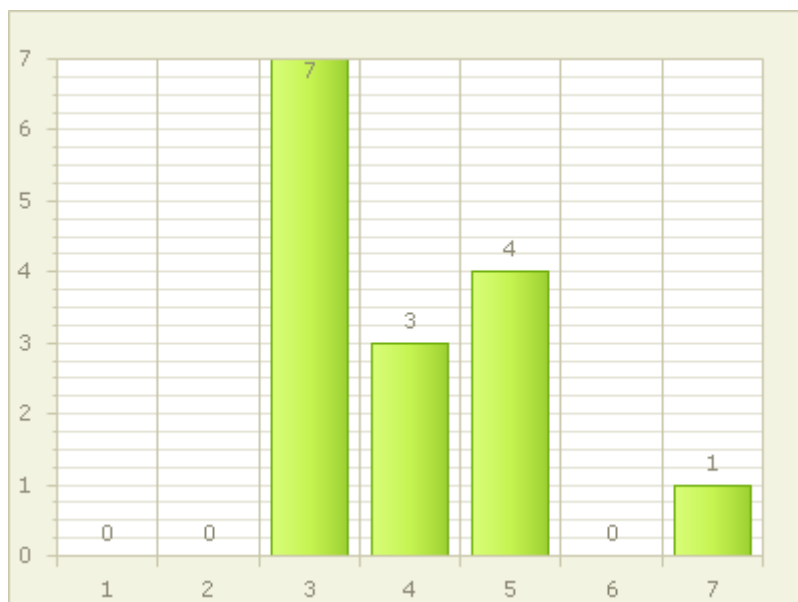
over drie maanden de Klimaatschaal opnieuw af om te bezien of er een verbetering heeft plaatsgevonden.

Ad Donkers

Kwaliteit onderlinge leerlingrelaties:

Sfeer in de klas:

Verslag over: Klimaat in de klas (eindmeting)

Voornaam Tussenvoegsel Achternaam Geslacht Kwaliteit Sfeer

Mi	Meisje	1	4
Ed	Jongen	3	4
Jo	Jongen	3	3
Di	Jongen	6	4
Sh	Jongen	1	6
An	Meisje	1	6
Ti	Jongen	5	4
SaF	Meisje	5	5
Sa	Jongen	1	4
Sv	Jongen	3	3
Ha	Jongen	5	3
La	Meisje	4	7
El	Meisje	4	4
Gi	Meisje	2	5
Vi	Jongen	4	4

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld 4=gemiddeld 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

Kwaliteit onderlinge leerlingrelaties:	Gemiddelde = 3,20	(standaardafwijking = 1,70)
Sfeer in de klas:	Gemiddelde = 4,40	(standaardafwijking = 1,18)

Verslag:

In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties ondergemiddeld en op de sfeer in de klas bovengemiddeld. Dit is een onvoldoende en een ruim voldoende resultaat. De onderlinge leerling-relaties zijn daarom een aandachtspunt voor deze klas. Bedenk hoe je deze kunt verbeteren. Hoe krijg je het voor elkaar dat leerlingen onderling meer begrip voor elkaar krijgen?

Indien er leerlingen op het cluster onderlinge leerling-relaties of op sfeer in de klas zorgelijk (septiel 1 of 2) scoren, zijn dit leerlingen die zich waarschijnlijk niet veilig voelen in deze klas. Worden zij gepest of buitengesloten?. Ga eens in gesprek met deze leerlingen. Neem eventueel een sociogram af in je klas om te kijken of er subgroepen zijn en wie de leidersfiguren in je klas zijn of werk eens met sfeerversterker en energizers.

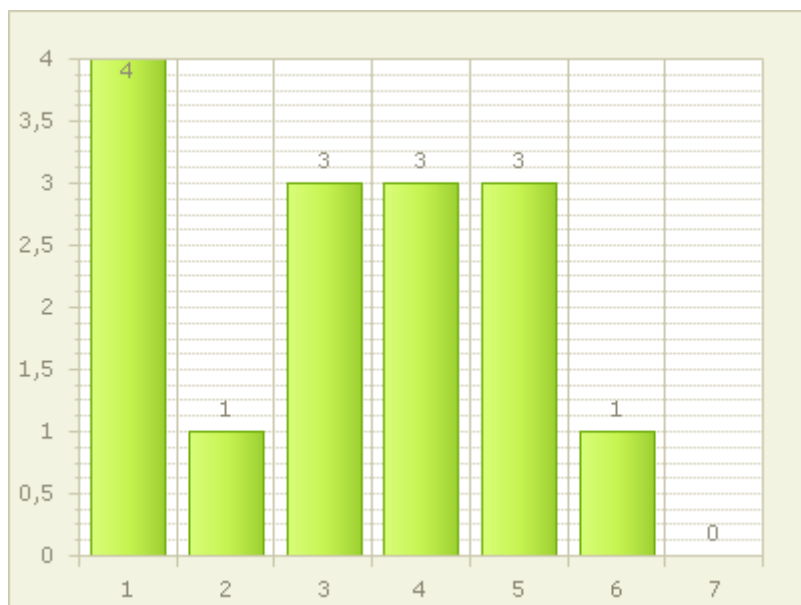
Zijn er scores van leerlingen die afwijken van de rest van de klas?? Bijvoorbeeld bij een grote spreiding ($SD > 1,4$). Leerlingen hebben dan zeer uiteenlopende

meningen. Ga eens na hoe dit komt door bijvoorbeeld een gesprek met de klas te houden.

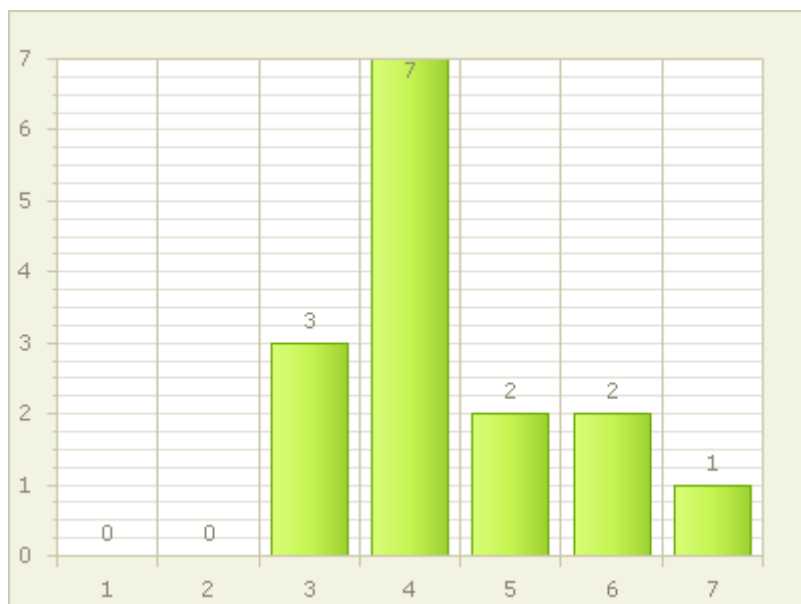
Mogelijk biedt de handelingswijzer van de Klimaatschaal hiervoor aanknopingspunten. Neem over drie maanden de Klimaatschaal opnieuw af om te bezien of er een verbetering heeft plaatsgevonden.

Ad Donkers

Kwaliteit onderlinge leerlingrelaties:

Sfeer in de klas:

Bijlage 12:
Pedagogische stijl

Bijlage 13:
BOTS-vragenlijsten

Bijlage 14:
Groepsoverzicht en groepsplan, 1-Zorgroute (Clijsen, 2009)

Pedagogisch groepsoverzicht MAART 2011

Groep: Sv1 Leerkracht: Amanda		Datum: Maart 2011 Lamers Periode: 14 maart 2011 – 21 april 2011		
Namen	S	Instrumenten:	Observaties / gesprekken	Onderwijsbehoeften
		-Sociogram februari 2011 (beoordeling klasgenoten, schaal: 1=1kind) -Klimaatschaal maart 2011 (beoordeling kind zelf, schaal 1 t/m 7)		
Mi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 4 + 3+ 1- 0- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 3	Hard werkende meid. Erg zorgzaam, poetst graag de klas. Vindt de kinderen vaak erg kinderachtig, is verder in haar sociaal-emotionele ontwikkeling. Heeft bijna nooit ruzie en anders bijt ze goed van zich af. Heeft veel zorgen. Is erg bezig met haar uiterlijk, maakt zich op en wil er goed uitzien.	
Ed.	X	Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 0+ 0+ 11- 12 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 2 3	Sociaal moeilijke omgang met klasgenoten. Omgang kind- leerkracht loopt voldoende, goede momenten maar ook minder goede momenten. Zeer bepalend voor de sfeer en reacties in de klas. Heeft vaak zelf niet door wat zijn houding teweeg brengt. Lacht het vaak weg of gaat door met zijn gedrag na herhaaldelijk waarschuwen. 1 op 1 een erg lieve jongen die veel te vertellen heeft en graag verteld over de dingen die hij thuis doet.	Ik heb behoefte aan sociale ondersteuning. Ik vind het fijn dat je duidelijk aangeeft wat je van mij verwacht. Maak 1 op 1 afspraken met mij zodat ik weet waar ik mij aan moet houden. Help mij inzicht krijgen in mijn interactie met andere kinderen.
Jo.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd	Cognitief sterke jongen. Sociaal-emotioneel nog redelijk zwak. Staat onzeker voor de klas tijdens	

		4+ 5+ 1- 3 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 3 3	spellen. Kan zich erg goed verweren door middel van woorden, weet precies wat hij moet zeggen. Kan erg gemotiveerd zijn maar wanneer dit niet het geval is dan laat hij dat zeker horen.	
Di.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 5+ 4+ 1- 1- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 7 4	Erg sociale, lieve jongen. Werkt hard en wil jou tevreden houden, denkt met je mee. Staat positief in het leven. Heeft weinig ruzie, maar als er ruzie is kan hij snel of erg van slag raken. In het uiterste geval tot woede, maar dit komt zelden tot nauwelijks voor. Enthousiaste jongen.	
Sh.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 3+ 2- 3 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 5	Sociale, lieve jongen. Zoekt redelijk vaak de bevestiging op. Kan erg gemotiveerd zijn, maar ook vast blijven hangen in dingen door zijn enthousiasme. Hij wil je graag helpen en komt met ideeën. Heeft bijna nooit ruzie in de klas, staat nuchter in het leven.	
An.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 2+ 5+ 3- 2- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 2 3	Rugzak motoriek. Vrolijke meid, weet echter wel mensen tegen elkaar uit te spelen. Doet vaak goed haar best, maar weet niet altijd wanneer ze moet stoppen. Zoekt gezelschap op van meiden in de klas, vaak positief, maar ook wel eens opletten onderling.	
Ti.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 6+ 7+ 0- 1 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer	Kan een erg vrolijke, lieve jongen zijn, maar kan ook perioden wat tegenstrijdig zijn en niks leuk vinden, ongemotiveerd zijn. Accepteert gevolgen van zijn 'daden,' maar straf is niet vaak nodig. Kan zich goed verwoorden en verweren.	

		3 4		
SaF.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 2+ 2+ 4- 5 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 4 5	Lieve meid met een behoorlijke thuisbagage. Doet heel erg goed haar best op school. Ze vindt het leuk creatief bezig te zijn en hier vraagt ze ook regelmatig om. Ligt zo op het oog goed in de groep. Gaat graag met de meiden om.	
El.	X	Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 1+ 1+ 9- 8- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 3 5	Kan een lieve, leuke en eerlijke meid zijn. Soms wil ze haar zin doordrijven en heeft wel eens niet de waarheid gesproken. Wil graag andere kinderen helpen, maar daardoor wil ze soms teveel bepalen waardoor andere kinderen negatief reageren. Kan eigenwijs zijn, maar dan in de positieve zin, ze laat zich niet zomaar onder de tafel krijgen, maar wel snel op de kast jagen. Gevoelig meisje.	Ik heb een kleine rem nodig op het 'bemoederen' van andere kinderen. Ik wil leren dat ik verantwoordelijk ben voor mijzelf en niet voor anderen. Ik wil leren mij minder snel opgejaagd te voelen.
Sa		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 1+ 1+ 7- 4- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 3	Type stoere jongen. Kan niet altijd goed omgaan met verandering en dit kan leiden tot een conflict. Vervolgens is hij erg gevoelig en emotioneel. Andere periodes is het een gezellig, vrolijk, sportief mannetje waar je echt iets mee kan. Wil graag zijn eigen ding doen en vindt het soms moeilijk te accepteren dat dit niet altijd kan. Is totaal niet bang aangelegd en een kleine waaghals.	
Sv.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 2+ 3- 2 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 2 3	Zo op het eerste oog een zekere jongen die weet wat hij kan zeggen. Van binnen echter wat onzeker. Denkt achteraf na over de dingen die hij doet en is voor rede vatbaar. Heeft regelmatig wel een situatie bijvoorbeeld met kinderen of gym stagiair. Wil zich afzetten op zulke momenten. Kan verder erg gezellig met een aantal jongens in de klas opschieten.	
Ha.		Sociogram:	Stille jongen die op sommige dagen ook wel	

		Sociaal Werk gerelateerd 1+ 2+ 0- 0- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 4 3	hyperactief kan zijn, dit uit hij niet echt lichamelijk maar dit gebeurt meer in zijn hoofd. Thuis het tegenovergestelde en lichamelijk actief. Soms kun je geen contact met hem maken, alsof hij erg niet is. Andere momenten kan hij vol enthousiasme iets komen vertellen. Is meer een eenzelinganger, maar heeft ook gewoon vriendjes in de klas.	
La.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 2+ 0+ 2- 3- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 7 7	Nog niet lang bij ons in de klas. Een erg lieve meid die haar 'bff' heeft gevonden in sv2. Erg gevoelig, is bang dat kinderen over haar roddelen. Daarentegen doet ze in de klas met de meiden lekker haar ding en zegt ze het erg naar haar zin te hebben. Ze wil je graag helpen en vind het leuk met je te kletsen, ook over haar thuissituatie. Is wat dat betreft erg open naar je.	
Gi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 7+ 0- 0- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 2 5	Lieve, zorgzame meid. Kan wat stiller zijn dan de rest. Ze doet lekker mee en doet graag dingen voor je en voor andere kinderen. Ze vindt het niet erg andere kinderen extra te helpen met de afwas. Is erg bezig met haar uiterlijk, ze vindt zichzelf zelfs een klein beetje te dik terwijl dit absoluut niet aan de orde is. Eetgedrag in de gaten houden.	
Vi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 8+ 3+ 1- 1- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 3 4	Stoere jongen die het op het eerste oog naar zijn zin lijkt te hebben. Dit blijkt echter niet zo te zijn en hij heeft periodes dat hij niet naar school toe wil. Reden is wel duidelijk maar komt niet altijd overeen met wat wij zien in de klas. Het is alweer een tijd geleden dat hij in de klas echt boos is geweest, maar kan ook agressief worden. Na het afkoelen is hij weer voor rede vatbaar. Kan dingen goed relativeren, vindt zijn acties soms terecht, oog om oog, tand om tand.	

Pedagogisch groepsplan MAART 2011

Groep: Sv1 Leerkracht: Amanda Lamers		Datum: Maart 2011 Periode: 14 maart 2011 – 21 april 2011		
Groep	Doelen/gewenst gedrag	Inhoud / Aanpak	Organisatie	Evaluatie
Hele groep	Het positief groepsklimaat verbeteren.	In de onderzoeksperiode gaan we ten minste twee keer per week extra tijd besteden aan gezamenlijke klassenactiviteiten in de vorm van energizers, groepsvormende spellen en het bespreekbaar maken van gevoelens in klassenverband.	Wk1 Donderdag 17 maart Start: eerste kennismaking seo weken. Alle kinderen vullen de Klassenklimaatschaal in. Energizer: Geef de hoed door (pag. 95) Wk1 Vrijdag 18 maart Inzet kringgesprek (Noordzij, 2010) waarin probleemgedrag en gewenst gedrag in kaart wordt gebracht. Wk2 Dinsdag 22 maart Energizer: Verzamelen geblazen (pag. 33) Wk2 Donderdag 24 maart Energizer: Wie/wat ben ik? Spel uit de kast, tijdens de ochtendkring Wk3 Donderdag 31 maart Energizer: Bordenwisserrace (pag. 53) Wk3 Vrijdag 1 april Bomjeda (Vos et al, 1994) Welke gevoelens heb ik? Begin in de kring, daarna schrijven. (pag. 20, hulp pag. 25) Wk4 Woensdag 6 april Energizer: Nieuwtjesjager (pag. 28) Wk4 Donderdag 7 april Energizer: Stalen gezichten (pag. 52)	Observatie in de groep (zie logboek) Kinderen zelf laten evalueren door het invullen van het sociogram en de klimaatschaal (eindmeting)
	Onderlinge interactie verbeteren.			

			Wk5 Donderdag 14 april Alle kinderen vullen de Klassenklimaatschaal in. Rap voor de ander. Aan de hand van de Energizer: zoek iemand die.. worden tweetallen gevormd. Dit tweetal gaat voor elkaar een rap lied schrijven van minimaal 10 zinnen. Wk5 Vrijdag 15 april Rap voor de ander – repetitie + uitvoering rap Wk6 Woensdag 20 april Energizer: Geef de hoed door (pag. 95) Wk6 Donderdag 21 april Alle kinderen vullen het sociogram in. Afsluiting: spelletjesmiddag. Eventueel spellen van thuis meenemen.	
El. (meisje)	Zich minder bezig houden met het 'bemoederen' van de kinderen.	Volgen van de stappen uit de interactiewijzer (Verstegen en Lodewijks, 2009) 'Leiden en advies geven' kind – andere kinderen, gebied boven-samen.	Tijdens het uitvoeren van bovenstaande interventies ga ik letten op aangegeven handelingsadviezen van Verstegen en Lodewijks (2009), door met El. regelmatig te praten over dit onderwerp. Hoe kan zij haar vaardigheid positief omzetten? - Breng dit kind in contact met andere kinderen die een of meer dezelfde interesses delen - Groepsaankpak is een mogelijkheid; bijvoorbeeld in kringgesprekken of vaardigheidstrainingen. Denk aan thema's als sfeer, saamhorigheid, samen genieten of leef je om te werken of werk je om te leven?	Observatie in de groep (zie logboek) Eindmeting door middel van de BOTS vragenlijst

Ed. (jongen)	Leren zich afzijdig te houden tijdens een conflict (zich niet bemoeien met het conflict van andere kinderen waardoor het conflict uiteindelijk om hem draait). Leren op tijd te stoppen met uitdagend en irriterend gedrag richting andere kinderen.	Volgen van de stappen uit de interactiewijzer (Verstegen en Lodewijks, 2009) 'Protesteren' kind-andere kinderen	Tijdens het uitvoeren van bovenstaande interventies ga ik letten op aangegeven handelingsadviezen van Verstegen en Lodewijks (2009), door met Ed. regelmatig te praten over dit onderwerp. Hoe kan hij ervoor zorgen niet verzeild te raken in het conflict van een ander? /hoe kan Ed. op tijd stoppen met 'uitdagend/irriterend' gedrag richting andere kinderen. - Eerst bezie je op de groepssituatie nader op eventuele handelingsconsequenties - Ga na of het kind ook fouten bij zichzelf kan zoeken en praat hier over - Zorg ervoor dat andere kinderen kwaadheid en kritiek van dit kind serieus nemen - Zijn de andere kinderen in de groep wel voldoende te vertrouwen wanneer het over dit kind gaat? -Stimuleer contact met een groepsgeenoot die steun kan bieden	Observatie in de groep (zie logboek) Eindmeting door middel van de BOTS vragenlijst
-----------------	--	---	---	--

Evaluatie

De uitvoeringsperiode van dit groepsplan is verlopen. Het groepsplan wordt daarom geëvalueerd.

Voor deze evaluatie is een eindmeting gedaan van het sociogram, de BOTS-vragenlijst, klimaatschaal en een evaluatie van het bijgehouden logboek. De nieuwe gegevens van het sociogram en de klimaatschaal staan verwerkt in een nieuwe versie van het groepsoverzicht.

Pedagogisch groepsoverzicht MEI 2011

Groep: Sv1		Datum: Mei 2011		
Leerkracht: Amanda Lamers		Periode		
Namen	S	Instrumenten:	Observaties / gesprekken	Onderwijsbehoeften
		-Sociogram februari 2011 (beoordeling klasgenoten, schaal: 1=1kind) -Klimaatschaal maart 2011 (beoordeling kind zelf, schaal 1 t/m 7)		
Mi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 1+ 5+ 1- 2- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 4	Hard werkende meid. Erg zorgzaam, poetst graag de klas. Vindt de kinderen vaak erg kinderachtig, is verder in haar sociaal-emotionele ontwikkeling. Heeft bijna nooit ruzie en anders bijt ze goed van zich af. Heeft veel zorgen. Is erg bezig met haar uiterlijk, maakt zich op en wil er goed uitzien.	
Ed.	X	Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 0+ 0+ 12- 13 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 3 4	Sociaal moeilijke omgang met klasgenoten. Omgang kind- leerkracht loopt voldoende, goede momenten maar ook minder goede momenten. Zeer bepalend voor de sfeer en reacties in de klas. Heeft vaak zelf niet door wat zijn houding teweeg brengt. Lacht het vaak weg of gaat door met zijn gedrag na herhaaldelijk waarschuwen. 1 op 1 een erg lieve jongen die veel te vertellen heeft en graag verteld over de dingen die hij thuis doet.	Ik heb behoefte aan sociale ondersteuning. Ik vind het fijn dat je duidelijk aangeeft wat je van mij verwacht. Maak 1 op 1 afspraken met mij zodat ik weet waar ik mij aan moet houden. Help mij inzicht krijgen in mijn interactie met andere kinderen.
Jo.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 4+ 5+ 3- 3 - Klimaatschaal:	Cognitief sterke jongen. Sociaal-emotioneel nog redelijk zwak. Staat onzeker voor de klas tijdens spellen. Kan zich erg goed verweren door middel van woorden, weet precies wat hij moet zeggen. Kan erg gemotiveerd zijn maar wanneer dit niet het geval is	

		Kwaliteit Sfeer 3 3	dan laat hij dat zeker horen.	
Di.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 5+ 4+ 0- 0- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 6 4	Erg sociale, lieve jongen. Werkt hard en wil jou tevreden houden, denkt met je mee. Staat positief in het leven. Heeft weinig ruzie, maar als er ruzie is kan hij snel of erg van slag raken. In het uiterste geval tot woede, maar dit komt zelden tot nauwelijks voor. Enthousiaste jongen.	
Sh.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 4+ 4+ 1- 1 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 6	Sociale, lieve jongen. Zoekt redelijk vaak de bevestiging op. Kan erg gemotiveerd zijn, maar ook vast blijven hangen in dingen door zijn enthousiasme. Hij wil je graag helpen en komt met ideeën. Heeft bijna nooit ruzie in de klas, staat nuchter in het leven.	
An.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 3+ 3- 2- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 6	Rugzak motoriek. Vrolijke meid, weet echter wel mensen tegen elkaar uit te spelen. Doet vaak goed haar best, maar weet niet altijd wanneer ze moet stoppen. Zoekt gezelschap op van meiden in de klas, vaak positief, maar ook wel eens opletten onderling.	
Ti.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 5+ 4+ 1- 1 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 5 4	Kan een erg vrolijke, lieve jongen zijn, maar kan ook perioden wat tegenstrijdig zijn en niks leuk vinden, ongemotiveerd zijn. Accepteert gevolgen van zijn 'daden,' maar straf is niet vaak nodig. Kan zich goed verwoorden en verweren.	
SaF.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd	Lieve meid met een behoorlijke thuisbagage. Doet heel erg goed haar best op school. Ze vindt het leuk	

		3+ 2+ 5- 6 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 5 5	creatief bezig te zijn en hier vraagt ze ook regelmatig om. Ligt zo op het oog goed in de groep. Gaat graag met de meiden om.	
El.	X	Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 0+ 0+ 8- 7- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 4 4	Kan een lieve, leuke en eerlijke meid zijn. Soms wil ze haar zin doordrijven en heeft wel eens niet de waarheid gesproken. Wil graag andere kinderen helpen, maar daardoor wil ze soms teveel bepalen waardoor andere kinderen negatief reageren. Kan eigenwijs zijn, maar dan in de positieve zin, ze laat zich niet zomaar onder de tafel krijgen, maar wel snel op de kast jagen. Gevoelig meisje.	Ik heb een kleine rem nodig op het 'bemoederen' van andere kinderen. Ik wil leren dat ik verantwoordelijk ben voor mijzelf en niet voor anderen. Ik wil leren mij minder snel opgejaagd te voelen.
Sa		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 1+ 1+ 1- 4- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 1 4	Type stoere jongen. Kan niet altijd goed omgaan met verandering en dit kan leiden tot een conflict. Vervolgens is hij erg gevoelig en emotioneel. Andere periodes is het een gezellig, vrolijk, sportief mannetje waar je echt iets mee kan. Wil graag zijn eigen ding doen en vindt het soms moeilijk te accepteren dat dit niet altijd kan. Is totaal niet bang aangelegd en een kleine waaghals.	
Sv.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 2+ 2+ 2- 1 - Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 3 3	Zo op het eerste oog een zekere jongen die weet wat hij kan zeggen. Van binnen echter wat onzeker. Denkt achteraf na over de dingen die hij doet en is voor rede vatbaar. Heeft regelmatig wel een situatie bijvoorbeeld met kinderen of gym stagiair. Wil zich afzetten op zulke momenten. Kan verder erg gezellig met een aantal jongens in de klas opschieten.	
Ha.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 1+ 2- 2-	Stille jongen die op sommige dagen ook wel hyperactief kan zijn, dit uit hij niet echt lichamelijk maar dit gebeurt meer in zijn hoofd. Thuis het tegenovergestelde en lichamelijk actief. Soms kun je	

		Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 5 3	geen contact met hem maken, alsof hij erg niet is. Andere momenten kan hij vol enthousiasme iets komen vertellen. Is meer een einzalgänger, maar heeft ook gewoon vriendjes in de klas.	
La.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 5+ 4+ 4- 1- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 4 7	Nog niet lang bij ons in de klas. Een erg lieve meid die haar 'bff' heeft gevonden in sv2. Erg gevoelig, is bang dat kinderen over haar roddelen. Daarentegen doet ze in de klas met de meiden lekker haar ding en zegt ze het erg naar haar zin te hebben. Ze wil je graag helpen en vind het leuk met je te kletsen, ook over haar thuissituatie. Is wat dat betreft erg open naar je.	
Gi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 3+ 5+ 1- 1- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 2 5	Lieve, zorgzame meid. Kan wat stiller zijn dan de rest. Ze doet lekker mee en doet graag dingen voor je en voor andere kinderen. Ze vindt het niet erg andere kinderen extra te helpen met de afwas. Is erg bezig met haar uiterlijk, ze vindt zichzelf zelfs een klein beetje te dik terwijl dit absoluut niet aan de orde is. Eetgedrag in de gaten houden.	
Vi.		Sociogram: Sociaal Werk gerelateerd 6+ 5+ 1- 1- Klimaatschaal: Kwaliteit Sfeer 4 4	Stoere jongen die het op het eerste oog naar zijn zin lijkt te hebben. Dit blijkt echter niet zo te zijn en hij heeft periodes dat hij niet naar school toe wil. Reden is wel duidelijk maar komt niet altijd overeen met wat wij zien in de klas. Het is alweer een tijd geleden dat hij in de klas echt boos is geweest, maar kan ook agressief worden. Na het afkoelen is hij weer voor rede vatbaar. Kan dingen goed relativeren, vindt zijn acties soms terecht, oog om oog, tand om tand.	

Bijlage 15:
Competentieprofiel

Competentieprofiel GL Master SEN

M SEN Bekwaam & Speciaal	Leerroutespecifieke competenties	Doelen	Module	
1. Interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen	1. Werken met zorgleerlingen (en hun ouders/verzorgers) Het adequaat verlenen van sociale ondersteuning aan zorgleerlingen.	1. Heeft zicht op de invloed die effectieve leraarcommunicatie speelt bij de ondersteuning van kinderen en het tegenkomen van basisbehoeften van leerlingen.	GL01 GL02 GL03 GL04	GL06 GL07 GL10
		2. Kan een gesprek met leerlingen voeren zodanig dat het leerlingen helpt beter zicht te krijgen op eigen sterktes en zwaktes in hun functioneren	GL02 GL03 GL06	GL07
		3. Kan onderzoeksmiddel diagnostisch gesprek toepassen	GL03 GL06	
		4. Heeft zicht op eigen aandeel in gesprekken.	GL01 GL02	GL10
2. Orthopedagogisch competent in de omgang met leerlingen.	2. Werken met zorgleerlingen (en hun ouders/verzorgers) Het adequaat realiseren van orthopedagogische hulpverlening in de groep.	5. Observeert sociaal-emotionele aspecten bij kinderen met specifieke problemen binnen leerprocessen.	GL01 GL03 GL04	GL06 GL07 GL09
		6. Herkent ondersteuningsbehoeften van leerlingen en stemt af tussen de instructie, het inhoudelijke onderwijsaanbod en de verwachtingen die de leerling van zichzelf heeft.	GL01 GL03 GL04	GL06 GL07 GL09
		7. Kan onderzoeksbevindingen vertalen naar onderwijsbehoeften	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09

		8. Kan preventief handelen en pedagogisch-didactische processen aanpassen aan de individuele onderwijsbehoeften.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		9. Kan sociaal-emotionele aspecten en gedragskenmerken (motivatie, leerstijlen) verantwoorden naar beperkingen en mogelijkheden tav functioneren	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		10. Schept een voor deze kinderen geschikt pedagogisch-didactisch klimaat; kan een juist evenwicht vinden tussen structuur en vrijheid.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		11. Gebruikt bij het vormgeven van het handelingsplan kennis op het gebied van sociale, emotionele en pedagogische componenten, zoals: veiligheid, vertrouwen, structuur, motivatie en succeservaringen.	GL03 GL04 GL06	GL07
		12. Past principes van zelfstandig leren toe, motiveert en bevordert de zelfwerkzaamheid, de zelfredzaamheid en de zelfreflectie van de leerling	GL03 GL06 GL04	
3. Orthodidactisch competent in de omgang met leerlingen.	3. Werken met zorgleerlingen (en hun ouders/verzorgers) • Het adequaat realiseren van orthodidactische hulpverlening in de groep.	13. Laat tijdens het begeleiden een specifiek pedagogisch-didactisch perspectief zien.	GL03 GL06	GL09
		14. Realiseert adaptief onderwijs; stemt instructie- en pedagogisch handelen af op de hulpvragen van de leerling	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		15. Relateert didactische ontwikkeling dmv een leerlingvolgsysteem aan standaardontwikkeling	GL01 GL03 GL06	GL09
		16. Meet verschillende aspecten van pedagogisch-didactische leerprocessen van een kind en vergelijkt deze met de standaardontwikkeling.	GL03 GL06 GL09	
		17. Meet en observeert binnen de lessen of in aparte sessies verschillende aspecten van de ontwikkeling van de leerling en vergelijkt deze met de beoogde doelen.	GL01 GL03 GL06	GL09
		18. Stelt na de tests en/of observaties onderkende conclusies op (= analyseren).	GL01 GL03 GL04	GL06 GL07 GL09

		19. Stelt na de tests en/of observaties verklarende conclusies op.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		20. Gebruikt bij de conclusies gegevens uit anamnese en stelt eventueel op basis daarvan de conclusies bij.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		21. Kan gebruikte toetsinstrument(-en) op het gebied van pedagogisch-didactische leerprocessen verantwoorden naar beperkingen en mogelijkheden.	GL01 GL03 GL06	GL09
		22. Kiest op basis van de ondersteuningsvraag een specifieke werkvorm en kan deze werkvorm verantwoorden.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09 GL10
		23. Ontwerpt lessen en begeleidingssessies volgens de doelen van groeps- en/of individuele handelingsplannen.	GL03 GL06 GL07	GL09 GL10
		24. Is creatief in het ontwikkelen en het gebruik van specifieke leermiddelen en instructiematerialen.	GL03 GL06 GL09	GL10
		25. Gebruikt bij het vormgeven van het groeps- en individueel handelingsplan kennis op het gebied van didactische, methodische componenten, zoals: leeractiviteiten, instructievorm, groeperingvorm, leer- en hulpmiddelen.	GL03 GL06 GL09	
		26. Kan preventief en curatief handelen m.b.t. kenmerkende leerproblemen, kan aangepaste didactische strategieën, leermiddelen en werkvormen toepassen.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		27. Stelt vooruitgang en belemmeringen vast in de leersituatie en past deze aan.	GL03 GL06	GL09
		28. Stelt conclusies op na toetsen, observaties en diagnostische gesprekken en verwerkt deze in het groeps- of individueel handelingsplan. Gebruikt evaluatiegegevens voor de vervolgbepaling en verwerkt deze in een nieuw handelingsplan.	GL03 GL04 GL06	GL09
4. Organisatorisch competent in de	4. Werken met zorgleerlingen en hun ouders/verzorgers	29. Blijft kritisch reflecteren op eigen handelen en stelt praktijkroutines bij op grond van deze evaluaties.	GL03 GL04 GL05	GL06 GL07 GL09 GL10
		30. Innoveert/past ondersteunend didactisch materiaal aan en blijft op de hoogte van vernieuwende materialen	GL03 GL06	GL09

omgang met leerlingen en andere direct betrokkenen.	- Het adequaat organiseren van de hulpverlening in de groep, via pedagogisch klimaat, adaptief onderwijs, klassen management en preventief en curatief handelen. - Adequaaf hanteren van handelingsgericht werken op 3 niveaus. - Het adequaat samenwerken met ouders/verzorgers op basis van respect voor hun autonomie en gedeelde verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de leerling. - Samenwerken in een schoolorganisatie. - Adequaaf omgaan met deskundigen en deskundige informatie tbv. de verbetering van eigen handelen.	Creëert mogelijkheden voor individuele ondersteuning volgens de doelen van handelingsplannen en stemt het aanbod af, evt met collega's, binnen de mogelijkheden van de groepssituatie.	GL03 GL06	GL09
5. Competent in samenwerking met collega's.	5. Samenwerken in een schoolorganisatie - Het adequaat verlenen van functionele en sociale ondersteuning aan collega. - Het hebben van inzicht in de interne zorgstructuur van de (eigen) school en bepalen van de eigen positie daarin	31. Overlegt met collega's (bv. RT, IB) over de realisatie van leerlingzorg en specifieke ondersteuningsactiviteiten	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09 GL10
		32. Levert een zodanige bijdrage aan leerling-besprekingen dat op basis daarvan het onderwijsaanbod in de klas beter op de leerlingen wordt afgestemd.	GL02 GL03 GL04 GL06	GL07 GL09
		33. Kan feedback geven op het functioneren van collega's bij intervisie.	GL02 GL05	
		34. Heeft zicht op de wijze waarop veranderingsprocessen in de school worden aangepakt.	GL01 GL08	
		35. Staat open voor supervisie en intervisie en verbindt daaraan consequenties voor eigen handelen, ook waar dit raakt aan persoonlijke opvattingen en gevoelens.	GL01 GL02	GL04 GL05
		36. Heeft zicht op elementen in de schoolcultuur die van belang kunnen zijn voor het goed functioneren van de school als organisatie en kan een bijdrage leveren aan concrete veranderingen	GL01 GL08	
6. Competent in samenwerking met de omgeving van de school.	6. Werken in de context van de school Het zicht hebben op de externe zorgstructuur van de (eigen) school en de positie van de eigen school			
		37. Overlegt over uitkomsten van toetsen, observaties en het groeps-, individueel handelingsplan met leerlingen collega's, ouders en eventueel interne en externe deskundigen.	GL03 GL04 GL06	GL07 GL09

		38. Werkt samen met diverse betrokkenen om een optimaal programma voor een leerling te creëren.	GL03 GL04	GL06 GL09
		39. Is in staat om in gesprekken met ouders een goed evenwicht te bewaren tussen dialoog en ondersteuning	GL02 GL05 GL10	
		40. Maakt gebruik van de informatie en deskundigheid van de ouders als (mede) opvoeders.	GL01 GL02 GL03 GL04	GL06 GL07 GL09
		41. Kan als professional een goed evenwicht vinden tussen betrokkenheid en distantie	GL05	
		42. Kiest voor een verwijzing naar andere deskundigen wanneer nodig en kent de route bij bijvoorbeeld aanvragen indicatiestelling.	GL01 GL02 GL03	GL04 GL06 GL07
7. Competent in reflectie en ontwikkeling.	7. Werken aan de eigen professionele ontwikkeling - Adequaaf ontwikkelen van eigen competenties in relatie tot de uit te voeren taken, o.a. gebruik maken van systematische reflectie en feedback om eigen sterktes/zwaktes te onderkennen en leerdoelen uitwerken en kiezen van een daarbij aansluitende leerweg/ activiteit. - Beroepsontwikkeling - Ontwikkeling van beroepsidentiteit	43. Houdt op basis van de procesevaluaties het persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) actueel.	GL05 (+ alle andere modules in evaluatieverslag)	
		44. Beoordeelt en vertaalt vakliteratuur naar de eigen situatie.	GL05 (+ alle andere modules in toetsverslag)	
		45. Bezoekt studiedagen en cursussen om vakkennis actueel te houden.	Wordt opgenomen in POP en verslag praktijkonderzoek	

Indicatoren met betrekking tot het verbeteren van het groepsklimaat:

- Heeft zicht op de invloed die effectieve leraarcommunicatie speelt bij de ondersteuning van kinderen en het tegenkomen van basisbehoeften van leerlingen.
- Observeert sociaal-emotionele aspecten bij kinderen met specifieke problemen binnen leerprocessen.
- Kan onderzoeksbevindingen vertalen naar onderwijsbehoeften
- Kan preventief handelen en pedagogisch-didactische processen aanpassen aan de individuele onderwijsbehoeften.
- Kan sociaal-emotionele aspecten en gedragskenmerken (motivatie, leerstijlen) verantwoorden naar beperkingen en mogelijkheden tav functioneren
- Schept een voor deze kinderen geschikt pedagogisch-didactisch klimaat; kan een juist evenwicht vinden tussen structuur en vrijheid.
- Gebruikt bij het vormgeven van het handelingsplan kennis op het gebied van sociale, emotionele en pedagogische componenten, zoals: veiligheid, vertrouwen, structuur, motivatie en succeservaringen.
- Past principes van zelfstandig leren toe, motiveert en bevordert de zelfwerkzaamheid, de zelfredzaamheid en de zelfreflectie van de leerling
- Laat tijdens het begeleiden een specifiek pedagogisch-didactisch perspectief zien.
- Realiseert adaptief onderwijs; stemt instructie- en pedagogisch handelen af op de hulpvragen van de leerling
- Kan gebruikte toetsinstrument(-en) op het gebied van pedagogisch-didactische leerprocessen verantwoorden naar beperkingen en mogelijkheden.
- Stelt vooruitgang en belemmeringen vast in de leersituatie en past deze aan.
- Blijft kritisch reflecteren op eigen handelen en stelt praktijkroutines bij op grond van deze evaluaties.
- Overlegt met collega's (bv. RT, IB) over de realisatie van leerling-zorg en specifieke ondersteuningsactiviteiten
- Heeft zicht op elementen in de schoolcultuur die van belang kunnen zijn voor het goed functioneren van de school als organisatie en kan een bijdrage leveren aan concrete veranderingen
- Werkt samen met diverse betrokkenen om een optimaal programma voor een leerling te creëren.
- Maakt gebruik van de informatie en deskundigheid van de ouders als (mede) opvoeders.
- Kan als professional een goed evenwicht vinden tussen betrokkenheid en distantie

Bijlage 16:
Signaleringslijsten m.b.t. gedrag

Bron: Ine Vermeer, Fontys OSO Master SEN GL, module gedrag 1, bijeenkomst 7
maandag 7 februari 2011

Leerling

- Competentie belevingsschaal (cbsk)
- Schoolvragenlijst (svl)
- Licor
- Klassenklimaatschaal
- Eggo
- Pravoo (met name voor kleuters)
- Sociogram
- Scol
- BOTS-vragenlijst
- Roos van Leary
- Vision
- Kijk!
- Zien! (parnassis)
- Tijdsteekproef
- ABC methode
- Soemo
- Kanjertraining
- School Video Interactie Begeleiding (svib)

Leerkracht

- Klassenklimaatschaal
- BOTS-vragenlijst
- Vragenlijst interactioneel leraargedrag (vil)
- School Video Interactie Begeleiding (svib)

Ouder

- School Video Interactie Begeleiding (svib)